

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

**Distant reading:
reflexe a kritiky pojmu**

Distant Reading: Reflections and Critiques of the Concept

Magisterská diplomová práce

Autorka práce: Bc. Žaneta Kovářová

Obor: Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Richard Změlík, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Richarda Změlíka, Ph.D., s použitím uvedené literatury.

V Olomouci dne 26.4.2023

Podpis Koudrova

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat předně vedoucímu své diplomové práce, Mgr. Richardu Změlíkovi, Ph.D., za jeho cenné rady a komentáře. Rovněž děkuji partnerovi Ľuboši Csonkovi za odborné konzultace v oblasti GIS a AI. V neposlední řadě potom děkuji rodině a přátelům, kteří mi poskytli praktické rady a psychickou podporu.

OBSAH

Úvod	6
1 Digitální humanitní vědy	8
1.1 Digitální obrat	8
1.2 Digitální literární věda	9
2 Franco Moretti	11
2.1 Stanford Literary Lab	11
2.2 Publikační činnost	12
2.3 Literatura v makroměřítku	13
2.4 Formalismus a dějiny literatury	18
2.5 Hamlet a teorie sítí	26
2.6 Mapa jako nástroj interpretace	31
3 Kritika Morettiho přístupu	37
3.1 Co je a není distant reading	37
3.2 Reakce na „Conjectures“	39
3.3 Polemiky nad Grafy, mapy, stromy	41
3.4 Distanční čtení a problematika moci	48
4 Návaznosti	52
4.1 Matthew Jockers	52
4.2 Ted Underwood	57
4.3 Stanfordské letáky	61
4.4 DH v české literární vědě	69
Závěr	72
Anotace	75
Annotation	76
Resumé	77
Seznam literatury	78
Internetové zdroje	80
Seznam obrázků	85

ÚVOD

Naším hlavním cílem v předkládané diplomové práci, která svým zaměřením spadá do širší oblasti tzv. *digital humanities*, respektive *digital literary studies*, je zmapovat chápání pojmu *distant reading* a metod, které jsou pod záštitou tohoto termínu užívány. Reflexe a aplikace empirického zkoumání literatury v českém prostředí není prozatím dostatečně rozsáhlá, proto tuto práci koncipujeme jako teoreticko-argumentační příspěvek se snahou představit myšlení italského literárního vědce Franca Morettiho a jeho metodu *distant reading*, jakož i vybrané kritiky a návaznosti, které se s tímto přístupem pojí. Z množství teoretických prací a výzkumů vázajících se k distančnímu čtení usilujeme o vytvoření uceleného a kriticky komentovaného přehledu o problematice tohoto konceptu. V práci vycházíme především ze zahraničních, anglicky psaných textů¹.

Vedle Franca Morettiho zde poskytujeme prostor jednak vybraným autorům a autorkám, jež na jeho myšlení navazují, jednak těm, kteří se k jeho přístupu staví kriticky. Jsme si přitom vědomi, že naše zachycení reflexe metody distančního čtení je vzhledem k velkému množství textů a výzkumů, které se k této metodě vyjadřují, nutně pouhým výsekem skutečné diskuze. Proto se soustředíme zvláště na ohlasy a návaznosti koncipované v rámci projektu Stanford Literary Lab, jíž Moretti se svým kolegou Matthewem Jockersem založil a kde sehrál významnou roli. Prostor věnujeme však i některým dalším významným reflexím, jež poskytly závažnou kritiku a mnohdy též podnítily Morettiho, aby se k nim sám vyjádřil (např. kritická debata mezi Morettim a Christopherem Prendergastem).

V první části práce se věnujeme stručné definici a vývoji oborů *digital humanities* a *digital literary studies*. Vzhledem k tomu, že zmíněné pojmy jsou pro naši práci důležité, avšak samy o sobě velmi komplexní a široce pojaté, uchýlili jsme se pouze k jejich nejzákladnější charakteristice.

Druhá část je pro tuto práci stěžejní, neboť se v ní detailně věnujeme výzkumu literárního badatele Franca Morettiho v oblasti *digital humanities*, a zvláště potom jím zavedenému pojmu *distant reading*. V této souvislosti se pokoušíme v co největší úplnosti představit a kriticky zhodnotit jeho kvantitativní metody literárního bádání, jež pod pojem

¹ Citované pasáže anglicky psaných textů jsou překládány autorkou práce. K překládání citací je vzhledem k množství cizojazyčných zdrojů přistoupeno z důvodu zachování co nejlepší koherence a srozumitelnosti textu.

distančního čtení spadají, k čemuž pro ilustraci využíváme i ukázky z konkrétních literárních experimentů, které Moretti provedl.

Ve třetí části práce obracíme naši pozornost k některým kritickým reflexím, které Morettiho metody zaznamenaly. Soustředíme se přitom na ty autorovy texty, které dosáhly největšího ohlasu, a ze zachycených reflexí se pokoušíme vytvořit systematický přehled zahrnující kritiky distančního čtení a souvisejících empirických metod z různých úhlů pohledu.

V poslední části práce zachycujeme vybrané návaznosti, tedy autory a autorky s jejich výzkumy, jimiž různou měrou navazují na Morettiho a jeho koncepci distančního čtení. Pozornost věnujeme jednak Morettiho kolegovi ze Stanford Literary Lab, Matthewu Jockersovi, jednak další významné osobnosti v oblasti digitální literární vědy, Tedu Underwoodovi. Vzhledem k naší snaze přidržovat se zvláště okruhu vědeckých výstupů ze Stanford Literary Lab, věnujeme také pozornost některým podnětným výzkumům, jež zde byly publikovány a na nichž se Moretti přímo nepodílel, ač je na nich jeho vliv jasně patrný. Rozhodli jsme se též připojit krátký přehled o sporadické, avšak existující recepci i aplikaci metod *digital humanities* v českém literárněvědném kontextu.

Od samého začátku této práce usilujeme o to, přinést do českého literárněvědného prostředí uspořádaný, argumentačně podložený přehled Morettiho práce a vybraných reflexí v oblasti empirického výzkumu literatury, a přispět tak ke snahám o etablování těchto metod na poli českého literárního výzkumu.

1 DIGITÁLNÍ HUMANITNÍ VĚDY

Digitalizace hraje již od druhé poloviny 20. století čím dál významnější úlohu prakticky ve všech oblastech lidského života. Představuje další klíčový bod vývoje naší kultury a organicky tak navazuje na čtyři epochy lidského vývoje zformované kanadským filozofem a mediálním teoretikem Marshalllem McLuhanem.² V rámci vědeckého zkoumání jsou metody založené na digitálních přístupech již zavedené u přírodních věd, značně pomaleji si však tento druh bádání nalézá cestu k vědám humanitním, tradičně založeným spíše na kvalitativní, sémiotické interpretaci než na kvantifikaci, statistice nebo jiných výrazně formalizovaných a schematizovaných metodách (jakou je např. literární kartografie). Právě digitální metody výzkumu však mají potenciál sblížit zdánlivě nepřeklenutelnou propast mezi „tvrdými“ a „měkkými“ vědami, neboť umožňují kombinovat empirické přístupy a jejich datové výstupy s kvalitativní interpretací, jíž tato data vyžadují.

Myšlenkou tzv. *digital humanities*, tedy digitálních humanitních věd, je tak poskytnout humanitní vědě možnost naplno využít potenciálu současných technologií a přístupů bez toho, aby se zpronevěřila svému jménu a nadále zůstala vědou vpravdě humanitní – tedy vědou o člověku.

1.1 DIGITÁLNÍ OBRAT

Svým způsobem počátky *digital humanities* (označovaných také jako *humanities computing*) sahají až do konce 40. let 20. století ve spojitosti s využíváním počítačů při tvorbě konkordančních seznamů a slovníků (Hockey 2004). Přestože šlo o využití tzv. samočinných počítačů pracujících s děrnými štítky, jednalo se již o zapojení strojové algoritmi-zace při zpracování přirozeného jazyka, respektive textu. Tohoto potenciálu brzy využila kvantitativní lingvistika a stylistika, jejichž počátky se datují začátkem 20. století, avšak přínos počítačových metod pro ně představoval zásadní vývojový zlom. Ten souvisí zejména s obdobím po druhé světové válce, kdy dochází k rozvoji kybernetiky a teorie informace, jež našly mezioborové uplatnění.

V 70. a 80. letech má výpočetní technologie již relativně stabilizovanou pozici v řadě vědeckých disciplín a postupně se rozšiřuje i za jejich hranice. Technický vývoj

² Marshall McLuhan ve své knize *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (1962) stanovuje čtyři stadia vývoje dle převažujícího média: orální kulturu, psanou kulturu, tištěnou kulturu (tzv. Gutenbergovu galaxii) a kulturu počínající s nástupem elektřiny (Jiráková a Köpplová, 2015).

rovněž přinesl nový způsob uchovávání dat. Konkrétně se jednalo o postupný přechod od magnetických pásek k sofistikovanější, a zejména spolehlivější technologii uchovávání dat na diskových úložištích (Hockey 2004). Od 90. let se humanitní vědci začínají orientovat na tvorbu elektronických jazykových korpusů, s čímž nezbytně souvisí potřeba digitalizace jazykového materiálu. S touto problematikou jsou spojeny i další otázky, týkající se především formátů kódování a databázového zpracování dat (Burdicková et al. 2019).

S novým potenciálem se digitální humanitní vědy začaly rozvíjet na přelomu 80. a 90. let, což usnadnil vynález osobního počítače a nedlouho poté zpřístupnění internetu. Postupné síťové propojení umožnilo provázání dosavadních badatelských výsledků a práce ve virtuálním prostředí přinesla nejen množství nových nástrojů a postupů, ale i způsobů myšlení (Burdicková et al. 2019). S tím vyvstala i řada problémů, týkajících se jednak potřeby vytvoření nových ustálených pracovních postupů, ale i nutnosti redefinice tradičních termínů³.

S rapidním, mnohdy až překotným vývojem v oblasti softwaru i hardwaru se humanitnímu zkoumání neustále rozšiřují možnosti, jak tyto inovace využít ve svůj prospěch⁴. Zároveň se také dostávají do popředí otázky, jakými způsoby lze spojit digitální platformy s humanitním myšlením při zachování jeho hodnot či do jaké míry připustit exaktní zkoumání v tradičním interpretačním schématu humanitního bádání.

1.2 DIGITÁLNÍ LITERÁRNÍ VĚDA

„Paradoxem digitální literární vědy je, že oboru, který je v laických kruzích proslulý svou nedůvěrou k ‚faktům‘ a důrazem na důležitost interpretace a nejednoznačnost spíše než na surová data, dává soubor nástrojů, které jsou v první řadě určeny právě pro přístup k velkému množství surových dat, k jejich vyhledávání a nakládání s nimi,“ píše ve svém příspěvku k tématu *digital literary studies* (DLS) Matthew Steggle (2013 s. 82). Pro tradiční literární vědu je konfrontace s digitálními přístupy, matematickými analýzami obecně a programovatelnými korpusy jistě významnou výzvou, na kterou je mnohdy pohlíženo s nedůvěrou. I proto je důležité v první řadě akcentovat skutečnost, že metody

³ Problematiky proměňující se sémantiky zavedených termínů jako „autor“, „čtenář“ a „literatura“ v souvislosti s digitálním prostředím a specifiky publikování a čtení textů, které s ním souvisí, se v kontextu české literatury dotýká např. Karel Piorecký v publikaci *Česká literatura a nová média* (2016).

⁴ V současnosti takovou výzvu představují především výsledky pokroků ve vývoji umělé inteligence a neuronových sítí jako ChatGPT.

DLS neusilují o náhradu dosavadních přístupů literární vědy, nýbrž slouží spíše jako podpůrný mechanismus, o který se tradiční interpretační výklad může opřít a využít jeho exaktních výsledků.

Tyto metody jsou v rámci literární vědy především efektivním pomocníkem v identifikaci nejrůznějších vzorců (týkajících se struktury díla, jeho jazykové stránky apod.), a to na úrovni konkrétního textu, ale i celých korpusů textů, které není v lidských silách analyzovat manuálně (Wilkens 2015). Nejedná se však pouze o neefektivitu práce skrze klasické čtení, ale zvláště o specifický pohled „z odstupu“, který umožňuje v literárních textech bez lidské ovlivnitelnosti (např. očekáváním nebo pamětí) spatřit vzorce a souvislosti, kterých bychom si jinak nepovšimli. Pro takový přístup je potom zásadní potřeba digitalizace a zpřístupňování textů, které existují pouze v hmotné (tištěné, psané apod.) formě a jež jsou obtížně dostupné. Jejich digitalizace, systematizace a třídění do korpusů tak představuje nejen významné usnadnění přístupnosti textů, ale též přináší zcela nové možnosti jejich výzkumu a analýzy.

Právě analýza textů a jejich jednotek je uzlovým bodem, v němž přichází do kontaktu tradiční praxe „důkladného čtení“ (*close reading*) s metodou „zběžného čtení“ (*distant reading*), která umožňuje práci s velkými objemy dat a informacemi, které systematizuje a zpřehledňuje pomocí vizualizací (grafů, tabulek, map apod.) (Burdicková et al. 2019). Přináší tak úplně novou formu výzkumu literárních textů: „[...] zběžné čtení záměrně ignoruje specifické rysy každého jednotlivého textu, na něž se právě soustředí čtení důkladné, aby tak z korpusu textů sesbíralo a popsalo širší trendy a vzorce“ (Burdicková et al. 2019 s. 53). Badatel tak může k textu přistupovat z různé „vzdálenosti“ a kombinovat oba přístupy, aby obohatil svůj výzkum.

2 FRANCO MORETTI

Italský literární teoretik a historik Franco Moretti je pro naši práci klíčovou osobností. Právě on ve své studii „Conjectures on World Literature“, publikované roku 2000 v časopise *New Left Review*, přišel s termínem *distant reading*, který etabloval na poli literárněvědného diskurzu a v následujících letech mu věnoval soustavnou profesní pozornost.

Výzkumu na poli *digital humanities* se Moretti intenzivně věnoval především při svém působení na Stanfordské univerzitě. Zde v roce 2000 založil *Center for the Study of the Novel* (CSN), v jehož rámci se věnoval výzkumu románové formy v historickém i geografickém rámci (Centre for the Study of the Novel nedat.). Už zde tedy Moretti manifestoval svou snahu nahlížet literární díla nikoli pouze jako izolované texty, ale komparativně v kontextu dalších národních literatur.

CSN vedl až do roku 2004, kdy spolu s kolegou Matthewem Jockersem založil *Stanford Literary Lab* (SLB), v níž se už jako profesor naplno věnoval výzkumu na poli distančního čtení a kvantitativních metod v literární vědě, a to až do svého odchodu do Evropy v roce 2015. Od té doby je stálým členem berlínského vědeckého interdisciplinárního spolku *Wissenschaftskolleg*, který sdružuje vědce přírodovědných, společenskovedných i humanitních oborů, a na Stanfordské univerzitě zůstává emeritním profesorem (Moretti a Podhajský 2020).

2.1 STANFORD LITERARY LAB

Stanford Literary Lab byla založena jako centrum, pod jehož záštitou se mají literární texty zkoumat prizmatem kvantitativních metod za využití počítačových algoritmů. Vzhledem k novátorskému zaměření i samotné podstatě exaktního výzkumu vyjadřuje již samotný název instituce základní metodu práce s literárními texty, tj. experimentování, jehož podstata vychází z funkčního propojení literárněvědné teorie a počítačem zpracovávané analýzy literárních textů. Veškerá práce zde se proto zakládá na kolaboraci a spoluautorství mezi literárními vědci a programátory a její výsledky jsou publikovány ve formě rozmanitých akademických výstupů, „od dizertací po individuální i kolektivní publikace, přednášky, kurzy, diskuzní panely a konference“ (Stanford Literary Lab 2023).

Základní publikační platformou pro tyto experimentální projekty se staly tzv. *Pamphlets*. V jednom z těchto letáků s názvem „Literature, Measured“ se Moretti vrací k důvodu vzniku tohoto prostoru pro publikování, a sice do roku 2010, kdy se skupinou

dalších čtyř autorů zaslal do redakce akademického časopisu příspěvek s názvem „Quantitative Formalism“. Ten jim byl dle Morettiho však vrácen s takovým množstvím požadavků na úpravy, že se autoři rozhodli ho raději publikovat sami. Odmítnutí článku totiž pocíťovali jako odmítnutí jejich kritické metody jako takové, proto upřednostnili publikační svobodu na vlastní platformě před výhodami, ale také požadavky významných recenzovaných časopisů (Moretti 2016a). Celkem bylo takto dosud publikováno sedmnáct textů o různé délce, individuálních i kolektivních, volně dostupných na webu *Stanford Literary Lab* v záložce Pamphlets⁵.

Autoři se v nich pokouší zkoumat literaturu a její fungování z makroskopické vzdálenosti a věnují se takovým otázkám, jako např. zda počítačové algoritmy dokáží bez jakéhokoli lidského zásahu určit literární žánr daného díla.⁶ A pokud umíme kvantitativně zkoumat styl literárního díla (působnost tzv. stylometrie), můžeme to samé udělat i s dějem?⁷ V neposlední řadě se také věnují otázkám recepce literárních děl, u níž těžiště zájmu přesouvají z analýzy odborné reflexe k výzkumu masové čtenářské konzumace literatury, čímž mají blízko ke knižním studiím.⁸

2.2 PUBLIKAČNÍ ČINNOST

V Morettiho přístupu k výzkumu literatury se od počátků odráží jeho politické smýšlení. Jeho sympatie k tzv. nové levici, revidovaného pojetí marxismu, jsou patrné již v prvních výzkumných publikacích jako *The Way of the World. The Bildungsroman in European Culture* (1987, rozšř. vyd. 2000) nebo *Modern Epic. The World System from Goethe to García Márquez* (1996). V těchto textech zkoumá především západoevropskou prózu (zvláště román), nejen z estetického, ale i sociálního hlediska evropské dominance. K tématu literatury spjaté s buržoazní třídou se následně vrátil v roce 2013 publikací *The Bourgeois. Between History and Literature*.

O Morettiho levicovém smýšlení nicméně vypovídá už prostá skutečnost, že častým publikačním prostorem jeho textů je časopis *New Left Review* a že své knižní tituly

⁵ Dostupné zde: <https://litlab.stanford.edu/pamphlets/>. Vybrané letáky rovněž vyšly knižně v publikaci *Canon/Archive: Studies in Quantitative Formalism* (2017).

⁶ Tento problém zkoumá kolektiv pěti autorů v prvním stanfordském letáku „Quantitative Formalism: An Experiment“ (2011).

⁷ Vizte text „Network Theory, Plot Analysis“ (2011) anebo kapitulu 2.5 Hamlet a teorie sítí.

⁸ Této problematice je věnován leták s názvem „Becoming Yourself: The Afterlife of Reception“ (2011), kterému se blíže věnujeme též v kapitole 4.3 Stanfordské letáky.

vydává v nezávislém nakladatelství *Verso Books*, které se specializuje na literaturu orientovanou (radikálně) levicově a jež je se zmíněným časopisem spřízněné (Verso Books nedat.).

Pro naše potřeby významné směřování Morettiho zájmu odstartovala publikace *Atlas of the European Novel. 1800–1900* (1998), v níž přišel s myšlenkou literární kartografie s důrazem na využití map nejen jako doplňku, pomáhajícímu lepší orientaci ve struktuře a obsahu díla, ale jako nástroje literární interpretace. Toto dílo již předznamenalo následný Morettiho zájem na poli *digital humanities*. Mapy jsou jedním z nástrojů, které Moretti využívá při své metodě *distant reading*, a to jak k znázornění topografie literárního díla, tak např. jako nástroje při výzkumu trhů – vizte esej „Planet Hollywood“, v němž autor pomocí map zachytil, jaký úspěch mají nejvýraznější hollywoodské filmové žánry v různých částech světa. Zájem o nahlížení literatury v makroměřítku a širších než pouze estetických souvislostech kulminoval v objemném dvousvazkovém souboru textů o románu *The Novel* (2007) o téměř 1 900 stranách, jehož byl hlavním editorem.

Vedle map se důležitým nástrojem interpretace v jeho textech staly také různé formy grafů a v neposlední řadě tzv. stromové diagramy, tedy rozmanitá rozvětřující se schémata, jejichž inspirace pramení z Morettiho zájmu o darwinismus. O těchto přístupech – evoluci, geografii a formalismu – autor sám v knižním úvodu k eseji „Modern European Literature: A Geographical Sketch“ mluví jako o hlavních metodách svého výzkumu (Moretti 2013). Moretti o každém ze tří zmíněných nástrojů napsal článek do *New Left Review* (2003–2004) a ty následně společně vyšly knižně v roce 2005 pod názvem *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for Literary History* (česky 2014). Následně v roce 2013 vyšel další soubor Morettiho esejů, *Distant Reading*. Právě tyto dvě zmíněné publikace spolu s letáky publikovanými ve *Stanford Literary Lab* představují nejdůležitější autorovy texty k tématu distančního čtení, a proto jsou pro naši práci klíčové a budeme se jimi detailně zabývat.

2.3 LITERATURA V MAKROMĚŘÍTKU

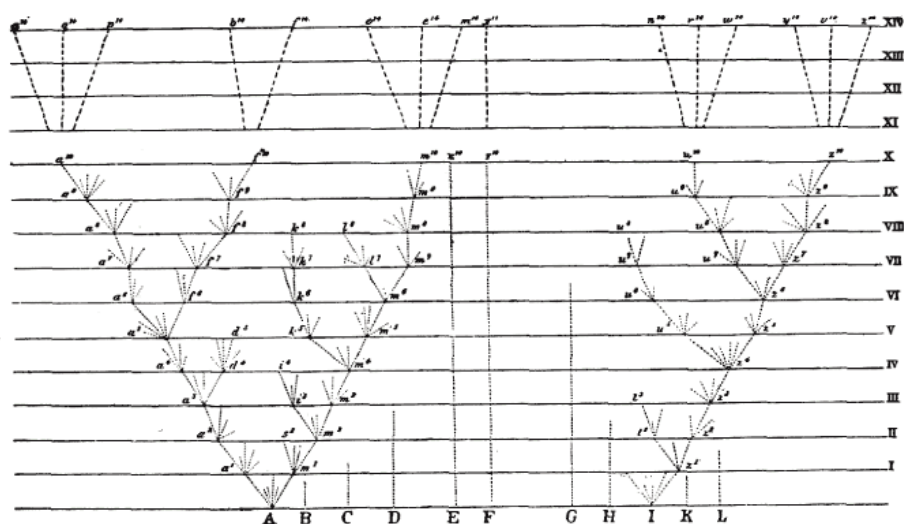
Výchozím principem Morettiho zkoumání literatury je její nahlížení „z odstupu“, tedy za využití primárně neliterárních metod, jako jsou mapování, kvantifikace či stromové grafy. Ty využívá jednak v geografickém rámci, kde mají styčné plochy s komparativistikou (v evropském i celosvětovém měřítku), jednak se jimi pokouší přesáhnout zavedené

literární kánony a zaměřit se na literaturu, která zůstala na okraji odborného (avšak ne nutně čtenářského) zájmu.

Moretti se svým přístupem nesnaží pouze překračovat zavedené hranice kánonu, ale také zpochybnit hegemonii tzv. evropské literatury, tedy koncepce evropské jednoty, která opomíjí specifika národních literatur a vnímá literaturu produkovanou v Evropě jednotně (Moretti 2013). Avšak nutno podotknout, že takový koncept často pracuje s evropskou literaturou ve smyslu *západní* evropské literatury. I např. Milan Kundera, který v podobném duchu mluví o „evropském románu“, za něj v podstatě považuje jen kanonická díla mužských autorů západní Evropy, když oslavuje spisovatele, jako je Miguel de Cervantes, Hermann Broch, Franz Kafka nebo Robert Musil (Kundera 2005).

2.3.1 LITERÁRNÍ DARWINISMUS

Moretti se přiklání k nahlížení evropské literatury spíše jako „souostroví rozdílných, a přesto blízkých kultur, v nichž se styly a příběhy často a hojně přesouvaly a procházely nejrůznějšími metamorfózami“ (Moretti 2013 s. 1). V této myšlence autor vychází právě z evoluční teorie, tedy z předpokladu, že z původně jedné formy (v našem případě jedné kultury) se postupně formovalo množství variant, tvořících jakýsi kulturní ekosystém, v němž některé varianty (národní literatury) jsou silnější než jiné, některé se stále rozvíjejí, a jiné dříve či později zanikly (vizte obrázek 1).



Obrázek 1: Darwinovo schéma o odlišování druhů založené na přírodním výběru, tedy na tom, že pouze ty dostatečně „prospěšné“ druhy jsou zachovány. Jimi jsou nejčastěji ty, co se nejvíce odlišují a nejdále větvi (Moretti 2007 s. 68; 2013 s. 124).

Darwinistické principy Morettiho uvažování evidentně vyhovují a tvoří jeho pevný základ, na kterém dále rozvíjí svou teorii o „multiplicitě forem“ v kontextu jejich historického vývoje. Abychom lépe pochopili kulturní evoluci v celé její šíři, nestačí dle autora vnímat literaturu pouze jako jakousi kolekci vrcholných děl, ale je třeba se zaměřit i na výzkum oněch rozvětvení, která stojí v jejich stínu: „Stejně jako lidské dějiny jsou dějiny literatury obrovská jatka zavržených možností; to, co vyloučily, odhaluje jejich zákonitosti stejně jako to, co přijaly.“ (Moretti 2013 s. 30). Patří mezi ně jednak umělecká díla, která byla zapomenuta, jednak produkty masové kultury.

2.3.2 WELTLITERATUR

Kromě evoluční teorie Moretti ve svých analýzách využívá také tzv. teorii světového systému (*world-systems theory*), která pro potřeby sociální analýzy staví do popředí nikoli jednotlivé země, ale zastřešující světový (kapitalistický) systém, v němž jsou jednotlivé státy rozděleny na centrální (*core*), semiperiferní (*semi-peripheral*) a periferní (*peripheral*) v závislosti na jejich celkové vyspělosti (Anderson a Taylor 2010). Toto rozdělení je dle Morettiho charakteristické svou jednotností, která je určována kapitalismem, jehož vliv dosahuje po celém světě, a nerovností, protože mezi třemi zmíněnými skupinami je nevyvážený vztah (tzn. centrální státy jsou těmi, které určují běh věcí, a další dvě skupiny jsou marginalizovány a mnohdy i vykořisťovány) (Moretti 2013).

V tomto socio-politickém nastavení Moretti spatřuje paralelu ke konceptu světové literatury: „[...] stejně jako kapitalismus je i Weltliteratur sama o sobě jednotná a nerovná a její jednotlivé složky – mnoho národních a lokálních literatur světa – se často kvůli svému postavení v rámci systému jako celku nemohou rozvíjet“ (Moretti 2013 s. 127).

Tento systém, jenž spěje k jednotvárnosti, je tak v podstatě v protikladu k evoluční teorii, jejímž hlavním znakem je rozmanitost. Jak tedy může být světová (potažmo evropská) literatura charakterizována oběma hledisky? Moretti na tuto otázku odpovídá tím, že obě tendence (unifikační i diverzifikační) lze v historii literatury spatřovat, a to v závislosti na konkrétní epoše a fungujícím sociálním mechanismu. Diverzifikační tendenci spojuje s obdobím zhruba do konce 17. století, kdy jednotlivé kultury fungovaly relativně izolovaně, kdežto unifikační tendenci považuje za zásadní pro staletí následující, charakterizovaná velkým rozvojem mezinárodního trhu s literaturou (Moretti 2013).

Pokud tedy rozbíhavost – *divergenci* (spjatou s *diverzitou*) – nahradila sbíhavost – *konvergence* (spjatá s *difuzí*) –, znamená to, že na úkor vzniku nových forem (o kterých

víme, že vznikají z již existujících) dostává prostor masové šíření malého počtu forem. Moretti se však snaží dokázat, že i v rámci konvergence přece jen vznikají nové formy, a vysvětluje, jakým způsobem se tak děje.

Na příkladu tří naturalistických románů z druhé poloviny 19. století (Zolova *Zabiják*, Vergova *Domu u mišpule* a Azevedova *Domu na předměstí*) ukazuje, jak semiperiferní a periferní kultury adaptují centrální formy. Centrum zde přirozeně reprezentuje *Zabiják* pocházející z Francie. Dle Morettiho se naturalismus difuzně šířil tak, že další národní literatury (zde sicilská a brazilská) užívají stejnou dějovou linii, ale vlastní styl. Touto domněnkou odkazuje na naratologické uvažování ruského formalisty Borise Tomaševského⁹, ale také na problematiku překladu literárního díla (tedy nejčastějšího způsobu difuze literatury). Není totiž problém převést do jiného jazyka zápletku, avšak styl, který je na originálním jazyku bytostně založený, už může situaci značně zkomplikovat a v podstatě nikdy ho nelze převést naprosto věrně.

Abychom se vrátili k Morettiho základní myšlence – dle jeho mínění bychom spíše než o světové literatuře měli uvažovat o dvou navzájem velmi specifických světových literaturách, jejichž dělítko vkládá zhruba na přelom 17. a 18. století (Moretti 2013 s. 135):

„První *Weltliteratur* je mozaikou samostatných, ‚lokálních‘ kultur; charakterizuje ji silná vnitřní diverzita, nové formy produkuje převážně divergentně a nejlépe ji vysvětluje (nějaká verze) evoluční teorie. Druhou *Weltliteratur* (kterou bych raději nazýval světovým literárním systémem) sjednocuje mezinárodní literární trh; prokazuje rostoucí – a někdy až ohromující – míru stejnosti a nejlépe ji ozřejmuje (nějaká verze) teorie světového systému.“

Pokud budeme souhlasit s použitím teorie světového systému na literární produkci, činíme tak s vědomím, že příčiny, které udávají podobu (semi)periferních národních literatur osvojujících si centrální formy, nejsou zdaleka pouze estetického charakteru, ale je zde význačný prvek politicko-sociální. Moretti zde v podstatě vychází z jedné ze základních marxistických tezí, historického materialismu – konkrétní ekonomický systém společnosti představuje tzv. základnu a literatura (a kultura obecně) je její reflexí (nadstavbou), tedy „například kapitalistickému výrobnímu způsobu odpovídá jiný druh duševní výroby než středověkému výrobnímu způsobu“ (Marx 1958 s. 291).

⁹ Konkrétně na jeho definici tzv. volných (těch, které lze vynechat) a vázaných (těch, které vynechat nelze) motivů. Právě vázané motivy dle Tomaševského zajišťují základní dějovou linii díla a její kauzalitu a jsou těmi, které jsou jako jediné pro fabuli důležité (Tomaševskij 1970).

I proto se při uvažování o konceptu světové literatury Moretti nezaobírá literární komparatistikou, kterou vnímá jako v podstatě limitovanou na západní Evropu, a zvláště francouzský a německý okruh badatelů (Moretti 2013). Přestože zde tedy pomíjí její americkou odnož i rozmach postkoloniálních studií, jejichž snahou je právě poskytnout prostor západem dosud přehlíženým národním literaturám, v zásadě i zde se vždy jedná o výběrové analýzy, ze kterých bychom si těžko skládali tak ucelený obrázek o světové literatuře, jaký si Moretti představuje.

2.3.3 THE GREAT UNREAD

V roce 1999 literární vědkyně a profesorka působící na Stanfordské univerzitě Margaret Cohen poprvé použila termín *the great unread* (1999 s. 23) pro literaturu, která nemá privilegovanou pozici v rámci zavedeného kánonu, ale naproti tomu představuje více než 99 % publikovaných textů (Moretti 2013). Pro zdůraznění masivního objemu takto „zapomenutých“ děl si Moretti v eseji „The Slaughterhouse of Literature“ vypůjčil Hegelovo expresivní přirovnání dějin k jatkám¹⁰.

Specifikem autorova uvažování o přezkoumávání kánonu je skutečnost, že jeho deklarovanou snahou není změna kánonu ve smyslu jeho rozšíření nebo sestavení jeho alternativní podoby. Jde mu spíše o poskytnutí jiného náhledu na literární historii v její celistvosti, tj. na její kanonickou i nekanonickou část (Moretti 2013). Důležité pro to, abychom plně pochopili autorovo nahlížení literatury, je fakt, že Moretti neuvažuje o literární kánonu jako o produktu elit. Naopak klade výslovný důraz na to, že literární kánon tvoří sami čtenáři tím, že knihy čtou, anebo přesněji řečeno kupují (není zde přitom tolik důležitá bezprostřední popularita jako určitá stabilní vytrvalost, skrze kterou dílo přežívá z generace na generaci) (Moretti 2013). To je v závislosti na jeho celkově levicovém smýšlení poněkud zajímavé, neboť kánon je ve své podstatě produktem kulturní hegemonie. Ne náhodou je literární kánon po staletí převážně západní, bílý a mužský¹¹ a jeho

¹⁰ Moretti zde konkrétně píše: „The history of the world is the slaughterhouse of the world, reads a famous Hegelian aphorism.“ [Dějiny světa jsou jatka světa, zní slavný hegelianský aforismus.] (Moretti 2013 s. 65). Nepodařilo se nám však kromě Morettiho najít odkaz na nikoho, kdo by mohl být autorem takového výroku. Jeho původ lze každopádně vytrasovat až k Hegelovu přirovnání „history as the slaughter-bench“ (Hegel 2001 s. 35).

¹¹ Jak výstižně dvě základní nahlížení kánonu shrnuje E. Dean Kolbas: „Podle některých je západní kánon – korpus textů skládající se z ‚klasických děl‘ umění a literatury, samý vrchol kulturních výtvarných západu –, kdysi považovaný za nadčasový a univerzální, nyní rozkládán spojenými silami feminismu,

koncipování je záležitostí akademiků, kritiků, profesorů a dalších privilegovaných osobností. Jeho podoba je z nezanedbatelné části v rozporu s tím, co je čtenářsky oblíbené a sklízí úspěch z hlediska prodeje. Což samozřejmě neznamená, že tyto dvě oblasti nemají styčné plochy, na kterých se čtenář a akademik setkávají se stejnou knihou v ruce. Právě takové autory si Moretti vybírá i ke svému experimentu – Jane Austen a Arthura Conana Doylea.

Pokud přistoupíme na teoretikovo smýšlení, musíme tedy poněkud změnit chápání kánonu, který dle něho není určován akademiky, ale ekonomickými aspekty – trhem. Trh a jeho postupná a neutuchající centralizace zde má hlavní slovo na tom, jakým způsobem je kánon tvořen; jeho důsledkem je totiž „velmi málo knih, které obsazují velmi rozsáhlý prostor“ (Moretti 2013 s. 70).

Hlavní komplikací je potom najít způsob, který nám dovolí zkoumat tak obrovské množství textů dostatečně rychle a efektivně. Dostáváme se do situace, kdy je tradiční způsob důkladného čtení textů nepředstavitelný. Pokud chceme „číst“ v tak obrovském korpusu děl nejrůznější délky i literárních kvalit, musíme od čtení v původním slova smyslu ustoupit a nahlédnout je v mnohem větší šíři, asi jako kdybychom si změnil velikost měřítky mapy z 1 : 10 000 na 1 : 1 000 000. Distanční čtení, při kterém se budeme moci vydat na průzkum nezmapované literatury nacházející se za hranicemi kánonu, vyžaduje úplně nové metody, které budeme na text aplikovat a u kterých se neobejdeme bez pomoci počítače. Moretti klade důraz na počítačové techniky, jakými jsou „vzorkování, statistika, práce se sériemi, tituly, konkordancemi, incipity – a možná také ‚stromy‘ [...]“ (Moretti 2013 s. 67).

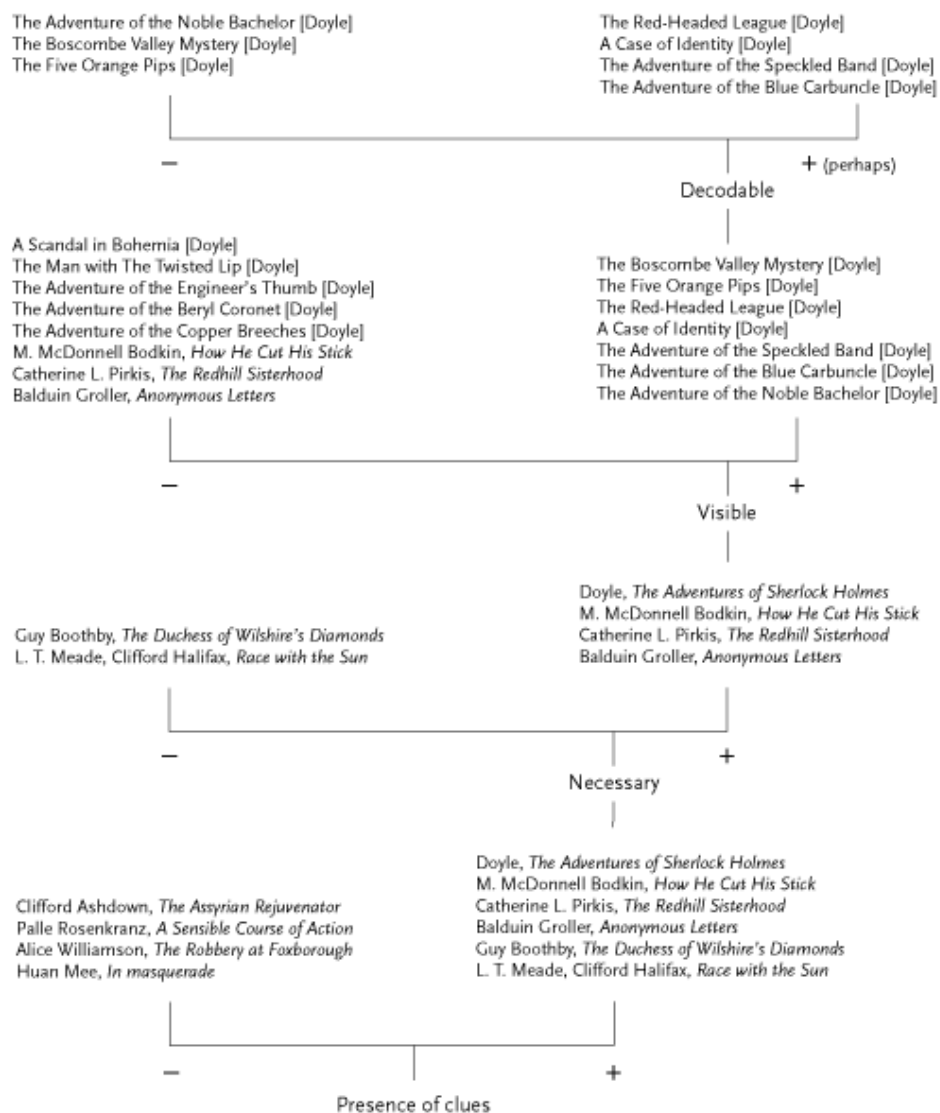
2.4 FORMALISMUS A DĚJINY LITERATURY

Jak bylo naznačeno výše, Moretti pojal výzkum textů současníků anglické spisovatelky georgiánského období Jane Austen a slavného detektivkáře a autora postavy Sherlocka Holmese Arthura Conana Doylea jako případové studie. Aplikuje zde tak snahu zkoumat texty jak kanonické, tak ty za jeho hranicemi. Vybírá si takové současníky, kteří se více

multikulturalismu, populární kultury a relativistických literárních teorií, které okupují školy a univerzity od 60. let 20. století. Podle jiných kánonu dominují ‚mrtví, bílí evropští autoři‘ s vyloučením spisovatelů a dalších umělců ze sociálních skupin, které jsou historicky marginalizovány nebo které se odmítly přizpůsobit zájmům dominantní kultury. Je proto odsuzován jako elitistický, patriarchální, rasistický a etnocentrický konstrukt.“ (Kolbas 2001 s. 1). Jedná se v podstatě o dvě strany téže mince, které ukazují, že ať už odůvodněně, nebo ne, kánon je založený na tom, co privilegovaní uznají jako hodnotné.

či méně podobají kanonickým autorům, a říká jim *rivalové*. Jeho základním východiskem je přesvědčení, že tím, co čtenáře vede k oblibě toho či onoho autora, je určitá literární forma (Moretti 2013).

Kupříkladu u Doylea se Moretti soustředí na tzv. *clues*, tedy stopy či vodítka, které jsou stabilním narativním prvkem detektivních příběhů (vizte obrázek 2). Právě narativní prostředky spolu s žánry (tedy nikoli samotné texty) považuje za základní formální jednotky, které vysvětlují zákony nejen literárního trhu, ale také literární historie. V podstatě dochází k závěru, že literární historii netvoří to výlučné, ale naopak to opakující se, trvalé (Moretti 2013).



Obrázek 2: Strom zobrazující přítomnost vodítek a vývoj detektivního žánru (Moretti 2007 s. 73; 2013 s. 73).

Formální analýza zaměřená na jasně delimitovatelné jednotky – ať už stojící nad, či pod jednotkou textu –, které se v dílech vyskytují opakovaně, a tedy tvoří určité vzorce, jsou dle Morettiho dobrým způsobem, jak se pouštět do zkoumání tak obrovského množství textů. „Formy představují abstrakce sociálních vztahů: tedy i formální analýza je svým skromným způsobem analýzou moci.“ (Moretti 2013 s. 59).

Abstrakce je zde důležitým pojmem, na němž závisí tento způsob čtení textů oproti tomu důkladnému, jenž je založen na bezprostředním čtenářském kontaktu s konkrétním dílem. Jako bychom z textu vystříhovali určitá slova, lepili je dohromady a snažili se z nich vyčíst nové významy, tak zkoumáme jednotlivé formální jednotky a skládáme je do abstraktních vzorců, které nám pomohou zjistit úplně nové souvislosti, jež můžeme interpretovat (Moretti 2017).

2.4.1 ARCHIV, KORPUS A SMÝVÁNÍ HRANIC

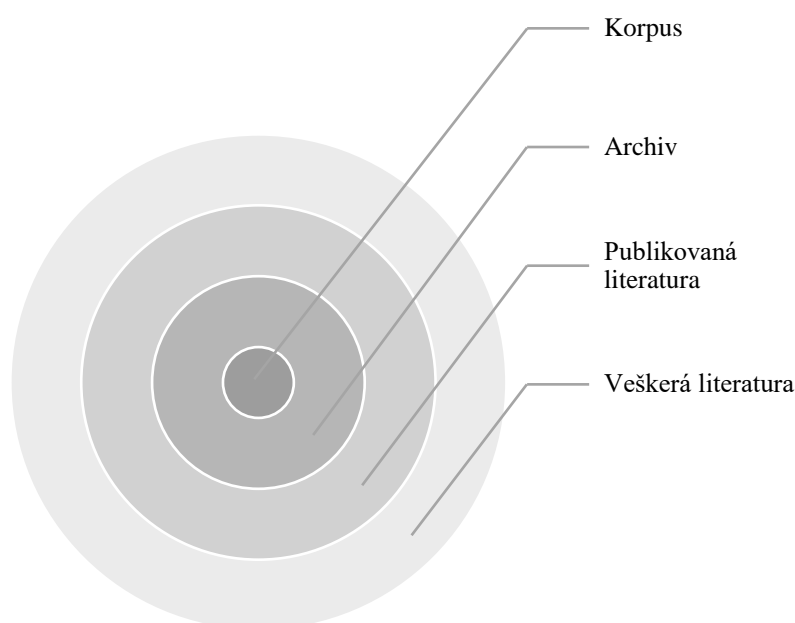
Když se Moretti pokouší vysvětlit základní pojmy, se kterými operuje v části svých studií, používá přirovnání k matrjošce. Vizuální podobu (která trochu vypadá jako průřez matrjoškou shora) si můžeme jednoduše načrtnout v kruhovém grafu na obrázku 3. Autor se ve studii „Canon/Archive“ snaží jednak blíže definovat, co kterým pojmem vlastně myslí, jednak poukázat na skutečnost, že vlivem digitálních technologií se hranice mezi jednotlivými vrstvami rozmývají nebo přinejmenším problematizují (a abychom ho doplnili, problematizuje se v zásadě i celý koncept literatury jako takové – co všechno je vlastně literatura ve věku digitálního publikování textů?¹²).

Moretti zde vymezuje tři základní kategorie: literaturu publikovanou (*the published*), archiv (*the archive*) a korpus (*the corpus*). Publikovaná literatura je jednoduše ta, která prošla procesem zveřejnění, byť Moretti uznává, že i zde jsou hranice poněkud nejasné, protože bychom mohli zahrnout např. texty, které byly odmítnuty nebo které jejich autor psal tzv. do šuplíku¹³. Archiv potom představuje tu část publikované literatury, která byla vnímána jako natolik hodnotná, že se jí dostalo uchování v rámci kulturních institucí, jakými jsou knihovny nebo archivy, jež tyto dokumenty v současné době

¹² A v současné době se možná nabízí ještě problematičtější otázka: co je literatura ve věku, kdy umělá inteligence zvládne vygenerovat umělecký text (a další kulturní produkty jako výtvarná díla a fotografie), jenž je téměř k nerozeznání od toho napsaného člověkem?

¹³ Proto jsme do grafu přidali také kruh „veškerá literatura“, který sice nese známky problematického vymezení (zvláště s ohledem na digitální publikační prostory), avšak poukazujeme jím na to, že „publikovaná literatura“ není definitivní hranice, ale naopak sama o sobě je už určitou podmnožinou.

také postupně digitalizují. Podobně korpus je cíleně zvoleným výsekem archivu, který slouží určitému vědeckému záměru. Podle Morettiho se jedná o „tři ruské panenky, které do sebe hladce zapadají“ (Moretti 2016b s. 2). Pokud bychom však chtěli být přesní, úhledně zapadající kroužky v grafu by se spíše měly trochu překrývat, a to nejen v důsledku technologických proměn, které zmiňuje Moretti (tedy že korpus i archiv díky digitalizaci exponenciálně rostou a přibližují se navzájem svým horním hranicím), ale už z toho důvodu, že archiv ve skutečnosti nepředstavuje pouze publikovanou literaturu (naopak ta dosud nepublikovaná mívá ještě větší význam pro uchování), a stejně tak při výzkumu se vždy pracuje pouze s literaturou, která byla zveřejněna.



Obrázek 3: Grafické znázornění Morettiho „matrjoškového“ rozvrstvení literatury pomocí kruhového grafu.

Mimo jiné Moretti také upozorňuje na fakt, že digitalizace dokumentů sama o sobě není všespásná a nezaručuje volné nakládání s materiálem. Naopak popisuje vlastní těžkosti při sestavování korpusu textů, které pramenily z rozličného rozmístění digitalizovaných dokumentů i omezení a zpoplatnění přístupu k nim (Moretti 2016b). Podobně je nutné v takovém množství textů počítat s nevyhnutelnou průměrností a pomalostí: „Příliš polyfonní, a příliš monotónní: to je Skylla a Charybda digitálních humanitních věd.“ (Moretti 2013 s. 181).

Avšak faktem zůstává, že zpřístupnění takového množství textů nám poskytuje příležitost, jak nahlédnout za ten velmi limitovaný výsek literatury, který jsme doposud měli k dispozici. Díky tomu mohlo vzniknout takové dílo jako *The Novel*, které mapuje dva

tisíce let vývoje románu na celém světě (Moretti 2006). Přirozeně, ani takový přehled nemůže být kompletní, je však významným krokem k tomu, abychom nahlédli daleko za dosavadní kánon: „[hlavní myšlenkou knihy bylo] prodloužit, rozšířit a prohloubit literární pole: aby bylo historicky delší, geograficky širší a morfologicky hlubší než těch několik klasiků západoevropského ‚realismu‘ 19. století, kteří dominují současné teorii románu (včetně mé vlastní práce)“ (Moretti 2013 s. 161).

Ve studii „The Novel: History and Theory“ se Moretti komparativní metodou pokouší mimo jiné přijít na to, proč – na rozdíl o čínského románu – došlo v Evropě 18. století k jeho velkému vzestupu. Hned zpočátku klade s odkazem na amerického historika Kennetha Pomeranze důraz na to, abychom neustavovali evropský vývoj jako normu, od níž se vývoj románu v Číně odchyľuje, ale abychom vnímali obě strany jako odchylky od normy (nedodává však, co bychom za takovou normu tedy měli považovat). Nebo dokonce, jak k tomuto problému autor nakonec přistupuje, můžeme vnímat evropský vývoj jako odchylku od toho čínského (Moretti 2013).

Není velkým překvapením, když se Moretti dobere ke skutečnosti, že za tímto jevem stojí odlišný politicko-sociální systém a masivní rozvoj konzumerismu související s kapitalismem (ten však také, jak poznamenává, měl podíl na zlepšení gramotnosti a relativním zvětšení příjmu a volného času). Konzumerismus v relaci k románu znamenal dle autora jedno: „více románů a méně pozornosti“ (Moretti 2013 s. 175). Navazuje zde na myšlenku „čtenářské revoluce“¹⁴, při které se dřívější tzv. intenzivní čtení (tj. pozorné a opakované čtení malého množství knih) transformovalo do tzv. čtení extenzivního, které charakterizuje poněkud povrchnější čtení velkého množství knih, ke kterým se čtenář jen výjimečně vrací. Román se tak stával více než estetickým objektem prostředkem zábavy (Moretti 2013).

2.4.2 LITERATURA V DIAGRAMECH

„Evoluce, geografie, mapy, série, diagramy... Jeden krok následoval další; vyžadoval ho. A jednoho dne jsem si uvědomil, že studium morfologické evoluce se samo proměnilo v analýzu kvantitativních dat,“ píše Franco Moretti (2013 s. 179) v návaznosti na svoje výzkumy, v nichž se soustředil především na stylovou a jazykovou složku zkoumaného materiálu. Navázal tím tak na již delší dobu probíhající výzkumy na poli kvantitativní

¹⁴ Kterou původně zformuloval německý historik Rolf Engelsing v knize *Der Bürger als Leser: Lesergeschichte in Deutschland 1500–1800* (1974).

lingvistiky a stylometrie, které pracovaly i s literárním materiálem (v české literárněvědné oblasti hrála lingvistická analýza propojená s literárněvědnou interpretací významnou úlohu např. v práci strukturalisty Lubomíra Doležela v 60. letech 20. století). Právě při tomto druhu analýzy je vizualizace prostřednictvím rozmanitých typů grafů stěžejním prostředkem strukturace dat a východiskem interpretace, která nabízí nazření souvislostí, jež nejsme tradičním literárněvědným přístupem a metodou důkladného čtení schopni postihnout.

Moretti se na výzkum a vizualizaci jazykového materiálu zaměřil hned v několika svých pracích, ať už literárně zaměřených (např. na proměny jazyka v britských románech 19. století, na proměny stylové charakteristiky románových titulů aj.), či spadajících spíše pod autorův zájem o fungování mocenských struktur (např. analýza tzv. *bankspeaku*¹⁵ aj.).

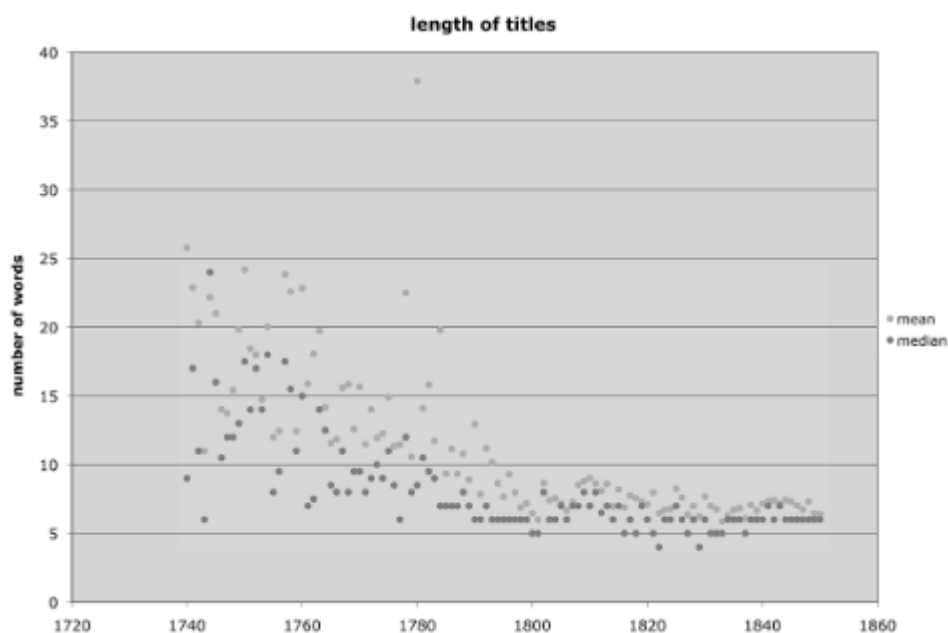
Ve studii „Style, Inc.: Reflections on 7,000 Titles“ prezentuje Moretti výsledky z výzkumu titulů sedmi tisíc britských románů z let 1740 až 1850. Tituly zvolil proto, že jejich soupisy představují z hlediska dostupnosti digitalizovaných dokumentů největší vzorek k výzkumu, ale i z toho důvodu, že sám o sobě toho titul může mnoho sdělit. Moretti zde navazuje na myšlenku francouzského literárního historika Clauda Ducheta, když říká, že „[knižní titul je] na trhu kódem: zpola symbol, zpola reklama; titul je místem, kde se román–jazyk setkává s románem–komoditou [...]“ (Moretti 2013 s. 181).

Zřejmě není překvapením, že jedním z hlavních zjištění se stala skutečnost, že tituly románů prošly dramatickým zkrácením. Přestože Morettiho metoda týkající se výběru toho, co vlastně považovat za součást titulu, není úplně jednotná a působí poněkud *ad hoc*¹⁶, výsledky jsou natolik výrazné, že lze tuto skutečnost pominout. Z Morettiho

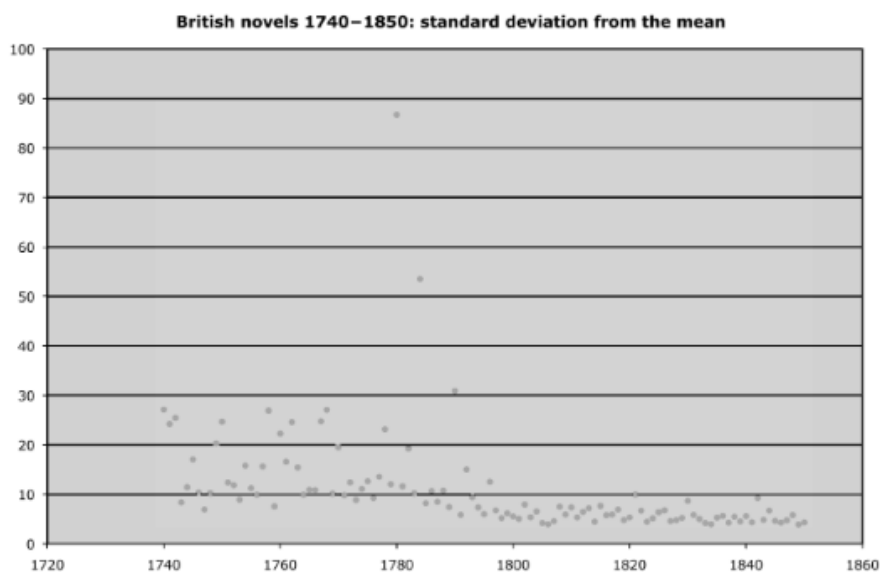
¹⁵ Tento výzkum je zachycen v devátém letáku *Stanford Literary Lab* s názvem „Bankspeak: The Language of World Bank Reports, 1946–2012“ publikovaném v březnu 2015. Franco Moretti a sociolog Dominique Pestre v něm prizmatem kvantitativních metod zkoumají pravidelné zprávy Světové banky a proměnu jejich jazyka z hlediska sémantického i gramatického (Moretti a Pestre 2015).

¹⁶ Moretti se v textu rozhoduje, zda dovětky typu „ve třech svazcích“ či určité dedikace jsou součástí titulu – dle něho nejsou, avšak pokud se jedná o specifikace (sub)žánrové (typu *Delaval. A Novel*), potom je jako součást titulu počítá. Ani to však nedodržuje zcela důsledně: „[Z]achoval jsem [žánrová označení] v několika prvních případech, kdy se objevily v titulu (kde o dané knize pravděpodobně indikují něco nového a příznačného) a poté jsem je vymazal; výjimku jsem učinil pro ty bizarní případy, v nichž je širší kategorie evokována jen proto, aby se vůči ní vymezila.“ Jedná se o tituly typu „Dramatická romance“ nebo „Román bez hrdiny“ (Moretti 2013 s. 184). Do diskuzí o tom, co patří, či nepatří do titulu (případně, co je to „druhý titul“ nebo „podtitul“) i o jeho žánrových aspektech, se zapojilo značné množství literárních vědců, vizte např. studii Gérarda Genetta „Structure and Functions of the Title in Literature“ (*Critical Inquiry*, roč. 14, č. 4, 1988) nebo text Harryho Levina „The Title as a Literary Genre“ (*The Modern Language Review*, roč. 72, č. 4, 1977).

experimentu plyne, že v průběhu sledovaného období došlo následkem prudkého nárůstu oblíbenosti i množství románů k nepřímo úměrnému zkrácení titulů samotných. Právě v tomto tkví ono střetávání románu–jazyka a románu–komodity – tržní mechanismy a nutnost soupeření jednotlivých děl o pozornost na neustále rostoucím trhu měly vliv na to, že tituly se s cílem upoutání pozornosti i snadnějšího zapamatování nejen zkracovaly, ale také unifikovaly, jak lze vidět v bodových grafech na obrázcích 4 a 5 (Moretti 2013).

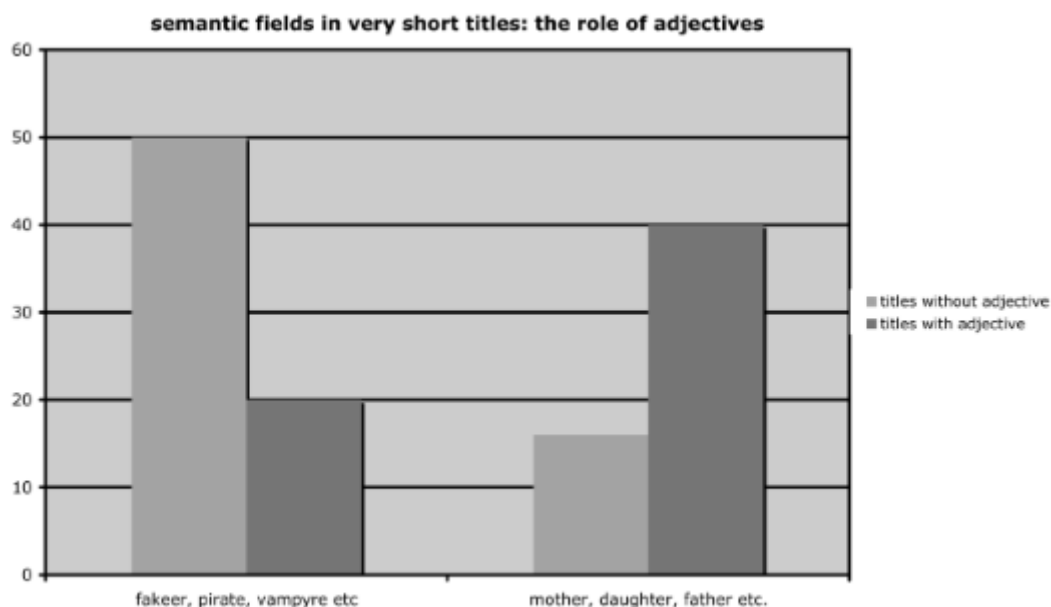


Obrázek 4: Bodový diagram zobrazující postupně se zkracující délku románových titulů v počtu slov v časovém období 1740–1850 (Moretti 2009 s. 135).



Obrázek 5: Bodový diagram zobrazující zvyšující se podobnost titulů britských románů ve sledovaném období 1740–1850 (Moretti 2009 s. 137).

K objevenějším výsledkům se Moretti dostává v následujících částech studie, v nichž rovněž kvantitativní metodou zkoumá jazykový charakter zkracujících se titulů a také nachází korelace, které poskytují možnost, jak z určitého názvu vyčíst jeho pravděpodobné žánrové nebo tematické zaměření. Zkoumá např. úlohu vlastních jmen, určitých a neurčitých zájmen nebo vliv použití adjektiv v názvu díla na jeho žánr (vizte obrázek 6).



Obrázek 6: Sloupcový graf zobrazující četnost užívání adjektiv v krátkých titulech, jež se dle Morettiho vyznačuje určitou tendencí, kdy absence adjektiva v názvu skládajícím se ze substantiva a členu je příznakem dobrodružství, kdežto jeho přítomnost značí domáckost (např. *The Monk* vs. *The Unfashionable Wife*) (Moretti 2009 s. 146, 2013 s. 195). Otázkou však je, zda má ono adjektivum skutečně takový transformační potenciál, o kterém Moretti mluví, a není jen doprovodným jevem, kde hlavní silou, jež proměňuje sémantické pole, je samotné substantivum. Použit v názvu podstatná jména jako „pirát“, „fakír“ nebo „upír“ totiž sama o sobě mají mnohem větší sémantický potenciál a podněcují čtenářovu představivost tak, že doprovodný přívlástek – na rozdíl od běžných označení rodinných členů jako „otec“ nebo „dcera“ – nepotřebují.

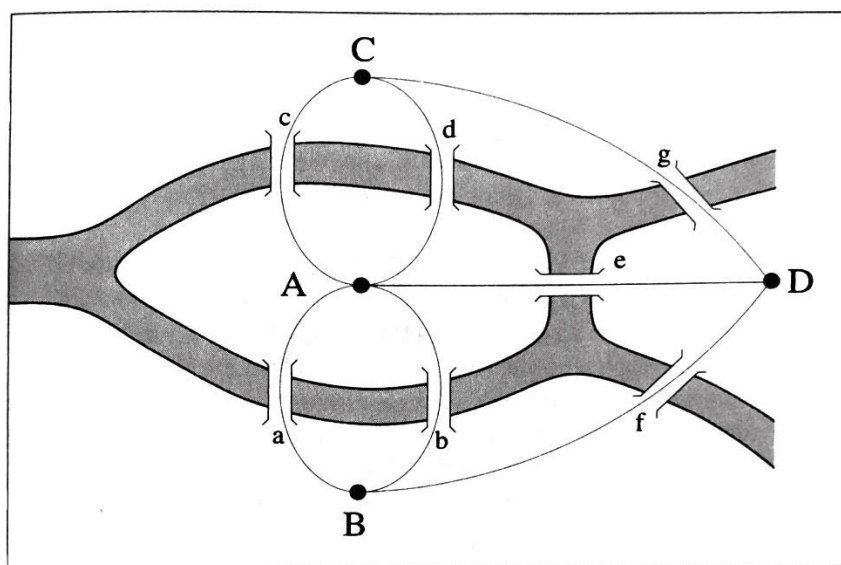
Charakteristickým rysem těchto Morettiho experimentů je přitom důraz kladený spíše na metodu než na samotné výsledky těchto pokusů. Moretti se ani tak nesnaží přijít s novými interpretacemi literární historie, jako předestřít metodu a podat přesvědčivý důkaz o jejím obrovském potenciálu. Autor neztrácí ze zřetele skutečnost, že jednotlivé výsledky předestřených analýz jsou v rámci celkového archivu stále jen nepatrným vzorkem, a uvědomují si to i jeho stanfordští spolupracovníci, jak je patrné např. ze studie „A Quantitative Literary History of 2,958 Nineteenth-Century British Novels“: „Tato data, která pokrývají téměř 3 000 románů a zahrnují okolo 5 % jejich jazykového

materiálu, nemohla odhalit o mnoho více než šum a náhodné kolísání. Avšak to, co z těchto dat vychází najevo, je systém, dějiny románu v konkrétním tvaru. A to je možná to nejpozoruhodnější zjištění ze všech.“ (Heuser a Le-Khac 2012 s. 46).

2.5 HAMLET A TEORIE SÍTÍ

Okamžikem, jenž představuje zárodečný stav tzv. teorie sítí, je graf vytvořený švýcarským matematikem Leonhardem Eulerem, v němž dokazuje, že sedm mostů nacházejících se v pruském Královci nelze propojit „jedním tahem“, tedy tak, že by se přes každý z nich přešlo právě jednou. Dokázal to za pomoci nákresu s využitím tzv. uzlů a hran, které se od této chvíle staly základem každé sítě (vizte obrázek 7).

Pokud však chceme chápat využití sítí v literárním výzkumu, dle Morettiho nepotřebujeme jejich teorii, stěžejní jsou totiž sítě jako takové – jejich vizualizace, „myšlenk[a], že proud času, který unáší dramatický děj, může být přeměněn na soubor dvojrozměrných znaků – vrcholů (nebo uzlů) a hran –, takže ho lze zachytit jediným pohledem“ (Moretti 2019 s. 83).

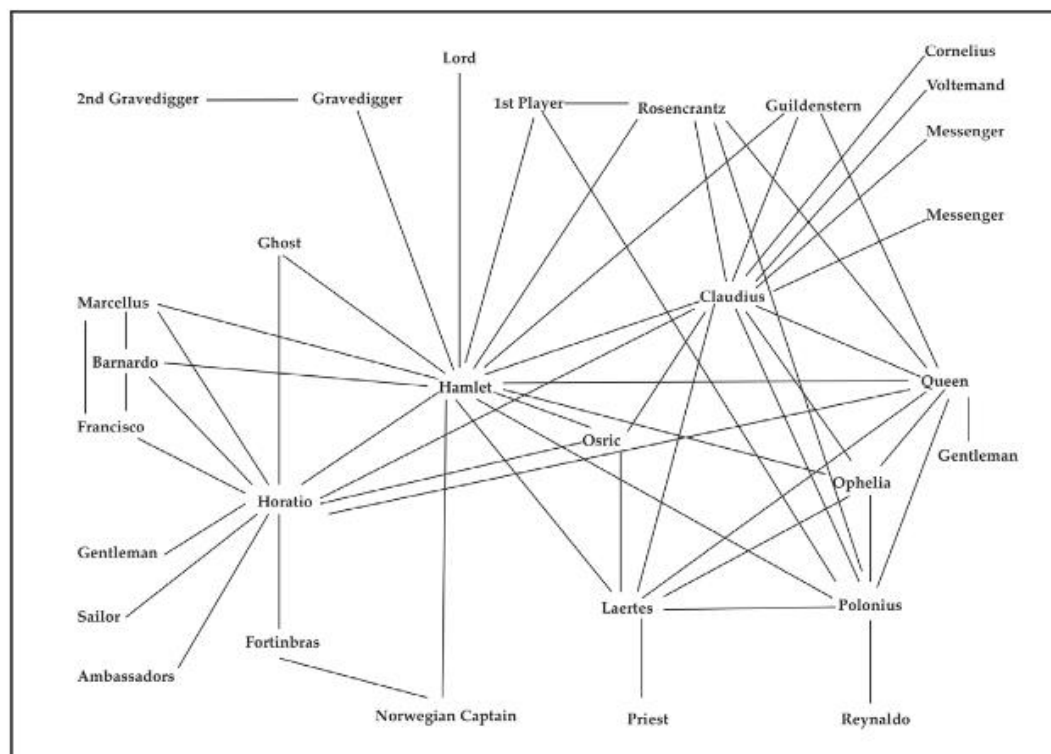


Obrázek 7: Nákres královeckých mostů. Velká písmena A–D označují oblasti souše – uzly; malá písmena a–d značí jednotlivé mosty – hrany (Barabási 2005 s. 17).

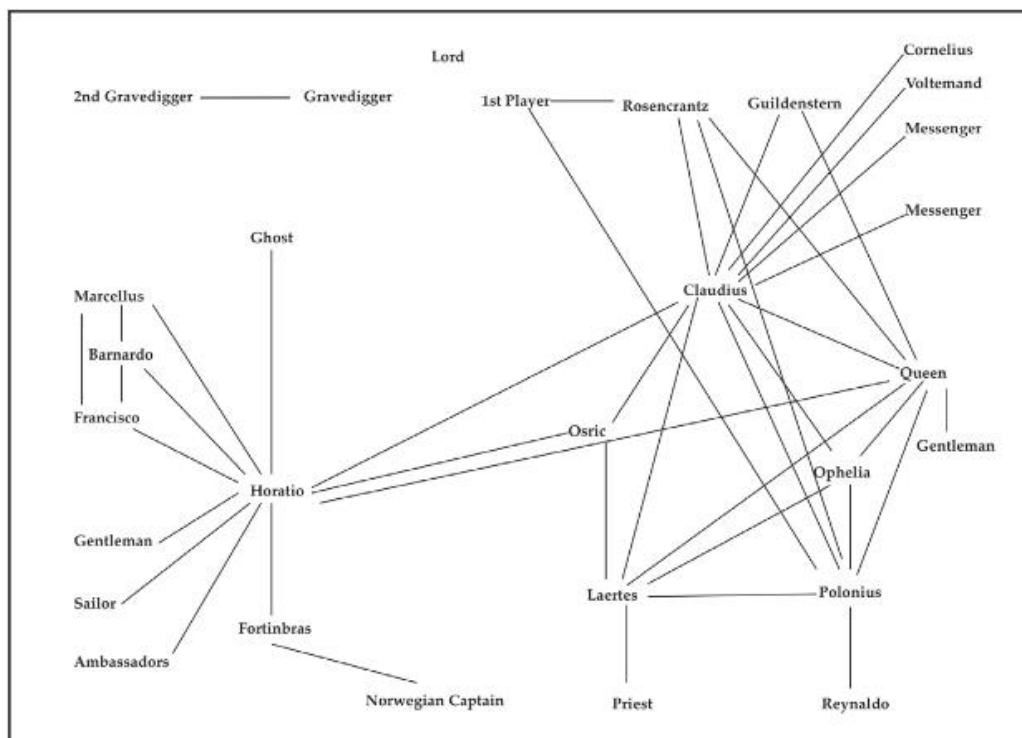
V sítích Moretti manifestuje snahu využít počítačové nástroje jako materiál k ještě hlubší kvalitativní interpretaci textů, než tomu bylo u předešlých metod. Sít'ová vizualizace nabízí skvělou příležitost k tomu, jak zachytit strukturální aspekty textů, jako je např. struktura vztahů mezi postavami nebo uspořádání syžetové složky díla. Moretti svou hypotézu ve studii „Teorie sítí a analýza syžetu“ aplikuje na rozbor Shakespearova *Hamleta*.

Základní síť vztahů v *Hamletovi* můžeme pozorovat na obrázku 8. Jednotlivé postavy (vrcholy/uzly) jsou navzájem propojeny svými vzájemnými interakcemi (hrany), přičemž jak Moretti podotýká, tyto interakce jsou založeny na verbálním aktu mezi postavami (Moretti 2019). Takto navržená síť potom zobrazuje hru jako celek v jedné vizualizaci, pomocí které lze časové údaje proměnit v prostorové vztahy. Znamená to, že všechno, co se v celé hře po sobě událo, můžeme díky sítím vnímat „tady a teď“, komplexně a najednou. To potom vede k tomu, že v celém systému můžeme identifikovat samostatné subsystémy, které mají určité společné charakteristiky (Moretti 2019).

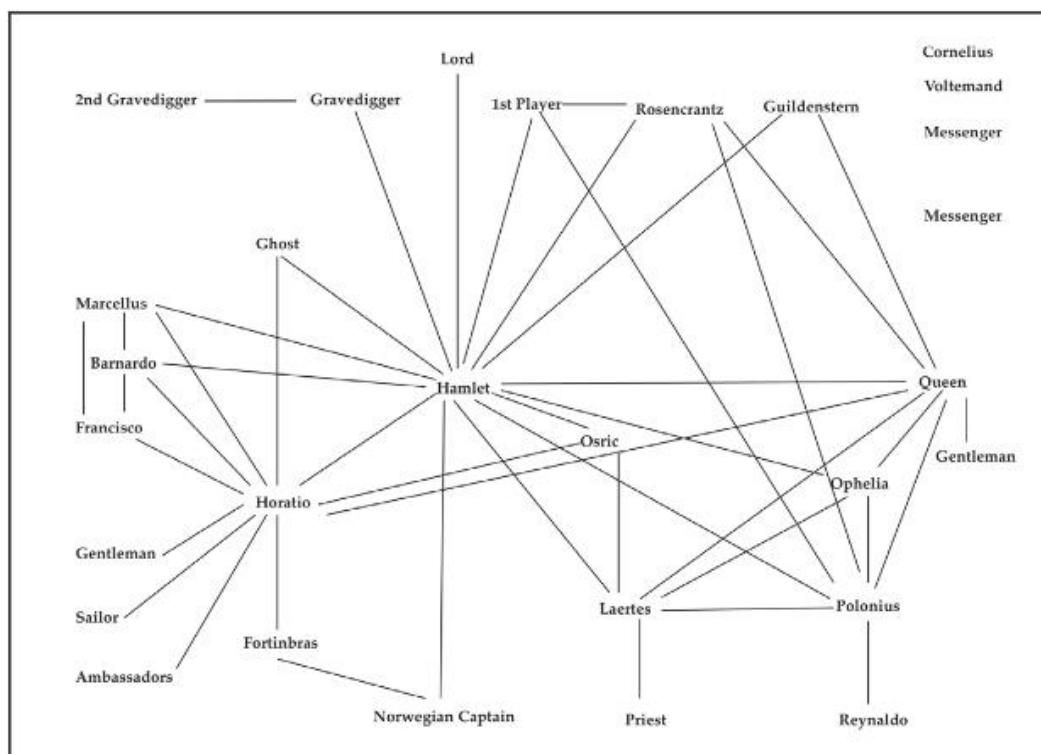
Experimentováním s modelem sítě, který si autor vytvořil, a odebráním určitých postav a jejich vztahů tak detailně prozkoumává komplexnost celé syžetové struktury dramatu. Např. zjišťuje, že postava Hamleta má pro její fungování mnohem větší význam než druhý protagonist, Claudius, protože bez Hamleta „dojde k tomu, že se síť téměř rozpůlí“ (Moretti 2019 s. 65), jak je vidět na obrázku 9. Naproti tomu při odstranění Claudia bude zasaženo pouze pár vedlejších postav, ale struktura a stabilita sítě jako celku zůstane téměř beze změny, jak dokládá obrázek 10 (Moretti 2019).



Obrázek 8: Základní síť vzájemných interakcí postav v *Hamletovi* (Moretti 2011b s. 2).



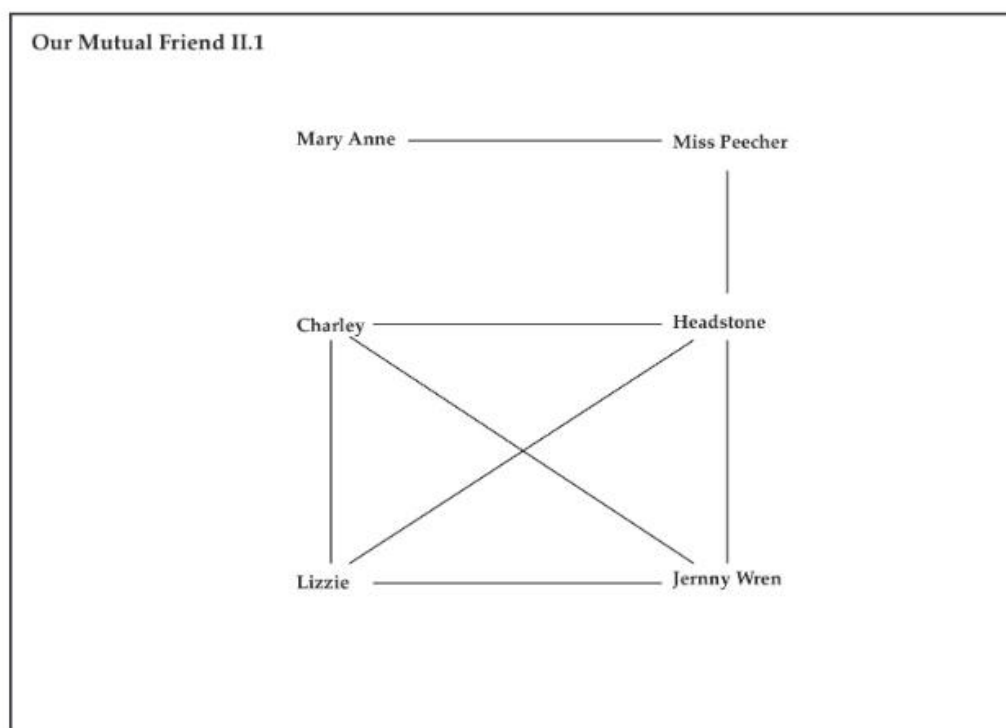
Obrázek 9: Základní síť vzájemných interakcí postav v Hamletovi s vynecháním Hamleta (Moretti 2011b s. 7).



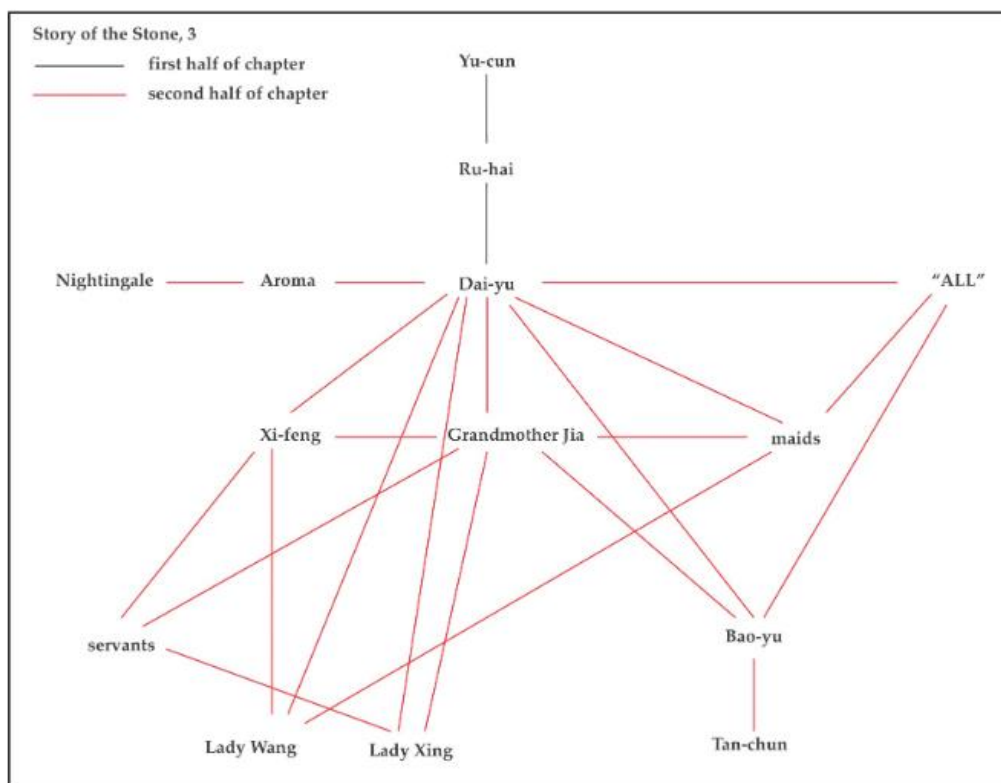
Obrázek 10: Základní síť vzájemných interakcí postav v Hamletovi s vynecháním Claudia (Moretti 2011b s. 9).

Stejným způsobem však nelze postupovat v románech, kde vztahy mezi postavami nelze redukovat na jejich verbální komunikaci v podobě přímé řeči. Moretti se zde na menší ploše (místo celých románů si bere za materiál pouze vybrané kapitoly) zaměřuje zvláště na symetrii zobrazovaných vztahů. Bere si přitom k porovnání, jako už v jedné z předcházejících studií, západní a východní literaturu. Konkrétně Dickensův poslední (do češtiny dosud nepřeložený) román *Our Mutual Friend* a román *Sen v červeném domě* čínského spisovatele Cchao Süe-čchina.

Jeho hlavní zjištění představuje skutečnost, že přestože z formálně estetického hlediska klade čínský romanopisec ve své tvorbě mnohem větší důraz na symetrii než autor západní (např. sudý počet kapitol, symetrické střídání dějových linek apod.), z hlediska struktury vztahů mezi postavami vychází symetricky mnohem uspořádaněji právě Dickens. Na to má vliv i fakt, že se v jeho románu vyskytuje výrazně méně postav, které navíc často představují „binární opozice: manžel a manželka, rodič a jeho dítě, bratr a sestra, nápadník a jeho milovaná, dva přátelé, zaměstnavatel a zaměstnanec, dva protivníci...“ (Moretti 2019 s. 74). Zobrazení sítě obou románů lze vidět na obrázcích 11 a 12.



Obrázek 11: Síť vztahů mezi postavami v první kapitole druhé knihy románu *Our Mutual Friend* od Charlese Dickense (Moretti 2011b s. 19).



Obrázek 12: Síť vztahů mezi postavami ve dvacáté čtvrté kapitole románu *Sen v červeném domě* od Cchao Süe-čchina (Moretti 2011b s. 24).

Jelikož Moretti pro ilustraci používá pouze několik kapitol, navíc celkem náhodně vybraných, nabízí se otázka, nakolik by celková struktura románů odpovídala tomuto výběrovému vzorku. Moretti na tuto otázku v závěsu odpovídá. Došel totiž ke zjištění, že tam, kde jsou jednotlivé části symetrické (Dickens), je však celková syžetová struktura asymetrická, a naopak v románu čínského autora Moretti navzdory asymetrii na úrovni jednotlivých úseků textu nachází symetrii v jeho celku (Moretti 2019). Přesto se závěr o tom, že „[s]ítě odhalily protichůdné základy východního a západního romanopisectví“ (Moretti 2019 s. 83), může zdát poněkud přehnaný, nejen proto, že se jedná o konkluzi na základě dvou děl, ale i z toho důvodu, že byla záměrně vybrána taková, kde se nachází malý a velký počet postav, což jistě netvoří charakteristiku východního a západního romanopisectví. Jak by taková analýza dopadla např. u Prousta?

Morettiho poněkud nadnesené závěry, které se koneckonců objevují ve více analýzách, však nijak nesnižují přínos, který síť pro literární výzkum mohou představovat. V návaznosti na výše rozebíranou studii se autor v rámci stanfordských letáků pokusil následně svou teorií sítí rozšířit i na větší korpus dramatických textů, jimž se věnuje ve studii „Operationalizing“: Or, the Function of Measurement in Modern Literary Theory“ z roku 2013.

2.6 MAPA JAKO NÁSTROJ INTERPRETACE

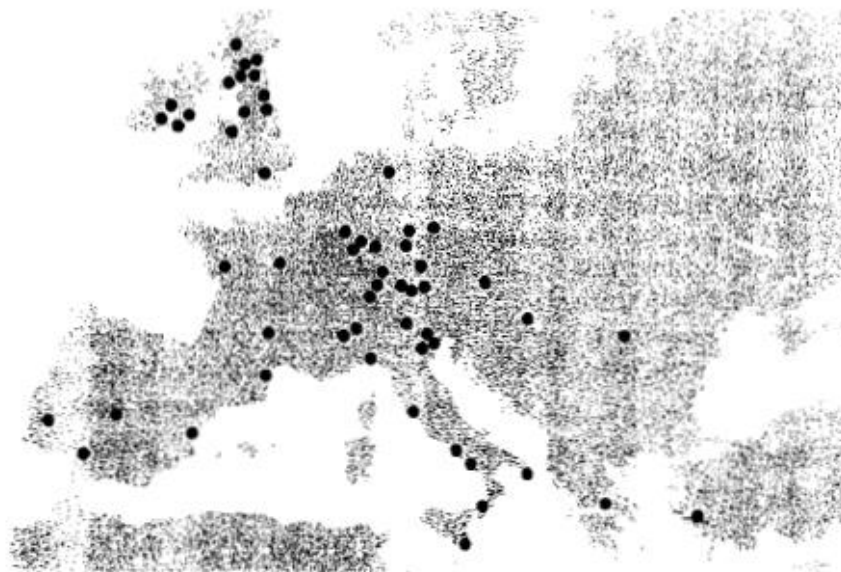
Od diagramů a sítí zbývá už jenom krok k těm zřejmě nejpropracovanějším vizualizacím, jimiž se Moretti zabývá – mapám. Mapy ve spojitosti s literaturou samy o sobě nejsou zase až tak nic nového – přinejmenším pro čtenáře fantastiky. Propracované geografické znázornění smyšleného místa autoři využívají, aby si čtenáři mohli lépe představit, jak daný fikční svět vypadá, a též aby jim pomohl při orientaci ve struktuře díla. Pokud však vezmeme v potaz literární interpretaci, takové mapy v nich prakticky nehrají žádnou úlohu. Plánek Středozeemě je pro čtenáře Tolkiena neoddelitelnou součástí knihy, avšak literární vědec, který Tolkienovo dílo interpretuje, na něj nebere ohledy větší než jako na doprovodný grafický materiál.

Samozřejmě to však neznamená, že by literární věda nepřikládala důležitost fikčnímu prostoru, ba právě naopak. Ruský literární teoretik Michail Michajlovič Bachtin přišel na konci třicátých let 20. století s jedním ze zásadních pojmů literární naratologie – chronotopem, tj. časoprostorem. Dle něho má tato naratologická kategorie spojující v sobě prostor a čas významnou úlohu především pro určení žánru (Bachtin 1980). Významné úloze prostoru se věnoval i francouzský filozof Gaston Bachelard ve své zřejmě nejznámější knize *Poetika prostoru* (1957). Jak však podotýká česká literární teoretička a spisovatelka Daniela Hodrová, jeho fenomenologicko-básnické zaujetí prostorem je spíše „psychologické studium krajín našeho intimního života, nikoli literatury“ (Hodrová 1997 s. 13). Sama se v citované knize s názvem *Poetika míst* spolu s dalšími teoretiky zabývá významem prostoru a specifických topoi v literárních textech.

Avšak jak Moretti podotýká, v žádném z význačných děl tematizujících prostor v literatuře se nenacházejí mapy. Právě ty jsou pro něho samy o sobě novým nástrojem interpretace, které nám mohou o literárních dílech a fikčních světech v nich zobrazených poskytnout nové informace a souvislosti – takové, kterých bychom si bez jejich vizualizace nevšimli.

Moretti se významu literární kartografie začal věnovat už na sklonku 20. století v knize *Atlas of the European Novel* a pokračoval v dalších dílech (např. *Grafy, mapy, stromy*) i jednotlivých studiích (např. „Planet Hollywood“). Jeho snaha o zmapování přitom probíhá jednak explicitně za pomoci vytváření map, jednak v abstraktní rovině, když se pokouší o zmapování literatury ve větším měřítku, než je běžné, jako je tomu v dvou-svazkovém opusu *The Novel*.

Pokud se nyní přidržíme Morettiho mapování ve smyslu literární vizualizace, můžeme identifikovat dva hlavní druhy map, jichž využívá. Tím prvním je zužitkování geograficky reálných map (většinou se jedná o mapu Evropy, příp. jiný výsek světa), které aplikuje tak, aby na nich ukázal rozmístění zvolených prvků – např. mapa zobrazující geografickou difuzi lokací gotických povídek (vizte obrázek 13). Podobně je využívá též k zachycení neliterárně faktografických informací – např. zmapování úspěšnosti hollywoodských filmů v USA i za jeho hranicemi (vizte obrázek 14)¹⁷.



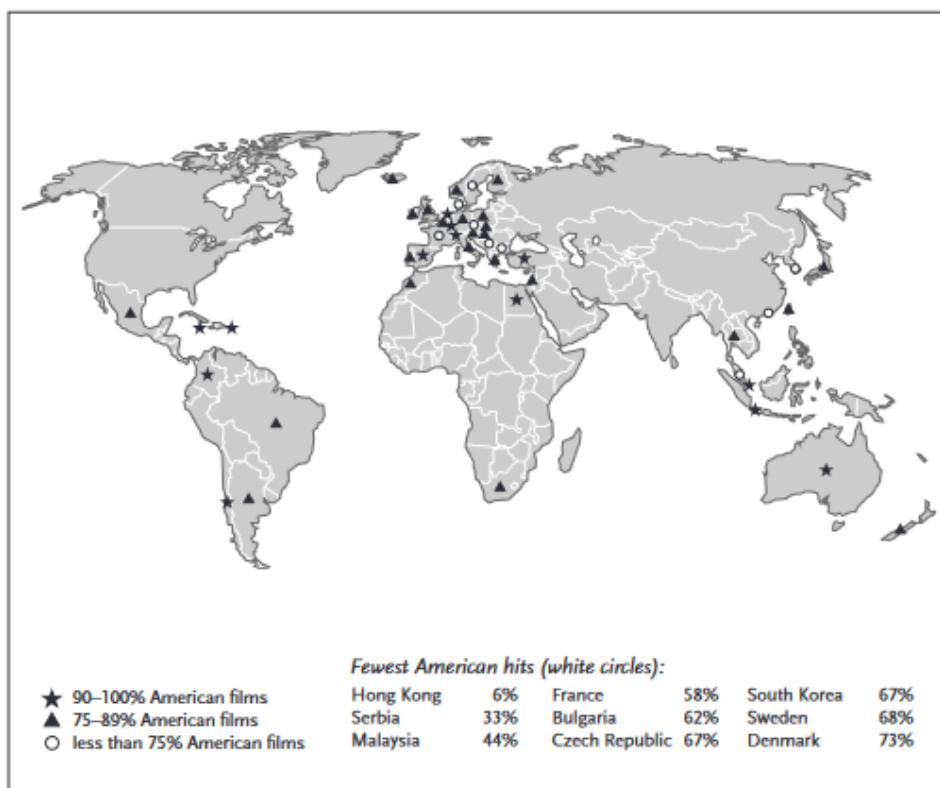
Obrázek 13: Mapa geografického rozmístění britských gotických povídek (1770–1840) dle jejich lokace. Vyplývá z ní, že zpočátku byly texty lokalizovány do Itálie a Francie, okolo roku 1800 se častějším zasazením začalo stávat severní Německo, a ještě více na sever, do Skotska, se potom zasazovaly zhruba po roce 1820 (Moretti 1997 s. 16).

Pro Morettiho významnější a zajímavější mapování však představují geografická znázornění samotných fikčních světů. K čemu přesně takové mapy slouží, vysvětluje v publikaci *Grafy, mapy, stromy* (Moretti 2014 s. 58):

„Především dobře předpřipravují texty pro následnou analýzu. Zvolí se určitá narativní jednotka – procházky, soudní procesy, luxusní zboží nebo cokoli jiného –, nalezne se výskyt tohoto prvku a umístí se do prostoru... Jinými slovy, text se zredukuje na několik málo prvků, které se *vyabstrahují* z toku vyprávění a využijí se pro

¹⁷ Podobné mapové vizualizace nejsou novinkou ani u dalších humanitních oborů. Zmínit můžeme například obdivuhodný projekt *Mapping the Republic of Letters*, který stojí na pomezí oborů historie, dějin mentalit a knižních studií a jenž mapuje (nejen metaforicky, ale i vizuálně) šíření informací v osvětské době ve formě korespondenční sítě mezi osvětskou inteligencí (Edelstein et al. 2017). Vizualizaci projektu je možné si prohlédnout zde: <http://republicofletters.stanford.edu/>.

konstrukci *umělých objektů* (oněch map), které jsme si ukázali. S trochou štěstí budou pak tyto mapy něčím *víc než jen souhrnem zvolených prvků*, nabídnou souvislosti a vlastnosti textu, které na nižší úrovni nebyly patrné.“

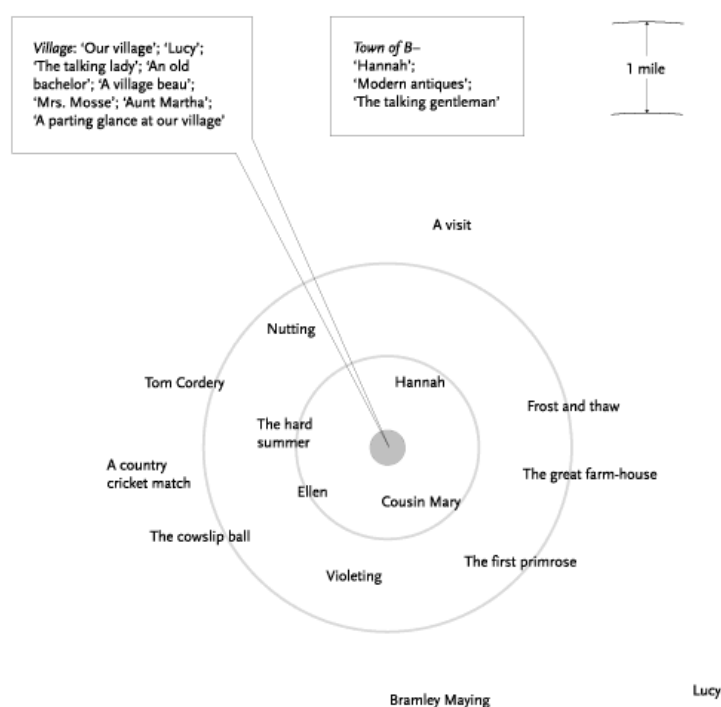


Obrázek 14: Geografické znázornění úspěšnosti hollywoodských filmů v procentech dle jednotlivých zemí. Údaje zobrazují procentuální množství amerických filmů v žebříčkách pěti komerčně nejúspěšnějších snímků v daných zemích v letech 1986 až 1995 (Moretti 2001 s. 91).

Mapy samotné nenabízejí žádné závěry, doplňuje Moretti, ale mohou představovat osvěžující pohled a odhalit vzorce, které při tradiční textové interpretaci zůstávají skryté. V *Atlas of the European Novel* autor uvádí dvě hlavní skutečnosti, jež nám literární mapy umožňují spatřit. Jednou z nich je tzv. místně vázaná povaha literárních forem, druhou fakt, že mapy mohou vyjevit vnitřní logiku vyprávění, tedy určitou „sémiotickou oblast, kolem níž se shlukuje a samoorganizuje děj“ (Moretti 1997 s. 5).

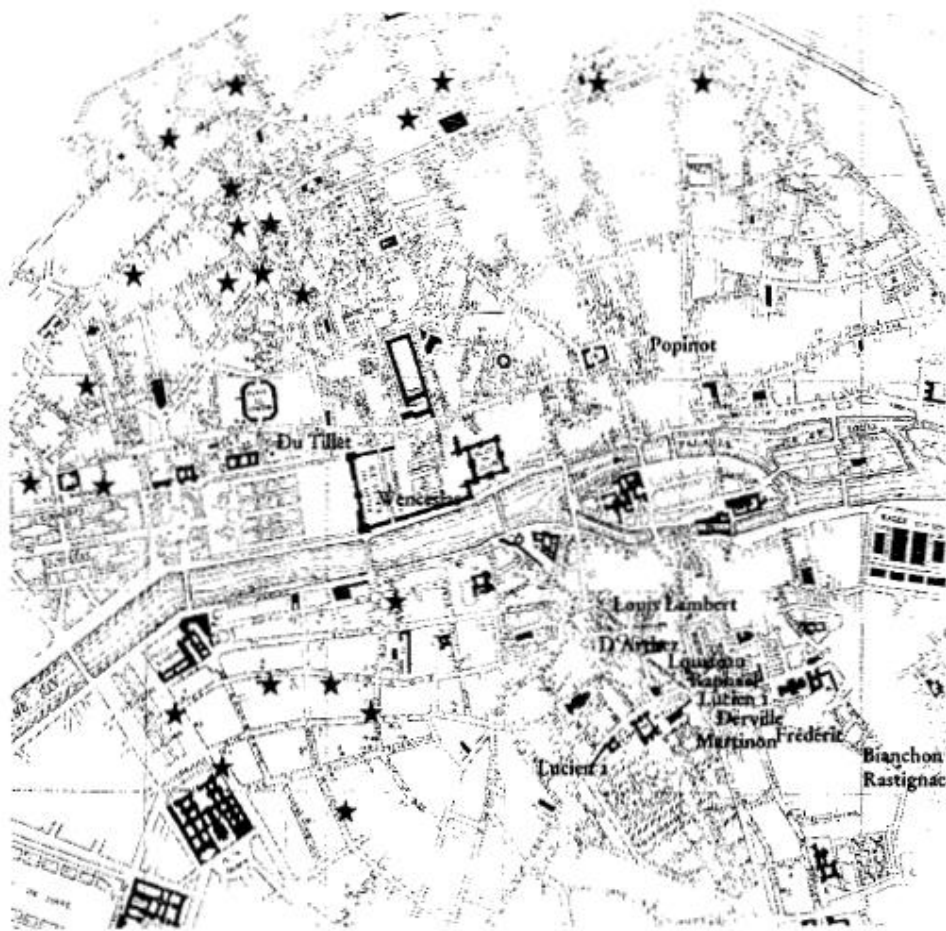
Jako ukázkou Morettiho analýzy prizmatem literární kartografie můžeme zvolit vytvoření mapy k prvnímu svazku románu *Our Village* Mary Mitford z roku 1824. Autor zde s překvapením dochází k závěru, že prostor v tomto příběhu má podobu kruhu (vizte obrázek 15). To je, jak sděluje, úplně nová struktura oproti těm, které našel při studiu románů 19. století v rámci *Atlas of the European Novel* a jež představují proměnu kruhového vzorce v lineární (Moretti 2014). Důvod vidí v reálné proměně anglického venkova, která začala probíhat na přelomu 18. a 19. století a souvisela s oplocováním, které narušilo

plynulý prostor přírodní krajiny. Kruhová struktura rovněž odkazuje k mentalitě venkovského člověka, jeho životu, který je úzce spjat s koloběhem přírody a ročních období, jež se rovněž přelévají z jednoho do druhého bez jasného začátku a konce. Avšak zde se Moretti spíše přiklání k interpretaci tohoto prostoru nikoli jako mentality, ale jako určité ideologie, která souvisí se skutečností, že Mitford psala především pro městské čtenáře a čtenářky, jejichž „návštěvy“ fikční venkovské krajiny byly značně jiného rázu, než jak ji vnímali její stálí obyvatelé. Představovaly spíše snahu uniknout z městského prostředí a spojovány byly se zábavou a odpočinkem, nikoli s rutinou a manuální prací venkovanů (Moretti 2014).



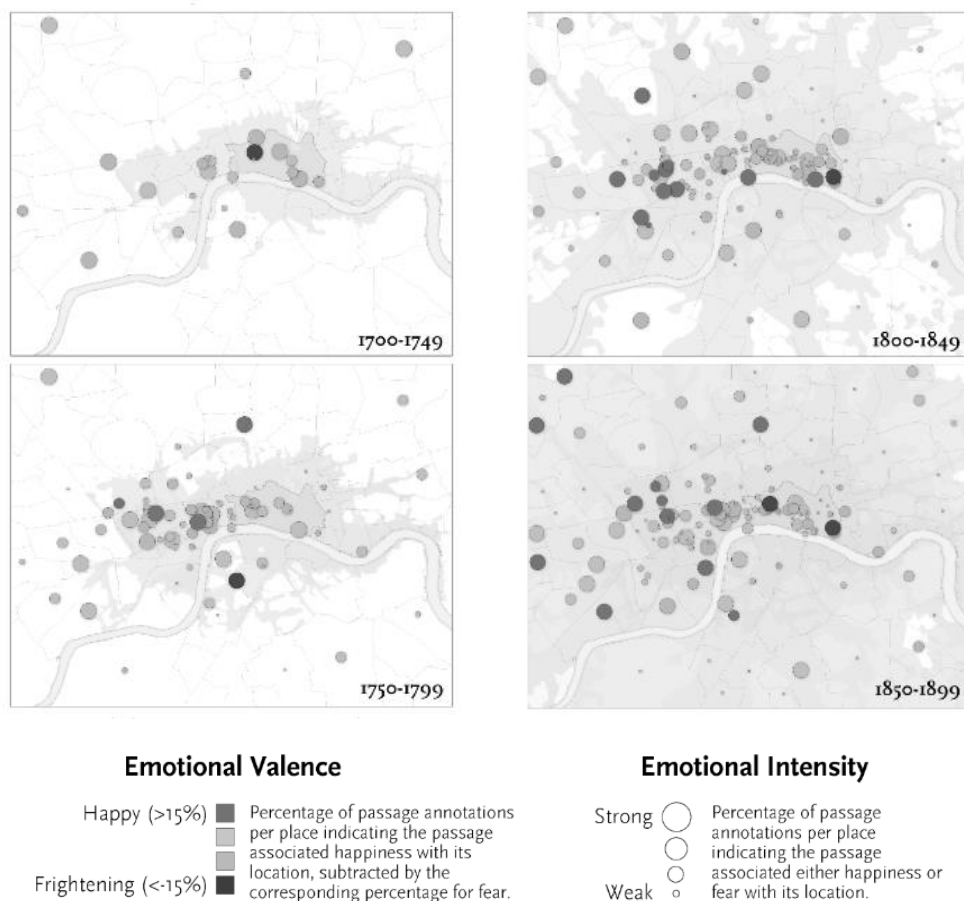
Obrázek 15: Kruhová struktura prostoru v prvním svazku románu *Our Village* Mary Mitford. První kruh okolo středu vesnice je charakteristický příběhy vázícími se k osobním vztahům. Druhý, vnější kruh se potom soustředí na společenské události a jsou pro něj charakteristické přírodní motivy (Moretti 2004a).

Jiný příklad, který je už vyobrazen tradičnější formou mapy, můžeme vidět na obrázku 16. Jedná se o výjev ze slavného románu francouzského spisovatele Honoré de Balzaca *Otec Goriot*. Moretti v něm na mapě Paříže identifikuje místa pobytu románových hrdinů a jejich milenců (Moretti 1997). Dle něho se zde vyjevují „[p]rostorové vztahy mající větší význam než místa sama o sobě“ (Moretti 2014 s. 59). Přestože to neznamená, že místa sama by význam ztratila, z Morettiho map, či mnohdy spíše diagramů, je zřejmé, že vztahy, tedy hrany (či oblasti), nikoli uzly, jsou to, co upoutává jeho hlavní zájem.



Obrázek 16: Mapa Paříže zobrazující bydliště hlavních postav a jejich milenců (označeni hvězdičkami) v románu *Otec Goriot*. Vyplyvá z ní, že většina protagonistů (převážně vpravo dole) žije na opačném břehu Seiny než jejich milovaní (převážně vlevo nahoře) (Moretti 1997 s. 97).

Pozoruhodným projektem s využitím literární kartografie je potom jeden ze stanfordských letáků s názvem „The Emotions of London“ (2016), na kterém se Moretti spolupodílel a v němž se autoři pokoušeli zmapovat emoce v narativních textech se zaměřením na jejich souvislost se společenskou třídou a oblastmi Londýna, které tyto třídy obývají. Autoři v této studii zjistili, že panuje značný nesoulad mezi reálnou a fikční topografií Londýna. Očekávání, že narativní struktura bude zrcadlit skutečnost založenou na předpokladu, že chudší čtvrti jsou spojovány s negativními emocemi, zatímco oblasti, v nichž žijí vyšší třídy, naopak s emocemi pozitivními, se ve zkoumaných literárních textech nepotvrdilo (Heuser et al. 2016). Rozložení emocí v závislosti na jejich pozitivitě/negativitě a intenzitě ilustruje obrázek 17.



Obrázek 17: Geografické znázornění emocí na území Londýna v narativních textech na škále radosti a strachu. Velikost kroužku je odvozená od intenzity emoce, a to přímo úměrně (čím větší kroužek, tím silnější emoce) (Heuser et al. 2016 s. 7)¹⁸.

Z Morettiho mapování je zřejmé, že podobu svých map nelimituje na využívání klasických kartografických objektů, ale často takové mapy mohou vypadat více jako diagramy. Na literárního vědce, který by chtěl reálné mapy využít pro interpretaci, však čeká několik překážek. Těch se dotkl např. Richard Změlík ve své studii o digitální literární kartografii, v níž upozorňuje na možnost, že při použití skutečné mapy mohou nastat diskrepance mezi reálným a fikčním zobrazením. Druhý častý problém při modelování fikčních světů souvisí s potřebou využití určité historické podoby mapy, která může být obtížně dostupná (Změlík 2020). Nermalou výzvou je potom také samotné technické provedení a vizualizace zvolených prvků (jakož i jejich vyextrahování z textů). Z výše sděleného je však očividné, že i přes svoje limity může literární kartografie interpretaci textů přinést zcela nové pohledy.

¹⁸ Pro lepší představu vizte barevnou verzi obrázku přímo v letáku na s. 7 zde: <https://litlab.stanford.edu/assets/pdf/LiteraryLabPamphlet13.pdf>.

3 KRITIKA MORETTIHO PŘÍSTUPU

V následující části práce se pokoušíme zmapovat nejčastější a nejzávažnější námitky vůči Morettiho metodám. Činíme tak s vědomím, že vzhledem k obsáhlé diskuzi odehrávající se na mnoha platformách a v mnoha jazycích na akademických pracovištích po celém světě, je náš výběr nutně pouhým výřezem úplné diskuze. Snažíme se však zachytit nejvýraznější polemiky, na něž je i v kritikách dalších teoretiků a teoretiček hojně odkazováno (např. názorovou výměnu mezi Morettim a Christopherem Prendergastem), rovněž jako poukázat na různorodost náhledů, které se v reakcích objevují a obvykle otevírají problematiku týkající se Morettiho metod, jež dosud nenabízí jasné řešení.

Mezi Morettiho nejreflektovanější texty patří esej „Conjectures on World Literature“ a triptych esejů „Grafy“, „Mapy“ a „Stromy“, proto se v mapování diskuze soustředíme především na ně. Pozornost rovněž věnujeme kritice Morettiho textů z pozic, jež se zaobírají marginalizovanými skupinami a jejich reprezentací v literatuře a reflexí v literární vědě (zejména z pozice genderové kritiky).

3.1 CO JE A NENÍ DISTANT READING

„Je svěží, neklade příliš velký důraz na technologii a otevřeně přiznává, že nové metody jsou užitečné převážně pro analýzy většího rozsahu,“ vyjadřuje se k pojmu distančního čtení literární teoretik zabývající se metodami DH Ted Underwood ve svém příspěvku v publikaci *Debates in the Digital Humanities* (2016 s. 530). Přesto v něm spatřuje i určité nevýhody, přičemž za tu hlavní považuje skutečnost, že je tato metoda stále povětšinou vnímána výlučně na poli literatury, kde se polemizuje o jejím vztahu k důkladnému čtení, avšak pomíjí se její interdisciplinární charakter. Rovněž upozorňuje na zavádějící tendenci spojovat empirické metody v literárním zkoumání výhradně s přístupy DH, jelikož jejich historie ve skutečnosti sahá mnohem dále, jak dokládá v článku, v němž se věnuje genealogii této metody (Underwood 2017).

Mezi hlavní „předchůdce“, tedy obory, v nichž se empirické přístupy ke studiu literatury odpovídající metodě distančního čtení objevují ještě před nástupem DH, patří především již v první části této práce zmíněná lingvistika, ale také knižní studia a sociologie literatury. Katherine Bode v knize *Reading by Numbers. Recalibrating the Literary Field* upozorňuje na skutečnost, že určitým formám čtení z odstupu se již delší dobu věnují knižní studia, v nichž se prolínají kvalitativní i kvantitativní analýzy. Jestliže

nemůžeme kvantifikovat literární kvalitu díla nebo jeho čtenářský prožitek, naopak lze celkem dobře empiricky změřit např. počet prodaných nebo vydaných titulů, přičemž takové statistiky vždy vyžadují určitou kvalitativní interpretaci, u níž je nutná kulturní obeznamenost se zkoumanou oblastí¹⁹ (Bode 2012).

Podobně se kvantifikaci v oblasti literatury věnuje vědní disciplína sociologie literatury, jejíž zájem se uplatňuje ve vzájemném vztahu literatury a společnosti a jejíž kořeny můžeme vystopovat již v pozitivistickém a marxistickém uvažování o literatuře. James F. English považuje DH (ale také i zmíněná knižní studia) za navazující právě na sociologii literatury, jež dle něho dnes již nepatří mezi literárními teoretiky tak užívané pojmy, jako tomu bylo ještě v 80. letech (English 2010).

Někteří badatelé a badatelky však vnímají distanční čtení jako výhradně počítačnou techniku, jako např. profesorka bibliografických studií na Kalifornské univerzitě Johanna Drucker, která v textu „Why Distant Reading Isn't“ zmíněný termín definuje jako „počítačové zpracování textových informací v digitální podobě“ (2017 s. 628). Její chápání sémantiky slova „čtení“ je pevně spjaté s lidským individuem a jeho osobním přístupem k textu. „Zpracovávání není čtení,“ říká jasně (Drucker 2017 s. 630). Autorka zde tak *distant reading* klade otevřeně do opozice ke *close reading*, jak je patrné již z přísně opozitních charakteristik – mechanické–hermeneutické, automatické–interpretací nebo nemotivované–motivované –, které jim přisuzuje. Vedle toho však argumentuje i poněkud neadekvátními či předsudečnými námitkami jako „[ž]ádný program pro analýzu textů nepláče, když čte pasáže z *Bambiho* Felixe Saltena, v nichž umírá Bambiho matka“ (akademici snad nečtou texty s určitým emočním odstupem?) nebo „[spojení *distant reading*] studentům naznačuje, že by si nemuseli dávat tu práci vůbec pohlédnout na literární nebo historické texty“ (Drucker 2017 s. 630). Tím zase vyjadřuje poněkud schematické a unavující generační předsudky.

Johanna Drucker však zároveň poukazuje na to, co je v souvislosti s empirickým zkoumáním v literární vědě poměrně frekventovaně kritizované, a sice že využití počítačové analýzy dává dojem falešné objektivity v porovnání s lidským čtením a interpretací, přičemž dodává, že již např. samotné navržení programu pro textovou analýzu je určitým aktem interpretace (Drucker 2017). Polemiky o objektivitě a nároku na pravdu, který si mají empirické metody přisvojovat, souvisejí s kritikami, které tyto metody vnímají jako

¹⁹ V českém prostředí se statistickými výzkumy v oblasti knižní produkce a čtenářské kultury a jejich interpretacím soustavně věnuje literární vědec Jiří Trávníček.

hegemony přispívající k marginalizaci metod ostatních, mezi něž patří např. tradiční interpretace, shrnuje Katherine Bode. Zároveň však dodává, že se jedná převážně o problém systému, který souvisí s akademickými institucemi, a jenž spíše neprávem padá na Morettiho hlavu (Bode 2012).

Moretti sám upozorňuje, že jeho záměrem není, abychom přestali číst knihy (Moretti 2017), stejně jako u popisu svých vizualizací podotýká, že jsou jen doplňkem pro tradiční interpretaci, příp. explanaci, neboť grafy vyžadují spíše „vysvětlení obecných struktur než interpretaci jednotlivých textů“ (Moretti 2007 s. 91).

Dle Andrewa Goldstonea bychom tak mohli v chápání termínu *distant reading* spatřovat jistý sémantický posun od jeho původního významu, který Moretti spojoval především s absencí přímého kontaktu s jednotlivými texty a závislostí na výzkumech ostatních vědců (Moretti 2013), k jeho sepětí s komputačními metodami, které mnohým evokuje dnes (Goldstone 2017).

3.2 REAKCE NA „CONJECTURES“

Množství kritik se vztahuje už k Morettiho textu „Conjectures on World Literature“ z roku 2000, v němž se pojem distanční čtení objevuje poprvé. Charakteristické pro Morettiho přitom je, že tyto kritiky nejen čte, ale často na ně i odpovídá a pokouší se tak podporovat otevřený dialog v akademickém prostředí. V těchto reakcích se snaží osvětlovat místa, na které se kritika vztahuje a jež vnímá jako nepochopená, ale nedělá mu problém ani uznat nedostatky ve vlastním přístupu a ocenit nové pohledy. Některé z kritik ho zaujaly natolik, že na ně v roce 2003 reagoval v samostatném textu „More Conjectures“.

Autoři a autorky jako Christopher Prendergast, Efraín Kristal nebo Francesca Orsini se pozastavují nad tím, že Moretti na příkladu románu ukazuje, jak je vznik tohoto žánru v periferních kulturách (mezi něž řadí skoro všechny) závislý na jeho podobě v kulturách centrálních (Moretti 2013)²⁰. Myslí si, že román nemůže fungovat jako paradigma celého systému a že situace např. pro poezii, drama nebo pro literaturu Indického subkontinentu se jeví být odlišná (Prendergast 2001; Kristal 2002; Orsini 2004). Moretti však ve svém původním eseji výslovně říká, že zde předestírá „příklad, nikoli model; a samozřejmě můj příklad, vycházející z oblasti, kterou znám (jinde může být situace velmi odlišná)“ (Moretti 2013 s. 49). V textu „More Conjectures“ na tyto námitky dodává, že šíření literatury

²⁰ Jedná se o koncept, který Moretti následně rozpracovává v souvislosti s aplikací teorie světového systému v eseji „Evolution, World-Systems, Weltliteratur“ (vizte též podkapitolu 2.3.2 Weltliteratur).

závisí na více faktorech²¹, mezi nimiž román „reprezentuje nikoli *celý* systém, ale jeho nejpohyblivější vrstvy“ (Moretti 2013 s. 111). Autor tedy nepředpokládá, že by veškerá literatura podléhala pravidlům fungování románu.

Dalším problémem se jeví Morettiho aplikace teorie světového systému na literaturu vůbec. Nejostřeji se proti tomu vyhranil Efraín Kristal, který odmítl nahlížet na literaturu takovým způsobem, v němž by západní kultura měla mít monopol na to, jaké formy budou hrát roli, a kde by probíhal pouze lineární pohyb centrum → periferie (Kristal 2002). Moretti na to reaguje prozaickým konstatováním: „Ano, formy se *mohou* pohybovat do různých směrů. Ale *dělají* to?“ (2013 s. 112). Naráží tím na skutečnost, že v případě evropských románů právě pohyb centrum → periferie významně převažuje, opačný směr je velmi vzácný a pohyb periferie → periferie v podstatě nevídaný²². Jako v předchozím případě se odvolává na to, že tato skutečnost nemusí být uplatnitelná globálně, avšak poukazuje na její jistou pravděpodobnost. Vnímání literatury v kontextu teorie světového systému nevnímá jako upevňování nerovnosti mezi národy, ale jako snahu o její zdůvodnění (Moretti 2013). To nám může pomoci pochopit, proč se tak děje nebo dělo, ale nejedná se nutně o stvrzování oprávněnosti takového stavu. Argumentační oporou je Morettimu v těchto případech sémiotická koncepce teorie systémů (Nünning 2006), tzv. *polysystem theory*, v jejímž rámci dle izraelského kulturologa a průkopníka této teorie Itamara Evana-Zohara „některé literatury zaujaly periferní pozice, což znamená pouze to, že byly do značné míry utvářeny vnější literaturou“ (Evan-Zohar 1990 s. 48).

Třetí důvod polemických reakcí vyvstává na základě jednoho z Morettiho klíčových závěrů, v němž dochází k tomu, že rozvoj románu v periferních kulturách probíhal jako kompromis mezi formou osvojenou z centrální kultury a obsahem, který má místní původ²³. Problematickým se jeví zvláště autorův předpoklad, že v rámci centrálních

²¹ Např. na velikosti trhu, schematicnosti narativu a způsobu užití jazyka (proto např. dobrodružné romány budou expandovat snadněji a šířeji než experimentální literatura) (Moretti 2013).

²² Charakteristickým příkladem pro český kontext by mohla být situace poetismu, tedy směru, který se zrodil v českém prostředí a nepodařilo se mu významně rozšířit do jiné periferie či centra, oproti např. surrealismu, který se zrodil ve Francii (tedy v centru) a expandoval do mnoha periferních oblastí. Důležité je rovněž podotknout, že v rámci pohybu periferie → periferie Moretti nebere do úvahy posun v rámci jedné „oblasti“, která má společné charakteristiky, tedy nevnímá jako relevantní např. pohyb Švédsko → Norsko, ale Švédsko → Portugalsko už ano (Moretti 2013).

²³ Zde se nabízí srovnání s esejem „Evolution, World-Systems, *Weltliteratur*“, v němž došel v podstatě k opačné tendenci při výzkumu šíření naturalismu (blíže vizte podkapitulu 2.3.2 *Weltliteratur*) a doslova zde píše, že zkoumaná díla „kombinují dějovou linii z centra a styl z periferie“ (Moretti 2013 s.132), kdežto ve výše zmiňovaných „Conjectures on World Literature“ jeho závěr zní: „[...] když kultura počne směřovat

kultur dochází k rozvoji románové formy autonomně, tj. bez vnějšího ovlivnění (Moretti 2013). Upozorňuje na to např. Jonathan Arac v textu „Anglo-Globalism?“ nebo Jale Parle v článku „The Object of Comparison“, kde píše: „[...] nenapadá mě [kromě Cervantese] žádný jiný román ani romanopisec, který by neprozrazoval neklid plynoucí z formálního kompromisu. [...] Nestálost vyprávěcího hlasu nelze tedy omezovat na rozvoj románu v zemích třetího světa²⁴; byl silně přítomen i v rozvoji románu anglického a francouzského.“²⁵ (Parle 2004 s. 120–121). V tomto případě Moretti zcela uznává oprávněnost předestřených námitek a souhlasí, že každá literární forma bez ohledu na místo jejího vzniku je výsledkem určitých protichůdných sil. V tom případě je tedy klíčová nikoli sama přítomnost výše zmíněného formálního kompromisu mezi formou a obsahem, ale též jeho povaha, která se případ od případu různí a jež by nám dle Morettiho měla poskytnout informace o tom, jakým způsobem se manifestuje moc určité literatury nad jinými (Moretti 2013).

3.3 POLEMIKY NAD GRAFY, MAPY, STROMY

Kolekce tří esejů *Grafy, mapy, stromy* s podtitulem „Abstraktní modely literární historie“, jež byly vydávány nejdříve samostatně v časopise *New Left Review* v letech 2003–2004 a poté vyšly knižně v roce 2005 (česky 2014) patří hned po „Conjectures“ k textům, jež sklidily největší kritický ohlas.

Zvláště viditelná se ukázala zevrubná kritika Christophera Prendergasta, emeritního profesora na Cambridgeské univerzitě specializujícího se na francouzskou literaturu a historii kultury především 19. a 20. století (University of Cambridge nedat.). Velkou odezvu dokládá i samostatná publikace s názvem *Reading Graphs, Maps, Trees. Critical Responses to Franco Moretti*, jež je sborníkem reakcí původně publikovaných na serveru *thevalve.org* v rámci „knižní události“ organizované Jonathanem Goodwinem, v níž měli

k modernímu románu, jedná se vždy o kompromis mezi cizí formou a místními náměty“ (Moretti 2013 s. 52). Za „moderní román“ zde přitom považuje období zhruba 1750–1950, do něhož ovšem spadají i ony naturalistické romány. Moretti však nepodává žádné vysvětlení těchto dvou odlišných závěrů.

²⁴ Označení (semi)periferních oblastí jako zemí třetího světa je poněkud zavádějící, neboť mezi oblasti označované teorií světového systému za (semi)periferní patří např. celá východní Evropa a Rusko, které nejsou považovány za země třetího světa z hlediska rozvoje. Srovnejte mapu světového systému (např. zde: <https://bit.ly/WSTMap>) a mapu zemí třetího světa (např. zde: <https://bit.ly/TWCMapp>).

²⁵ Jako příklad udává *Moll Flandersovou* Daniela Defoea, jejíž formu spatřuje na pomezí pikareskního románu a puritánských narativů a v níž nelze jasně určit polohu vypravěčského hlasu, tedy zda je upřímný, či ironický (Parle 2004).

recipienti možnost setkat se formou polosemináře s autorem, ale také psát blogové komentáře, z nichž byly potom sestaveny jednotlivé příspěvky ve sborníku i s několika stručnými reakcemi od Morettiho (Goodwin a Holbo 2011).

3.3.1 DISKUZE MORETTIHO A PRENDERGASTA

Kritika, jejímž autorem je Christopher Prendergast, dle Morettiho „vznášá námitky empirického, teoretického i politického rázu“ (Moretti 2013 s. 139). Těmito slovy uvádí svůj text s názvem „The End of the Beginning“, jež komponoval jako odpověď zmíněnému teoretikovi na článek zveřejněný v roce 2005 v *New Left Review* pod názvem „Evolution and Literary History“. Prendergastova kritika je namířena především na využití evoluční teorie na poli literatury, neboť se mu zákonitosti přírody a literatury jeví natolik odlišné, že nepovažuje za možné na ně uplatňovat stejný model (Prendergast 2005).

Konkrétně Prendergast upozorňuje na metodu Morettiho analýzy vodítek v detektivní fikci²⁶, v jejichž zobrazení spatřuje „implicitní sylogismus: Doyle se měl ukázat jako nejoblíbenější autor thrillerů; Doyle začal užívat vodítka jedinečným způsobem; tudíž způsob, jakým vodítka užívá, vysvětluje jeho přetrvávající oblíbenost“ (Prendergast 2005 s. 49). Takový sylogismus ale vnímá jako falešný a jeví se mu spíše jako argumentace kruhem, kdy si Moretti záměrně (na základě vlastního předpokladu) zvolil takové prostředky, které mu zajistí požadované výsledky. Moretti na toto reaguje argumentem, v němž říká, že si právě vodítka nevolil kvůli tomu, že by je Doyle užíval jedinečně, ale proto, že samy o sobě představují centrální složku žánrové struktury všech detektivních narativů, a jsou tedy vhodné ke zkoumání jejich obměny v jednotlivých textech (Moretti 2013).

Prendergast se však rovněž pozastavuje nad tím, že Moretti za určující v „boji o přežití“ jednotlivých autorů pokládá jejich čtenářskou oblíbenost. Na jedné straně se to může zdát jako rozumná úvaha – vždyť „[c]o může představovat mocnější prostředek selekce než to, co si zvolí soudobí čtenáři?“ (Moretti 2013 s. 140–141). Avšak můžeme si povšimnout, že v tomto argumentu se nachází jistý paradox, kterého si všímá i Prendergast a jež Moretti už dostatečně neosvětluje – pokud je oblíbenost založená na přítomnosti vodítek (a neoblíbenost tedy na jejich absenci nebo nevhodném použití), jedinou

²⁶ Blíže vizte podkapitulu 2.4 Formalismus a dějiny literatury a obrázek 2.

možností, jak to čtenáři zjistí, je, že danou knihu přečtou. Potom už ale nepatří na onu kupičku nepřečtených – *the great unread* (Prendergast 2005).

Stran vysvětlení Doylovy oblíbenosti se však nabízí ještě jedna otázka, které se ani jeden z teoretiků nevěnuje. Moretti si totiž v původním eseji „Stromy“, kde zkoumá povídky Arthura Conana Doylea a jeho současníků, pokládá otázku, zda za jeho popularitou nestojí jeho společenské postavení a publikační činnost v prestižním časopise *Strand* (do něhož zkoumaní rivalové nepsali). Avšak ihned si odpovídá, že ne, neboť v daném časopise v 90. letech 19. století publikovaly desítky dalších autorů, což považuje za důvod, proč mu jeho prestižní postavení výhodu nedávalo (Moretti 2014). Autor však opomíjí skutečnost, že zmíněný magazín zdaleka nebyl spisovatelovou první publikační platformou, vždyť první texty s postavou Sherlocka Holmese vznikly už v roce 1887 (a jiné detektivní povídky ještě dříve)²⁷, takže přece jen mohl mít oproti ostatním jistý náskok.

Avšak ještě naléhavěji se jeví otázka po tom, zda skutečně použití vodítek je oním důvodem Doylovou oblíbenosti – nemohla by to být samotná postava Sherlocka Holmese, která se přímo nabízí? Této otázky se Prendergast dotýká pouze okrajově v rámci úvahy, že čtenářskou oblíbenost vodítek nelze potvrdit a že by to stejně tak mohl být úplně jiný faktor – třeba fascinace postavou Sherlocka Holmese (Prendergast 2005). Právě postavy význačných detektivů nám totiž vytanou na mysli u mnohých masivně oblíbených autorů a autorek detektivních fikcí – Hercule Poirot a slečna Marplová Agathy Christie, Phil Marlowe Raymonda Chandlera, Harry Hole Joa Nesbøho... Některé postavy detektivů (kupříkladu Hercule Poirot) jsou s vodítky, která objevují a dekódují, úzce spjati, avšak z čistě čtenářského hlediska, na které se Moretti odvolává, by právě postavy nabízely logičtější vysvětlení výraznější oblíbenosti určitých autorů detektivek oproti jiným. Přinejmenším takové, jež stojí za zvážení. Jestli se v dané knize vyskytuje čtenářova oblíbená postava lze totiž snadno zjistit bez přečtení této knihy spíše, než zdali se tam vyskytuje určitý způsob užití vodítek.

Pro Morettiho to však evidentně významnou argumentaci nepředstavuje. „I tak by to mohlo být,“ konstatuje sice v návaznosti na Prendergastovu poznámku, avšak spatřuje to jen jako „pouhou možnost“, kterou nevnímá jako důvod, proč by měl opustit svou

²⁷ První povídka, jíž Doyle publikoval pod svým jménem, vyšla s názvem „Bones: The April Fool of Harvey's Sluice“ v magazínu *London Society* v roce 1882. V roce 1887 byl zveřejněn první z celkem 62 příběhů s postavou Sherlocka Holmese, a sice román *Studie v šarlatové*, následně v roce 1890 rovněž další román *Znamení čtyř* (česky též jako *Podpis čtyř*). Magazín *Strand* však vznikl teprve v roce 1891 a v tomtéž roce v něm Doyle rovněž poprvé publikoval (Barquin et al. nedat.).

hypotézu (Moretti 2013 s. 142). Svou argumentaci podporuje tvrzením, že „na rozdíl od gentlemanů²⁸ jsou vodítka *formálním* rysem detektivní fikce, a jelikož forma představuje v literatuře opakovatelný prvek, je pravděpodobnější, že budou hrát roli v reprodukci a dlouhodobé existenci literárního žánru“ (Moretti 2013 s. 142). Gentlemani formálním prvkem vyprávění sice nejsou, zato literární postavy jistě ano. A mohli bychom se shodnout i na tom, že detektivní fikce je bez postavy detektiva celkem těžko představitelná. Prendergastovu skepsi²⁹ vůči odůvodnitelnosti Morettiho vodítek tedy z našeho pohledu nelze úplně zamítnout.

Další potíž Prendergast spatřuje ve skutečnosti, že Moretti až příliš připodobňuje zákony, kterými se řídí evoluce, k těm, jež vládou v kultuře a společnosti. Kritizuje takový přístup jako sociální darwinismus a upozorňuje, že „přírodovědci (včetně těch, jež Moretti cituje) jsou pevně za jedno v názoru, že zatímco biologický život je řízen proliferací, diferenciací a divergencí, tomu kulturnímu vládou amalgamace, anastomóza a konvergence“ (Prendergast 2005 s. 56). Přírodní zákony tedy spějí spíše k rozbíhavému rozvětvení, zatímco v kultuře je typičtější sblížení a vzájemné spojování (nové druhy zde mohou vzniknout spojením nejrůznějších prvků – není toho právě román skvělým důkazem? –, kdežto v přírodě platí jiná pravidla: není běžné, aby se rozdílné živočišné druhy navzájem křížily). Ještě problematičtější se mu potom jeví připodobňování zákonů přírody a ekonomických zákonů trhu, jimiž Moretti pouze zpodobuje „historii vítězů“, což podporuje jeho dřívějším přístupům v rámci marxistické tradice (Prendergast 2005).

Moretti toto nařčení ze sociálního darwinismu však odmítá. „Co jsem zjistil, to jsem popsal,“ konstatuje, „konkrétně že texty, které přetrvaly, formálně a symbolicky více vyhovovaly svému prostředí než jejich rivalové“ (Moretti 2013 s. 145).

3.3.2 PŘI ČTENÍ GRAFŮ, MAP, STROMŮ

Jonathan Goodwin se v předmluvě ke knize *Reading Graphs, Maps, Trees* jako i mnozí jiní pozastavuje nad názorovou výměnou mezi Morettim a Prendergastem a zmiňuje fakt, jež mohl hrát významnou roli, když Prendergast formuloval svou kritiku. Jedná se o skutečnost, že Moretti po Chomského způsobu svá zkoumání považuje za „záhady“, kdežto

²⁸ S úsměškem zde naráží na to, že Prendergast Sherlocka Holmese označil za „gentlemana z Baker Street“ (Prendergast 2005 s. 51).

²⁹ A nejen jeho. Podobně se ptá např. Steven Berlin Johnson: „Jak může být čtenář ovlivňován formálními vlastnostmi, aniž by si byl jejich vlivu plně vědom?“ (Berlin Johnson 2011 s. 83).

Prendergast je kritizuje jako „problémy“ (Goodwin 2011). Moretti ve své reakci na Prendergasta píše: „A jestliže vymezení toho, co je třeba vysvětlit, není mnoho, není to ani bez významu: použijeme-li slavné Chomského rozlišení, takovým vymezením přeměňujeme ‚záhady‘ na ‚problémy‘³⁰. A problémy lze s trochou trpělivosti vyřešit.“ (Moretti 2013 s. 144).

Zmíněná publikace je zřejmě nejucelenějším příspěvkem do rozsáhlé debaty mezi Morettim a dalšími akademiky v rámci interdisciplinární komunikace. Je pro ni specifické i to, že zde dostává prostor i sám Moretti, aby mohl na jednotlivé příspěvky reagovat, čehož využívá jen v krátkých poznámkách. Jednotliví přispěvatelé se ve svých textech věnují více či méně kriticky Morettiho přístupům v *Grafech, mapách, stromech* v závislosti na vlastních akademických zájmech. Protože zde nemáme dostatek prostoru na to, věnovat se všem šestnácti textům (z nichž tři tvoří Morettiho reakce), vybíráme jen některé zajímavé postřehy.

Přispěvatel Ray Davis oceňuje Morettiho snahu klást větší důraz na deskripci a materialismus, dokonce i jistý eklekticismus, z nichž vznikají nové a podnětné výzkumy. Avšak neztotožňuje se s Morettiho skepticismem k literárnímu „filozofování“³¹; podle něho „interpretace vycházející z politologie, ekonomiky, kvantové fyziky nebo průměrováním dat fMRI působí stejně nesmyslně“ (Davis 2011 s. 18). Ve výsledku *Grafy, mapy, stromy* nevnímá jako odborné texty, obviňuje je ze solipsismu a nazývá je „manifestem“, u něhož by „jakékoli zpochybnění výsledků bylo bráno jako nesouhlas s jeho cílem“ (Davis 2011 s. 29). Sean McCann v návaznosti připomíná meze a rizika kvantifikujícího přístupu, které se objevují i u dalších kritiků³², a osobně nevnímá v práci literárních badatelů a badatelek nedostatek vědeckosti (ve smyslu přírodních věd) ani si nemyslí, že by literární historii scházela „racionálnější forma“ (McCann 2011 s. 113).

³⁰ Odkazuje tím na Chomského úvod ke čtvrté kapitole knihy „Reflections on Language“, kde píše: „Rád bych přibližně rozlišil dva druhy otázek, které se vynořují při studiu jazyka a myslí: takové, jež se zdají být na dosah přístupům a pojmům, kterým poměrně dobře rozumíme – ty budu nazývat ‚problémy‘; a jiné, jež pro nás zůstávají stejně mlhavé jako v době, kdy byly poprvé zformulovány – těm budu říkat ‚záhady‘.“ (Chomsky 1975 s. 138).

³¹ Odkazuje na Morettiho výrok, jenž se objevuje v původní verzi textu o stromech zveřejněné v *New Left Review*: „Zaprvé, naprostá lhostejnost k filozofování, které se na katedrách literatury nazývá ‚Teorie‘. Právě ve jménu teoretického poznání je třeba na ‚Teorii‘ zapomenout a nahradit ji celou škálou pojmových konstrukcí – teorií, v množném čísle a s malým ‚t‘ –, jež vyvinuly přírodní a společenské vědy.“ (Moretti 2004b s. 63).

³² Vizte výše podkapitulu 3.1 Co je a není distant reading.

Afrikanista Tim Burke ve svém příspěvku naráží na skutečnost, jíž jsme se v souvislosti s rozvrstvením literatury³³ rovněž v krátkosti věnovali. Upozorňuje na to, že pokud Moretti považuje kánon za nereprezentativní, ve skutečnosti úplné reprezentativnosti nedosahuje ani jeho snaha o výzkum textů publikovaných mimo něj. I zde se totiž jedná pouze o výřez, „za nímž se nachází ještě větší oblast tvořená pomíjivým, nedochovaným, nezaznamenaným“ (Burke 2011 s. 43). Zkoumat něco, co neexistuje a o čem nemáme žádné nebo jen dílčí důkazy, není samozřejmě dost dobře možné. Autor se však dle našeho mínění spíše pokouší poukázat na to, že je důležité si tento fakt uvědomovat a nespoléhat na to, že výzkumem většího množství děl mimo kánon se už dobíráme reprezentativnosti, k čemuž by Morettiho přístup mohl svádět. Navíc v této souvislosti Burke ukazuje rovněž na problematiku literatury produkované digitálně, kde bychom sice mohli říci, že vše zanechává jistou digitální stopu (v souvislosti s čímž se komplikuje i celý proces publikování textu), avšak s ohromným množstvím dat se tyto texty (od článků, přes e-maily až po diskuzní příspěvky a komentáře) stávají mnohem pomíjivějšími, a tak hrozí, že v budoucnu budou kvanta textů ztracena v útrobách webu (Burke 2011).

Jako afrikanista přidává i několik zajímavých poznámek ze svého oboru, kde mimo jiné zastává názor, že mnohem poučnější než kvantifikovat knihy a jejich jednotlivé prvky by bylo najít způsob, jak zaznamenat šíření tiskovin a počet čtenářů. „Texty putují mezi čtenáři takovým způsobem, jež čísla příliš dobře nepopisují,“ píše Burke v návaznosti na fakt, že v Africe jedny noviny procházejí rukama mnohých čtenářů, kteří si vlastní nemožou dovolit, a že neznalým čtení jsou noviny předčítány a reinterpretovány (Burke 2011 s. 45), takže celý cyklus cirkulace a recepce textu je mnohdy značně komplikovanější, než naznačuje pouhé zachycení počtu vydaných nebo prodaných výtisků.

„Byli by autoři textů, jimž se Moretti věnuje, schopni vytvořit přesný náčrt území, o kterém psali?“ vznáší v eseji „Maps, Iconic and Abstract“ zajímavou otázku William Benzon (2011 s. 58). Jeho uvažování vychází ze zájmu o kognitivní psychologii, přesněji o tzv. kognitivní mapy³⁴, když vznáší pochybnost, zda to, co Moretti vyčetl z map, bylo vůbec vědomým autorovým počinem. Avšak můžeme se ptát: záleží na tom? Morettimu jistě ne, pro něho se jedná spíše o určité implicitní vzorce, jež jsou součástí narativu a které lze pomocí map zobrazit – to, že v jejich vzniku nefiguruje autorský záměr pro Morettiho věc dělá spíše o to zajímavější (Benzon 2011). Jeho uvažování tedy není ani

³³ Blíže vizte podkapitulu 2.4.1 Archiv, korpus a smývání hranic a obrázek 3.

³⁴ Kognitivní mapa je „neuro-kognitivní struktura, skrze níž si živočich ‚představuje‘ vnější svět“ (Benzon 2011 s. 56).

tak kritikou Morettiho přístupu, jako snahou nahlédnout za něj, respektive spatřit to, co se nachází ještě před ním. Pokud Morettiho mapy ukazují, „jak mysl vidí svět“, Benzon se ptá, „jak se však svět dostává do mysli, aby se zde přetvořil v text?“ (2011 s. 62). Moretti v krátké reakci přiznává, že na tuto otázku by sám rád znal odpověď (Moretti 2011a).

Historička Jenny Davidson se ve svém příspěvku zamýšlí nad tím, zda Morettiho projekt není přese všechno deklarovaný důraz na interdisciplinární spolupráci přece jenom jaksi „krysařovský“ – „nevytrácí se bez Morettiho vlastní imaginace, kritického myšlení a hlubokých znalostí světové literatury z celého podniku duše?“ ptá se (Davidson 2011 s. 88). Na druhou stranu však rovněž jeho projekt nepovažuje za tak originální (přestože nepopírá jeho přínosnost), jak se na první pohled prezentuje, s odkazem mimo jiné na další vědecké výzkumy zabývající se podobnými tématy³⁵, jež se objevovaly paralelně s tím Morettiho, avšak neunesly onu revoluční, experimentátorskou dikci, jíž u Morettiho nachází (Davidson 2011). V narážce na důležitost Morettiho osobnostního vkladu do projektu však není osamocena. Podobně se vyjadřuje i již zmíněný Sean McCann, když píše: „Nebude žádná Morettiho škola, protože pouze on dokáže to, co je zde k vidění.“ (McCann 2011 s. 108). Jak si však načrtneme v následující kapitole, projektů, které na Morettiho navázaly, není málo a ani o nich nelze říci, že by neměly bez Morettiho osobního vkladu co nového nabídnout.

John Holbo se ve svém textu věnuje Morettiho výzkumu ve spojitosti se situací na akademických pracovištích a s pedagogickou výukou. Soudí, že literární vědci jsou většinou zvyklí pracovat samostatně a mnohdy mají problém při svém výzkumu vůbec brát v potaz výsledky svých kolegů (Holbo 2011). Metody, které do akademického diskurzu na filologických fakultách přináší Moretti, jsou tedy velkou výzvou, neboť distanční čtení je bez součinnosti literárních vědců, ale rovněž bez spolupráce na mezioborové úrovni nemyslitelné. Holbo zároveň poukazuje na problematiku, která se týká seminářové výuky, v níž má vyučující předat studentům přehled o např. románovém vývoji 19. století, ale má přitom k dispozici jen pár týdnů v rámci četby několika málo titulů. „Žádáte na lidech, aby skrze jednu metodu – *close reading* – dospěli k odpovědím, jež vyžadují jinou metodu – *distant reading*,“ shrnuje problém, jež považuje za palčivý (Holbo 2011 s. 8). Přestože hledá odpověď na tuto otázku, sám Morettiho metody považuje za přínosné

³⁵ Odkazuje např. na práci *Novel Relations*, v níž se její autorka Ruth Perry mimo jiné zabývá rozvojem tištěné kultury v Anglii druhé poloviny 19. století, a na další autory a autorky mapující určitá historická literární období (Gary Kelly, Katie Trumpener, Claudia Johnson) (Davidson 2011).

a vyjadřuje údiv nad množstvím negativního odvržení těchto postupů, se kterým se setkal a jež je v některých případech dohnané do extrému.

Například akademička a spisovatelka Elif Batuman se k Morettiho metodám vyjádřila v recenzi „Adventures of a Man of Science“, u níž už ze samotného titulu vyzařuje sarkastické ladění. To je podložím i celého příspěvku, jenž začíná slovy: „Akademické prostředí obchází strašidlo – strašidlo důkladného čtení. Ale nemusíte se bát: jako má Newyorská veřejná knihovna krotitele duchů, tak akademie má Franca Morettiho.“ (Batuman 2005 nestr.). Z příspěvku je patrná autorčina jistá apriorní antipatie, jež ústí do poměrného zveličování Morettiho názorů (týkajících se např. jeho „odsuzování“ důkladného čtení) a vytrhávání útržkových citací z kontextu. Morettiho konceptům připisuje „neodolatelný ďábelský magnetismus“, který spojuje s jeho charismatem³⁶. Přesto tu lze najít i některé narážky, nad nimiž stojí za to se pozastavit. Ta hlavní se váže k třetí kategorii kritiky, jež se Morettiho díla nejvíce dotýká, a to ideologicky motivované kritice z hlediska genderu a pomíjení problematik marginalizovaných skupin obecně, jimiž se budeme zabývat v následující podkapitole.

3.4 DISTANČNÍ ČTENÍ A PROBLEMATIKA MOCI

„Problém kánonu [podle Morettiho] tedy nespočívá v tom, že by byl sexistický, rasistický nebo třídní, ale že je tak moc – provinční,“ píše Elif Batuman (2005 nestr.). Poukazuje tím na to, že jediná skutečnost, která dle jejího názoru Morettimu na kánonu při jeho zkoumání vadí, je jeho omezenost, nereprezentativnost celku, avšak ne s přímým poukazem na jeho exkluzivitu vztahující se k aspektům genderu, třídy nebo rasy.

To, že se těmto (veskrze oprávněným) poukazům na problematiku formování kánonu explicitně nevěnuje, je skutečně pravda. Na druhou stranu je nutné vzít v potaz fakt, že Moretti kánon nechápe v tomto tradičním smyslu jako produkt hegemonie, vnímá ho spíše jako určitý „sociální“ kánon, jež utváří čtenáři a trh. Přestože toto pojmání kánonu se nám jeví poněkud problematické³⁷, není možné na jeho formování nahlížet stejnou optikou³⁸. Navíc nelze tvrdit, že by Moretti v textech tuto problematiku naprosto

³⁶ V názoru, že Morettiho analýzy jsou čtivé a zajímavé hlavně díky autorově schopnosti je takto podat, však zdaleka není osamocena, jak již bylo naznačeno výše.

³⁷ Konkrétněji vizte podkapitolu 2.3.3 The Great Unread.

³⁸ Byť je nutné uznat, že i výběr čtenáře může formovat určitá mocenská struktura (škola, univerzita) a trh je sám o sobě obdařen nemalým vlivem, jenž se odráží i v útlaku určitých skupin (na druhou stranu však může naopak sloužit i k jejich zviditelnění).

ignoroval. Ať už se jedná o jeho snahu zahrnout do svého zkoumání „nezápadní“ literaturu a narušit tím zavedenou literární hegemonii, nebo o celkovou myšlenku jeho metody distančního čtení – snahu zachytit literaturu v její celistvosti. Pokud budeme mít co nejucelenější korpus textů, můžeme ho zkoumat z nejrůznějších optik a využít k rozmanitým účelům – např. k tomu prokázat hypotézy typu, že ženská literatura má v historii mnohem silnější pozici, než by se mohlo zdát z kánonu a přehledových literárních příruček, nebo k tomu zachytit rozmanitost literatury produkované ne-bílými autory a autorkami, která byla historicky potlačována. Je tedy otázkou, zda lze Morettiho obviňovat z bezohlednosti, pokud zrovna on taková témata za materiál svých exemplárních výzkumů nevzal.

V tomto příkladu se však nemanifestuje pouze kritika Morettiho, jako zejména obecnější strukturální problém související s marginalizací určitých skupin (na základě pohlaví, genderu, rasy, třídy apod.) ve společnosti i vědeckém prostředí. Jelikož se jedná o problematiku, která je natolik komplexní a závažná, že by si zasloužila samostatnou práci, nechceme ji zde příliš rozvádět a vystavovat se tak riziku přílišného zjednodušení. Avšak zdá se nám důležité existenci této problematiky v souvislosti se zaměřením naší práce zmínit, neboť souvisí s jednou, dosud nezmíněnou skutečností Morettiho akademického působení, jíž v této části práce budeme ještě věnovat pozornost.

3.4.1 REVIDOVAT MORETTIHO?

V roce 2017 byl Franco Moretti jednou ze svých bývalých studentek obviněn ze sexuálního obtěžování, napadení a znásilnění. Tyto činy se měly odehrát v letech 1984–1985³⁹ (Liu a Knowles 2017a). Obvinění bylo vzneseno v rámci tehdy právě rezonující kampaně hnutí #MeToo, jehož cílem je upozornit na problematiku sexuálního obtěžování a podpořit ženy, aby se o něm nebály (ani s odstupem let) promluvit. Zveřejněno bylo v listopadu 2017 na webu univerzitních novin *The Stanford Daily* s otištěným e-mailem, který bývalá studentka, nyní nezávislá vědkyně v oblasti anglo-americké literatury 17. a 18. století (Latta nedat.), redakci zaslala.

O několik dní později byla zveřejněna další dvě obvinění ze sexuálního obtěžování (Liu a Knowles 2017b). Moretti, jehož reakce na vznesená obvinění byly rovněž zveřejněny, odmítl všechna nařčení z nekonsenzuálního styku: „[...] Nikdy jsem nikoho

³⁹ Přestože autorka práce stojí za obětí (i za dalšími oběťmi), s ohledem na to, že z daného obvinění nebyl vznešen žádný pravomocný rozsudek, používáme neutrální formulaci.

sexuálně nenapadl ani jsem se vědomě nedopustil žádného nežádoucího kontaktu.“ (Moretti in Liu a Knowles 2017b nestr.)⁴⁰.

Naším cílem zde není analyzovat Morettiho jednání ani se zabývat problematikou sexuálního násilí na vysokých školách, přestože se jedná jednoznačně o důležité téma, které podle mnoha provedených studií zdaleka není zanedbatelnou skutečností⁴¹. V Morettiho případě se však tato obvinění setkala s poměrně ojedinělou reflexí s ohledem na jeho vlastní výzkumnou práci, a to v diskuzním příspěvku „Distant Reading After Moretti“⁴², jehož autorkou je Lauren Klein, akademička působící v oblasti literatury a DH. Klein svou řeč otevírá slovy: „Otázka, kterou se dnes chci zabývat, zní: co uděláme s distančním čtením teď, když víme, že se Franco Moretti, muž, který obrat ‚distant reading‘ vymyslel a jenž zůstává jeho nejslavnějším příkladem, nachází mezi muži, jejichž jméno zaznělo v důsledku hnutí #MeToo.“ (Klein 2018 nestr.).

Autorka tuto skutečnost využívá především jako příležitost, jak poukázat na strukturální a systémové nerovnosti na akademické půdě, s nimiž se ženy a další marginalizované skupiny setkávají. Tyto problémy však dle ní pramení i z „nedostatků v kulturních a pojmových strukturách“ (Klein 2018 nestr.). Jako příklad takové pojmové struktury zde uvádí právě distanční čtení, jež si za korpus textů bere pouze „representativní“ vzorky, kterými toliko reprodukuje existující nerovnosti, a tím opomíjí kategorie, jakými jsou gender, rasa apod. (Klein 2018 nestr.). K takovým kategoriím lze totiž nejlépe přistupovat z nedominantních pozic, které nám umožní v textech objevit to, co není na první pohled patrné a co nelze zkoumat základní metodou, jíž distanční čtení využívá. Jinými slovy – neměli bychom tedy ke zkoumání textů přistupovat s tím, že si *apriori* určíme, co budeme hledat, ale naopak nalézat způsoby, jakými bychom mohli zkoumat to, co zůstává skryto (Klein 2018).

Cílem Lauren Klein je tak navrhnout takové metody distančního čtení, se kterými by bylo možné nakládat tak, aby nereprodukovaly, ale naopak akcentovaly a kritizovaly strukturální nerovnosti. „Nejde o to, že by distanční čtení tuhle práci nedokázalo,“ uzavírá

⁴⁰ V případě první zmíněné studentky však přiznává sexuální styk, který byl dle jeho slov nicméně „plně konsenzuální“ (Moretti in Liu a Knowles 2017a nestr.). To však může být problematické nejen z hlediska etiky a univerzitního řádu, ale i skutečnosti, že vyučující vždy požívá moc, která činí vztah mezi ní(m) a studentem nebo studentkou nutně nerovný, jak upozorňují např. „Duo docentky“ Lucie Jarkovská a Kateřina Lišková (2021).

⁴¹ Vizte např. <https://bit.ly/SexualniObtezovaniNaVS> nebo <https://bit.ly/WorseThatItSeems>.

⁴² Tento příspěvek byl přednesen v rámci panelu „Varieties of Digital Humanities“ na výroční konferenci MLA (Modern Language Association) v roce 2018.

autorka, „ale o to, že ji dosud dostatečně nedělalo.“ (Klein 2018 nestr.). Její příspěvek tedy nemá ani tak za cíl zpochybňovat Morettiho práci jako takovou, jako spíše poukázat na problematická místa, kde se v určitém zavedeném způsobu nahlížení textů zrcadlí i nerovnosti na systémové úrovni, jako je např. sexuální obtěžování nebo diskriminace. Mohli bychom její uvažování vnímat jako určitou analogii k Foucaultově myšlení o formativním vztahu moci a diskurzu, který ji má schopnost upevňovat, ale i podvracet (Bittnerová 2015).

Přestože má Lauren Klein své stanovisko podepřené odkazy na mnoho dalších badatelů a badatelek, kteří se věnují otázkám strukturálních nerovností na akademické půdě v souvislosti s prací v oblasti DH⁴³, metoda distančního čtení sama o sobě tak, jak ji navrhl Moretti, neusiluje o to, aby reprodukovala nastolené hegemonické vztahy. Ačkoli se Moretti nevěnuje otevřeně aspektům genderu nebo rasy, ve svých analýzách se rovněž pokouší o narušení tradičního pořádku např. snahami o překračování hranic kánonu. Vzhledem k tomu, že jeho práce je průkopnická a analýzy konkrétních materiálů, které provedl, slouží především jako ukázky navržených teoretických modelů, přičemž jeho odbornost se soustřeďuje na evropskou, a zvláště anglickou literaturu, nevnímáme absenci kritického přístupu z těchto pozic jako jejich odmítnutí ani jako nedostatek.

Morettiho modely byly první vlaštvou, která inspirovala a inspiruje mnohé další vědce a vědkyně z rozličných oblastí literární vědy, které na ně navazují a využívají je ve vlastním výzkumu, čímž přispívají k rozmanitosti náhledů i materiálu, který je zkoumán. Některým z nich se budeme věnovat v následující kapitole.

⁴³ Miriam Posner se v článku „Some things to think about before you exhort everyone to code“ zaobírá těžkostmi, s jakými se může setkat žena, když se chce naučit programovat (Posner 2012); Lisa Marie Rhody se ve sborníkovém příspěvku „Why I Dig: Feminist Approaches to Text Analysis“ věnuje tématu data-miningu prováděného feministickými badatelkami (Rhody 2016); Moya Z. Bailey v textu „All the Digital Humanists Are White, All the Nerds Are Men, but Some of Us Are Brave“ popisuje strukturální limity participování a uznání v oblasti DH s ohledem na barvu pleti, maskulinitu a tělesnou zdatnost (Bailey 2019)...

4 NÁVAZNOSTI

V následující, poslední části této práce se zaměřujeme na některé významné návaznosti na Morettiho v oblasti digitální literární vědy. Stejně jako v předchozí kapitole je i zde nutné poznamenat, že se jedná pouze o malý vzorek toho, čemu se literární badatelé a badatelky v oblasti DH za posledních více než 20 let dosud věnovali.

První dvě podkapitoly věnujeme dvěma význačným osobnostem s vazbami na Franca Morettiho, a to Matthewu Jockersovi a Tedu Underwoodovi, jejichž mnohaletý výzkum přinesl nové koncepty i pohledy na metodu distančního čtení. Třetí podkapitola je potom ve snaze co nejkomplexněji zachytit fungování Stanfordské literární laboratoře věnována dalším stanfordským letákům, na nichž Moretti přímo neparticipoval, avšak jeho vliv je na nich patrný. Poslední, tak trochu bonusová kapitola představuje velmi stručný náhled situace na poli DH v rámci české literární vědy, spolu s odkazy na vybrané projekty, které zde dosud vznikly či právě vznikají.

4.1 MATTHEW JOCKERS

Matthew Jockers je vedle Franca Morettiho druhou významnou osobností, která stojí za počátky *Stanford Literary Lab*⁴⁴. Původní podnět k tomuto projektu lze vytrasovat až k semináři, který Jockers vedl na podzim 2009 a v němž měli studenti na základě zadaného korpusu 1 200 románů vymyslet projekt, ve kterém by takto velký objem textů mohli systematicky zkoumat a interpretovat na makrorovině. Z původně seminárního projektu však nakonec vzešla dlouhodobá spolupráce vybraných studentů a akademiků, kteří se scházeli v prázdné univerzitní místnosti, kde rozvíjeli své nápady. Právě zde se k nim začal přidávat i Franco Moretti, a jak se celý tým rozrůstal, vyvstala potřeba nového prostoru i zdrojů, která vedla k formálnímu vzniku literární laboratoře (Jockers 2013).

Matthew Jockers se v počátcích své akademické kariéry soustředil na irskou a irsko-americkou literaturu přelomu 19. a 20. století. Později se však jeho zájem, podobně jako u Morettiho, začal stáčet ke studiu v oblasti DH, kde se nadlouho usadil. V tomto období vznikly i jeho nejvýznamnější publikace, a sice *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History* (2013) a ve spolupráci s Jodie Archer také *The Bestseller*

⁴⁴ Vizte též podkapitulu 2.1 Stanford Literary Lab.

Code: Anatomy of a Blockbuster Novel (2016)⁴⁵. Kromě literárních makrovýzkumů se Jockers během svého akademického působení věnoval i programování se zaměřením na *text mining*, kódování textů a programovací jazyk R. Na tomto základě vznikla i poměrně průlomová příručka programování v jazyce R určená studentům literatury s názvem *Text Analysis with R for Students of Literature* (2014). Svě schopnosti rozmanitě využívá i mimo akademickou sféru, kterou v roce 2021 opustil a nechal se zaměstnat jako vědecký pracovník ve společnosti Apple. Jeho pracovní zájmy v neposlední řadě zahrnují i podnikatelské aktivity mimo jiné v knižním odvětví⁴⁶ (Jockers nedat.).

Přestože Jockersovy metody výzkumu literatury jsou s těmi Morettiho v mnohém blízké, Jockers o nich preferuje mluvit jako o makroanalýze, nikoli distančním čtení, jak uvádí v článku „On Distant Reading and Macroanalysis“ (2011). Toto označení vnímá jako analogické k makroekonomice (a důkladné čtení k mikroekonomice), která „se zabývá studiem ekonomiky v jejím celku. Směřuje k výčtu a kvantifikaci a v tomto smyslu se podobá literárním bádáním, jež nejsou příliš teoretická: bibliografii, životopisnému výzkumu, literární historii, filologii a výčtové analýze, která je základem informatiky v humanitních vědách.“ (Jockers 2011 nestr.). Termín makroanalýza dle něho tedy lépe vyjadřuje kvantitativní charakter této metody a vyřazuje „pseudoanalýzy“, jež jsou pouze snahami o generalizace s převážně kvalitativním charakterem a vycházející v zásadě z důkladného čtení. Přesto však – stejně jako Moretti – neopomíjí přetrvávající důležitost opačného přístupu a klade důraz na jejich propojování (Jockers 2013).

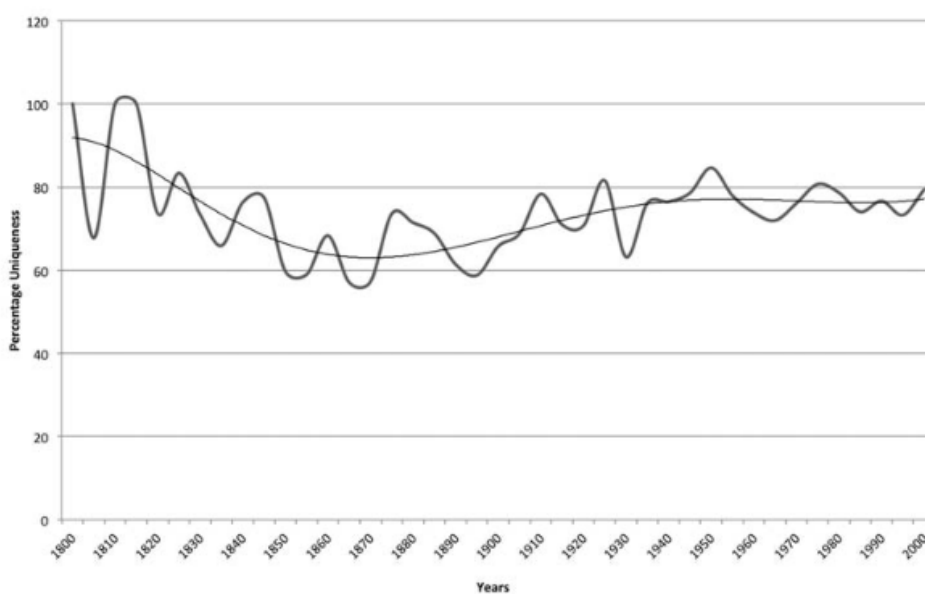
4.1.1 MAKROANALÝZA A LITERÁRNÍ HISTORIE

V knize *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History* se Jockers v několika kapitolách na korpusu zhruba 800 titulů irsko-amerických autorů z let 1800–2005 pokouší ukázat, jakým způsobem lze na texty prizmatem makroanalýzy pohlížet a k čemu může být taková metoda přínosná – např. pro přesnější zasazení textů do širšího kontextu při mikroanalýze (důkladném čtení).

⁴⁵ Česky vyšlo v roce 2017 v nakladatelství XYZ jako *Šifra mistra bestselleru: anatomie knižního trháku*. Můžeme to mimo jiné vnímat jako doklad toho, že kromě Morettiho (a možná dokonce více než on) má i Jockers schopnost vybírat témata s ambicí zaujmout širší oblast čtenářů a že jim je také dovede stravitelnou formou podat.

⁴⁶ Např. se zmíněnou knižní redaktorkou a odbornicí v oblasti knižního průmyslu Jodie Archer založil společnost Archer Jockers, která nabízí autorům pomoc s vylepšením jejich rukopisů na základě znalosti dat z oblasti knižního trhu nebo nakladatelským subjektům tvorbu „profilů nakladatelů, analýz seznamů, akvizičních doporučení, žánrových studií a analýz historických trendů“ (Archer Jockers nedat.).

Svůj výzkum autor po teoretické a metodologické první části knihy začíná v páté kapitole analýzou metadat. Tam, kde se Moretti věnoval zkoumání kolem sedmi tisíc románových titulů 19. století⁴⁷, má Jockers sice mnohem menší korpus, avšak existující pečlivý soupis bibliografie, v němž se nachází mimo jiné metadata o autorech, mu umožňuje s těmito texty rozmanitěji pracovat. Toho využívá nejen k analýze samotných titulů (vizte obrázek 18), ale rovněž dalších dostupných dat, jako je např. publikační historie z hlediska regionu či pohlaví autora (vizte obrázek 19) nebo zasazení textů (vizte obrázek 20) (Jockers 2013). Právě díky těmto datům Jockers dospívá k závěru, že „faktory jako pohlaví, etnická příslušnost, doba a geografická poloha hrají roli při rozhodování autorů o tom, co napíší a jak svá díla pojmenují“ (Jockers 2013 s. 62). V následujících kapitolách se na dalších korpusech textů pokouší výše zmíněné externí vlivy na psaní za pomoci makroanalýzy blíže prozkoumávat – např. analýzou autorského stylu a užití prvků, jež by mohly značit autorovu národnost⁴⁸, nebo tematickou analýzou.

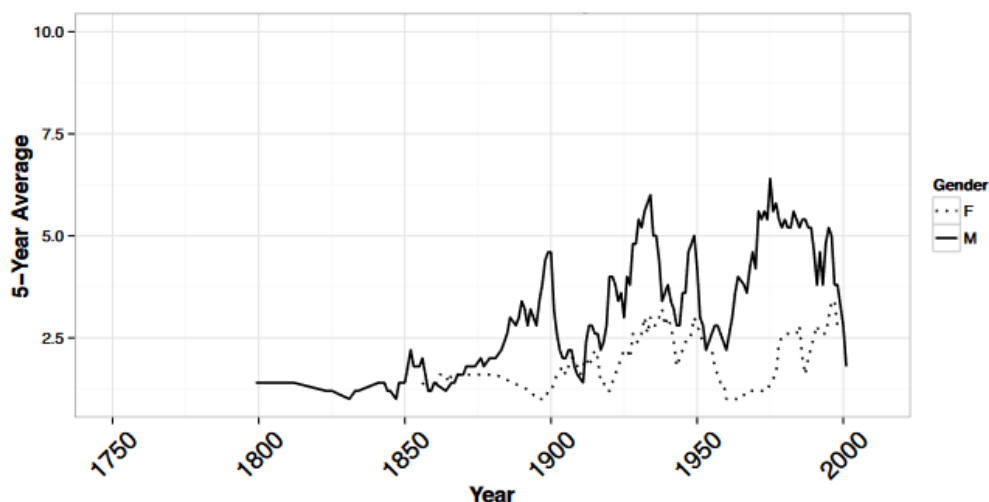


Obrázek 18: Slovní bohatství v irsko-americké beletrii chronologicky 1800–2000 (Jockers 2013 s. 55). Jockers zde využívá metodu TTR, tedy Type-Token Ratio, která se počítá jednoduchým poměrem typů a tokenů (tedy poměrem konkrétních tvarů slov a jejich realizacemi v textu)⁴⁹.

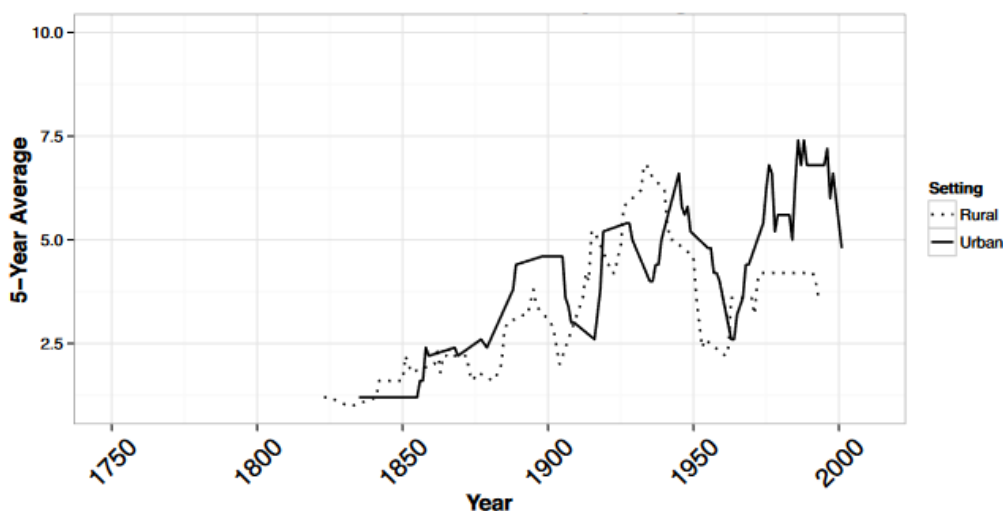
⁴⁷ Konkrétněji vizte podkapitolu 2.4.2 Literatura v diagramech.

⁴⁸ Kupříkladu se věnuje četnosti užití určitého členu „the“ v britských a amerických textech, přičemž na základě faktu, že v americké angličtině je tento člen užíván na místech, kde ho Britové vynechávají, dochází k závěru, že tato četnost slouží jako indikátor při rozlišování britských a amerických textů (Jockers 2013).

⁴⁹ Je však třeba podotknout, že tato metoda má oproti jiným (např. MATTR) nevýhodu v tom, že je závislá na délce textu (Kubát 2016). Jockers to zde kompenzuje tím, že vypočítává TTR pro samostatné úseky textu, jež poté průměruje.

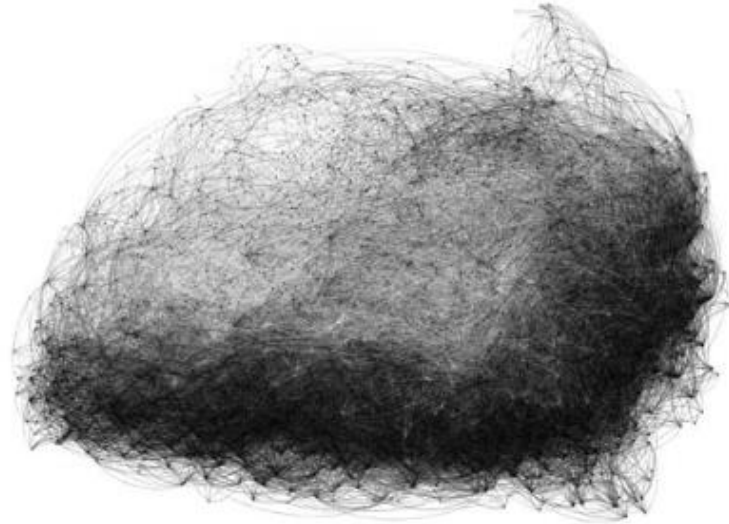


Obrázek 19: Chronologické rozvrstvení irsko-americké fikce podle ženského (přerušovaná linie), nebo mužského (plná linie) pohlaví autora (Jockers 2013 s. 41).



Obrázek 20: Chronologické rozvrstvení irsko-americké fikce podle jejich venkovského (přerušovaná linie), nebo městského (plná linie) prostorového zasazení (Jockers 2013 s. 45).

Z Jockersových vizualizací je patrné, že jejich autor má technické dovednosti a jeho inspirace vsuktu pramení z ekonomie. Nejčastěji využívá různorodé korelační diagramy, sloupcové grafy nebo histogramy, na rozdíl od Morettiho u něho ale často spatříme i klasické tabulky, výsečové diagramy nebo dokonce matematické rovnice, takže kniha na první pohled může působit jako studie z oblasti ekonomiky, a ne literární historie. Na několika místech však autor využívá i netradičtějších způsobů znázornění, ať už známých z odvětví lingvistiky, jako např. slovní mraky (*word clouds*), nebo ojedinělejší stínované síťové grafy (vizte obrázek 21).



Obrázek 21: Síťové zobrazení románů 19. století stínované dle pohlaví (světle šedá pro mužské autory a tmavě šedá pro ženské autorky)⁵⁰ (Jockers 2013 s. 166).

Oproti Morettimu se též zpravidla zmiňuje o konkrétních softwarech, které používá (např. nástroj na tvorbu diagramů *Gephi*), a způsobech měření (např. využití indexu *Type-Token Ratio*). Přestože do textu zahrnuje technické deskripce svého měření, má Jockers schopnost psát poutavým a čtenářsky přívětivým stylem, i když nemá ambice aplikovat na literaturu systémy z jiných vědních oblastí jako Moretti a přidržuje se více či méně klasických přístupů, jako je shluková nebo frekvenční analýza.

4.1.2 ANATOMIE KNIŽNÍHO TRHU

Snaha zaujmout širší okruh čtenářů se výrazně manifestuje v knize *Šifra mistra bestselleru*, která svým tématem spadá do oblasti knižních studií. Matthew Jockers se zde se svou kolegyní Jodie Archer ponořil do tajů knižního trhu s cílem zjistit, co stojí za masivní oblíbeností některých titulů, čím se tyto bestsellery odlišují od méně prodejných knih a proč tomu tak je. Publikace tak v důsledku může implicitně sloužit i jako určitý návod pro autory, kteří aspirují oslovit co nejširší publikum. Dvojice autorů zde čtenáře přesvědčuje o tom, že za dlouhodobou oblíbeností určitých titulů (mezi které řadí např. trilogii *Milénium* Stiega Larssona, *Šifru mistra Leonarda* Dana Browna nebo romány Danielle Steel) nestojí pouze marketingové schopnosti nakladatelství, ale že úspěch tkví už ve způsobu zpracování samotného textu (zvláště ve využití určitých témat a v nakládání s jazykem) a v použitém stylu (Archer a Jockers 2017).

⁵⁰ Barevná verze diagramu dostupná zde: <https://bit.ly/BarevnaVerzeSitovehoDiagramu>.

Tyto aspekty zde autoři analyzují za pomoci strojového čtení, pro které navrhli vlastní počítačový model s přezdívkou „bestsellerometr“, jenž je schopný „číst, rozpoznávat a třídit rysy v tisících knih“ a který „v osmdesáti až devadesáti procentech případů snadno rozpozná, které knihy v našem výzkumném korpusu jsou bestsellery“ (Archer a Jockers 2017 s. 15). Jejich hlavním cílem je tedy ukázat, že knižní trh není tolik nepředvídatelný, jak se často jeví, a že větší úspěšnost některých titulů není veskrze náhodným jevem. Tato publikace byla rovněž prvním krokem ke společnosti Archer Jockers, o které jsme se již zmínili výše.

4.2 TED UNDERWOOD

„Literární vědci jsou zvyklí představovat si čísla jako nástroje, nikoli jako teorie,“ píše o jednom z problémů vnímání kvantitativních metod v literatuře Ted Underwood v článku „A broader purpose“ a vyzdvihuje potřebu, aby si literární badatelé osvojovali nejen kritickou teorii, ale také statistiku a „prováděli kritickou teorii v číslech“ (Underwood 2018a nestr.). Underwood, původně vystudovaný romanista, vyučuje a provádí výzkum na Illinoiské univerzitě v oblastech informační a literární vědy se zaměřením na strojové učení a digitální archivy (Underwood nedat.).

4.2.1 VZDÁLENÉ HORIZONTY LITERATURY

Těmto tématům se věnuje i v publikaci *Distant Horizons: Digital Evidence and Literary Change* (2019), kde se pokouší zmapovat poslední tři století literatury pomocí metody distančního čtení, protože snahy o generalizaci na základě důkladného čtení jsou dle něho typicky limitovány na určité historické období a v jakýchkoli pokusech o širší zobecnění se už literární badatelé a badatelky navzájem neshodnou (Underwood 2019).

Z části zde navazuje na svou předchozí knihu, v níž se věnoval důležitosti literární periodizace, s názvem *Why Literary Periods Mattered: Historical Contrast and the Prestige of English Studies* z roku 2013. Jakkoli je utváření konceptů literárních období užitečné, autorovi se zdá, že se literární dějiny příliš vyprávěly jako sled určitých směrů a skupin, jenž „vytvářel slepá místa, která limitovala rozvoj disciplíny“ (Underwood 2013 s. 159). Kvantitativní a digitální metody vnímá i proto jako důležité, neboť mohou pomoci

se těchto slepých míst zbavit a poskytnout ucelenější přehled o postupných proměnách literární historie (Underwood 2013)⁵¹.

Underwood v *Distant Horizons* navazuje na Morettiho bez ambicí vymýšlet si vlastní analogický termín k distančnímu čtení. V rámci něho však přichází s přístupem, který nazývá perspektivní modelování (*perspectival modeling*). Jedná se o prediktivní počítačový model, který slouží k nezaujaté analýze tím, že „nám podle potřeby umožňuje strategicky vymazat naše znalosti o budoucnosti nebo minulosti“ (Underwood 2019 s. 36). Program tak pouze zpracovává poskytnutá data, která literární vědec může následně jednak porovnat s vlastními znalostmi, jednak je zde možnost porovnání různých modelů navzájem. Díky tomu je potom možné potvrdit či zpochybnit naše domněnky získané na základě důkladného čtení.

V jedné z kapitol se Underwood zabývá genderovou reprezentací postav v literatuře posledních dvou set let a zaznamenává dva protichůdné trendy: jedním z nich je postupné rozostřování hranic mezi tím, jaké atributy a činnosti jsou v narativech připisovány ženám a mužům, druhou z nich fakt, že zároveň s tím klesá pozornost, která je zde ženám věnována (tj. snižuje se počet ženských postav i rozsah textu, který je věnován jejich popisu) (Underwood 2019). Např. se zde věnuje analýze konkrétních slov a tomu, v jaké míře jsou připisovány určitému pohlaví⁵² a jak se tento jev historicky proměňuje (vizte obrázek 22).

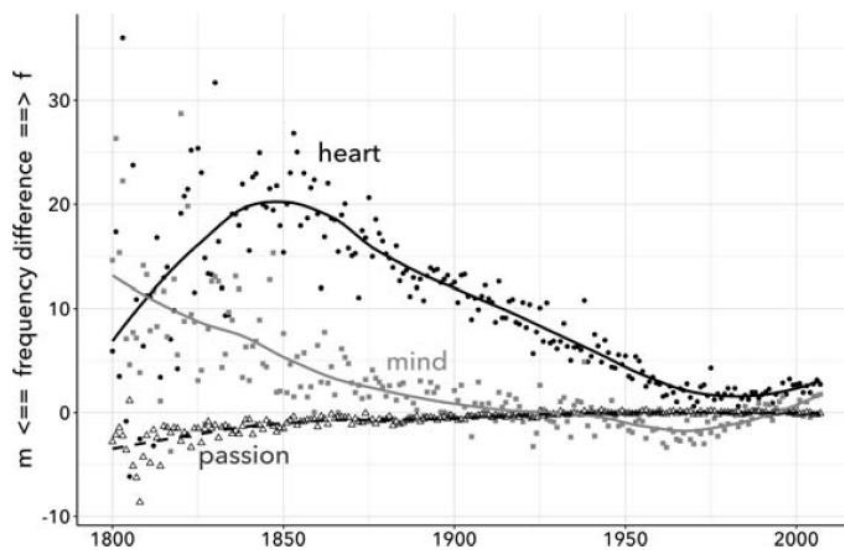
Na základě těchto analýz Underwood rovněž dochází ke zjištění, že genderové rozdíly mezi mužskými a ženskými postavami se viditelněji a konzistentněji manifestují v textech mužských autorů, kde jsou ženy jednak nedostatečně zastoupené a jednak je jim v charakteristice věnován menší prostor než postavám mužským (ženské autorky se dle autorova zjištění věnují mužským a ženským postavám rovnoměrně) (Underwood 2019). Statistický model tohoto přetrvávajícího trendu lze vidět na obrázku 23.

Přestože poskytnuté ukázky představují pouze malý výsek z toho, čemu se Underwood v této knize a v dalších svých textech věnuje, výše načrtnutá analýza může sloužit jako demonstrace oné snahy pomocí distančního čtení narušovat zavedené stereotypy

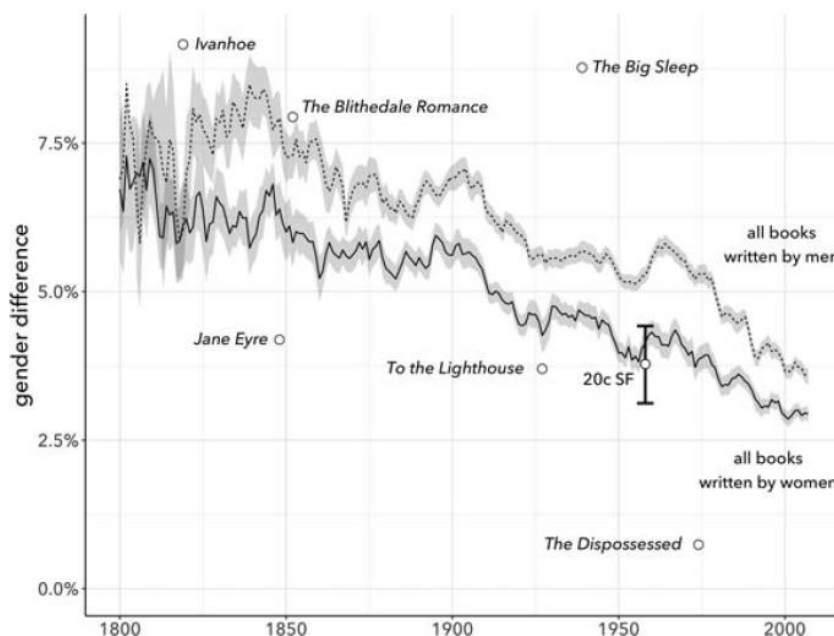
⁵¹ Nicméně kritika fragmentárnosti literární historie vykládané jako sled konkrétních období, směrů či škol se ozývá i mimo oblast DH a kvantitativních metod. V českém a slovenském prostředí se snahou o nahlížení literárních období jako postupně se přetvářejících a paralelních jevů, kterým nelze připisat jasný začátek a konec, zabývají v rámci tzv. synopticko-pulzačního modelu např. Dalibor Tureček a Peter Zajac.

⁵² Hodí se podotknout, že autor zde termín „gender“ pojímá spíše ve smyslu pohlaví než sociálního rodu či osobní identity a zabývá se binárním rozlišením mužského a ženského, proto zde tyto výrazy používáme synonymně.

nebo na ně alespoň upozorňovat a podepřít to, co bývá feministickým přístupům k literatuře vytýkáno jako ideologické čtení, statistickými daty.



Obrázek 22: Diagram znázorňující genderování slov „srdce“, „mysl“ a „vášeň“ a jejich frekvenci tak, jak se nachází v popisech žen s odečtením její četnosti v popisech mužů (Underwood 2019 s. 121). V rámci 19. století zde autor zaznamenal vyšší frekvenci výrazů souvisejících s cítěním (kromě „srdce“ též „slzy“ nebo „vzdechy“) u ženských postav, naopak „vášeň“ je častěji spojována s postavami mužskými. Tyto trendy se ve 20. století však postupně neutralizují a už nejsou jednoznačným znakem pohlaví (Underwood 2019).



Obrázek 23: Diagram znázorňující genderový dimorfismus charakteristiky postav v literatuře v období 1800–2000 (Underwood 2019 s. 127). Vrchní přerušovaná linie reflektuje zastoupení textů psaných ženami, spodní plná linie představuje texty mužských autorů.

4.2.2 AI JAKO NÁSTROJ LITERÁRNÍHO VÝZKUMU

V nedávném článku „Using GPT-4 to measure the passage of time in fiction“ (2023) se však Ted Underwood pouští ještě o další kus napřed a v souvislosti s aktuálním rozruchem okolo nově spuštěných jazykových modelů (nebo též tzv. chatbotů) ChatuGPT se pokouší zjistit, zda lze schopnosti této umělé inteligence (AI) nějakým způsobem využít pro literární výzkum v oblasti DH.

Volná dostupnost ChatuGPT umocnila nesčetné polemiky o výhodách, nevýhodách i hrozbách umělé inteligence⁵³, které se nepojí pouze s touto službou, ale i dalšími překvapivě schopnými nástroji, mnohdy vnímanými jako ohrožení pro určité profese⁵⁴. Pokud na ně však nebudeme spoléhat zcela, naučíme se využít jejich silné stránky a budeme si přitom uvědomovat jejich slabiny, mohou se stát i dobrými pomocníky.

Toho si je vědom i Underwood, který se GPT-4 pokusil využít k měření času ve fikčních narativech, a to metodou obsahové analýzy (Underwood 2023). V tomto experimentu vychází ze své předcházející studie „Why Literary Time is Measured in Minutes“ z roku 2018, v níž se jal manuálně měřit fikční čas a vyzoroval zde „dlouhodobý trend“, kde se „průměrný fikční čas vyjádřený v 250 slovech textu od počátku 18. století neustále zkracoval“ (vizte obrázek 24) (Underwood 2023 nestr.). Aby model pracoval co nejlépe, využil autor nejprve jednu z metod strojového učení, tzv. *supervised learning*, v rámci které AI nejdříve poskytl soubor požadovaných dotazů a následně i ideální správné odpovědi, aby co nejvíce eliminoval zamítavé N/A odpovědi. Výsledky textových úseků, které chatbot analyzoval, sice vykazovaly menší přesnost, než jaké dosahovaly ty zpracované manuálně, avšak měly nejlepší korelaci ze všech zkoušených strojových metod, a navíc jich bylo neporovnatelně rychleji a efektivněji dosaženo (Underwood 2023).

⁵³ Velká diskuze se odehrála i na pedagogickém a akademickém poli, kde byla vznesena obava o to, aby si studenti nenechávali psát své práce umělou inteligencí. Mnohé školy v obavách z podvádění a ztráty kritického myšlení studentů ChatGPT na školách zakázaly (Johnson 2023). Faktem však zůstává, že přestože tato AI je překvapivě schopná a přesvědčivá, bývá plná faktických chyb a špatně interpretovaných informací. Rovněž se vnučuje otázka, zda je vůbec efektivní tento nástroj zakazovat a zda by nebylo lepší o něm naopak mluvit, naučit s ním studenty pracovat a ukázat jeho limity.

⁵⁴ V českém prostředí vzbuzuje rozsáhlé debaty např. strojový překladač DeepL od té doby, co v březnu roku 2021 začal fungovat i v češtině (Kasík 2021). V překladatelském odvětví je strojový překlad využíván především v administrativních a odborných textech, s příchodem DeepLu však začali obavy vznášet i překladatelé z oblasti beletrie. Z dosavadních zkoušek je však zřejmé, že v textech umělecké literatury má ještě velké mezery, jak dokládá např. překladatel Viktor Janiš na analýze překladu vytvořeného DeepLem, který vydalo nakladatelství Dybbuk (Janiš 2023).



Obrázek 24: Průměrná délka fikčního času v 250 slovech narativu (Underwood 2018b s. 352).

Přestože tedy dle Underwooda lze AI a neuronové sítě využít pro literární bádání, nedoporučuje dlouhodobě se spoléhat na volně dostupné nástroje, jako je ChatGPT – budoucnost vidí spíše v tom, že si univerzity budou navrhovat vlastní modely pro akademické účely. V každém případě však také klade důraz na to, že ani využití jazykových modelů neznamená, že bychom se zcela obešli bez důkladného čtení (Underwood 2023).

4.3 STANFORDSKÉ LETÁKY

Stanfordskými letáky, představujícími hlavní publikační prostor pro výstupy experimentů prováděných ve *Stanford Literary Lab*, jsme se zabývali již v souvislosti s Franco Moretti⁵⁵. Přestože Moretti na velké části provedených výzkumů sám participoval, zde poskytujeme prostor těm, které jeho jméno explicitně nenesou, avšak utvářely se v Morettiho vlivu a představují tak zřejmě nejbližší návaznost na jeho metody.

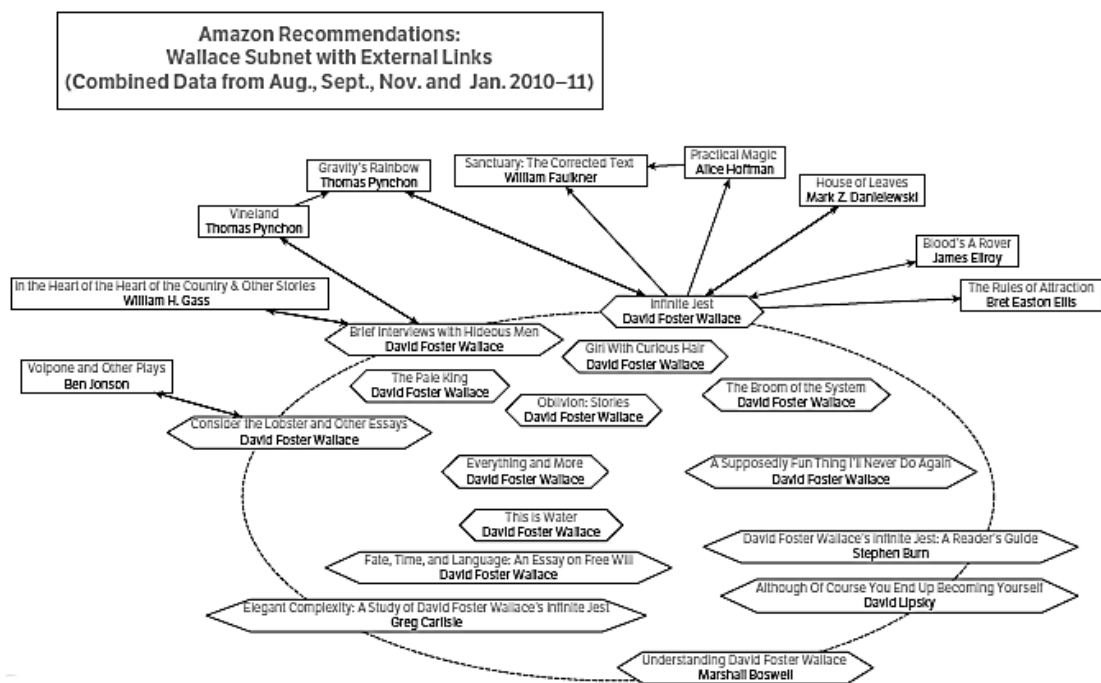
4.3.1 ČTENÁŘSKÁ RECEPCE A KNIŽNÍ TRH

Ed Finn v textu „Becoming Yourself: The Afterlife of Reception“ navazuje na Morettiho chápání „sociálního“ kánonu důrazem na čtenářskou recepci a „sociální život knih“ (Finn 2011 s. 2). Jelikož se jedná o velmi rozsáhlou oblast, ve které by i empirický výzkum byl nutně limitovaný, autor k problému přistupuje skrze případovou studii, v níž se věnuje

⁵⁵ Konkrétněji vizte podkapitolu 2.1 Stanford Literary Lab.

receptci díla amerického spisovatele Davida Fostera Wallace s ohledem na proměnu literární kultury v digitálním prostředí. To znamená, že se soustředí na digitální reflexe ve formě online recenzí, komentářů či doporučení s cílem zaznamenat a empiricky podepřít přetrvávající literární vliv tohoto spisovatele (Finn 2011).

Svou metodologii popisuje jako kombinaci „zájmu o populární kulturu a nové ko-laborativní formy produkce rozvíjené mediálními teoretiky, jako je Henry Jenkins, a metody distančního čtení a systémové nahlížení Franca Morettiho“ (Finn 2011 s. 3). Za pomoci síťové analýzy (vizte obrázek 25) zde zkoumá data získaná mimo jiné z doporučení a uživatelských recenzí na Amazonu, čímž oproti např. Jockersovi demonstruje vliv marketingu na prestiž určitých autorů a textů.



Obrázek 25: Síťový diagram doporučení Wallaceových titulů na Amazonu z let 2010–2011 (Finn 2011 s. 6). Velký ovál naznačuje síť textů, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že pokud si jeden z nich čtenář koupí, pořídí si i další. Tato data jsou založená na amazonském doporučení „Customers Who Bought This Item Also Bought“⁵⁶. Prestiž jednoho textu tak vzrůstá s frekvencí jeho zobrazení jako „doporučeného“ u textů dalších (Finn 2011).

Svým zaměřením tak Finn – jako množství dalších výzkumů představených v této práci – směřuje do oblasti knižních studií. Jeho analýza je každopádně zajímavou ukázkou toho, jakým způsobem navzájem fungují manipulativní techniky Amazonu, tedy

⁵⁶ V současné době se na Amazonu (a řadě dalších knižních e-shopů, které tuto techniku přejaly) objevuje toto doporučení ve dvojí formě, a to „Customers who viewed this item also viewed“ a „Frequently bought together“, která láká na „množstevní“ slevu, pokud si čtenář koupí nabízený balíček knih.

největšího světového prodejce knih, a autentické čtenářské reflexe, která zde rovněž probíhá. Přestože si autor uvědomuje, že „výsledky jsou podmíněné a zjevně manipulované za účelem propagace různých reklamních kampaní a autorů“, při jejich „zohlednění v čase můžeme spatřit, jak si značné množství čtenářů skrze své nákupní košíky asociuje texty, a tím vytváří vzorce a sítě literární spotřeby“ (Finn 2011 s. 4).

4.3.2 ANALÝZA ROMÁNOVÉHO NARATIVU

Romány se ukazují jako vděčný textový základ pro distanční čtení, jak jsme mohli v této práci vidět již na četných místech. Vycházejí z nich i mnohé stanfordské letáky.

Např. Ryan Heuser a Long Le-Khac se v textu s názvem „A Quantitative Literary History of 2,958 Nineteenth-Century British Novels“ na základě korpusu téměř tři tisíc textů zaměřují na proměny britského románu v průběhu 19. století se zvláštním ohledem na změny jeho jazykové stránky a na proměnu sociálního prostoru v románovém narativu (Heuser a Le-Khac 2012). Tím částečně navazují na Morettiho pozorování o transformaci venkovského prostoru v anglických románech⁵⁷, avšak zde není snahou autorů vytvářet literární mapy, jako spíše kvantifikovat zvolené aspekty textů s účelem na makroskopické úrovni zaznamenat jejich proměnu v souvislosti s reálnými sociálními přeměnami v tehdejší Británii.

Přestože autoři v návaznosti na Raymonda Williamse⁵⁸ aspirují zachytit proměny literatury v širším měřítku a za pomoci empirických metod, podobně jako Moretti neopomíjejí fakt, že jejich výzkum je stále pouhým vzorkem, přestože nepoměrně větším než v případě Williamse: „Tato data, která pokrývají téměř 3 000 románů a zahrnují okolo 5 % jejich jazykového materiálu, nemohla odhalit o mnoho více než šum a náhodné kolísání.“ (Heuser a Le-Khac 2012).

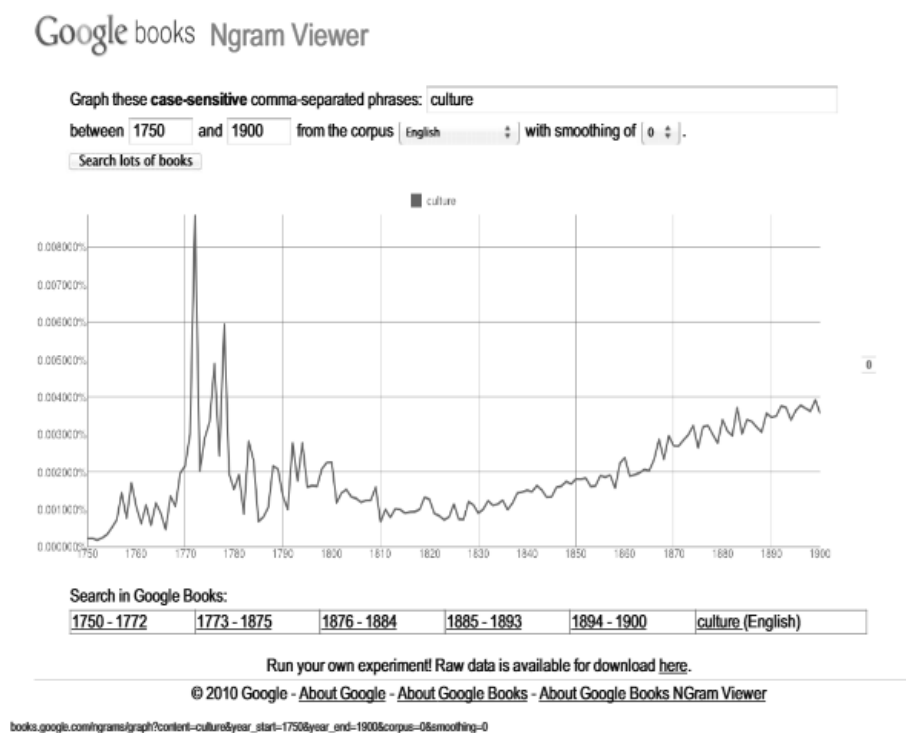
Za pozornost v této studii stojí rovněž využití užitečné funkce, kterou poskytují Google Books – tzv. *Ngram Viewer*⁵⁹, skrze který lze velmi snadným způsobem vytvořit

⁵⁷ Vizte podkapitolu 2.6 Mapa jako nástroj interpretace.

⁵⁸ Navazují zde na tezi tohoto velšského kulturologa z knihy *Culture and Society* (1958) o vzájemném propojení společnosti a kultury a sémantických proměnách kulturního diskurzu, skrze který lze společenské změny zkoumat (Heuser a Le-Khac 2012).

⁵⁹ Služba je volně dostupná zde: <https://books.google.com/ngrams/>.

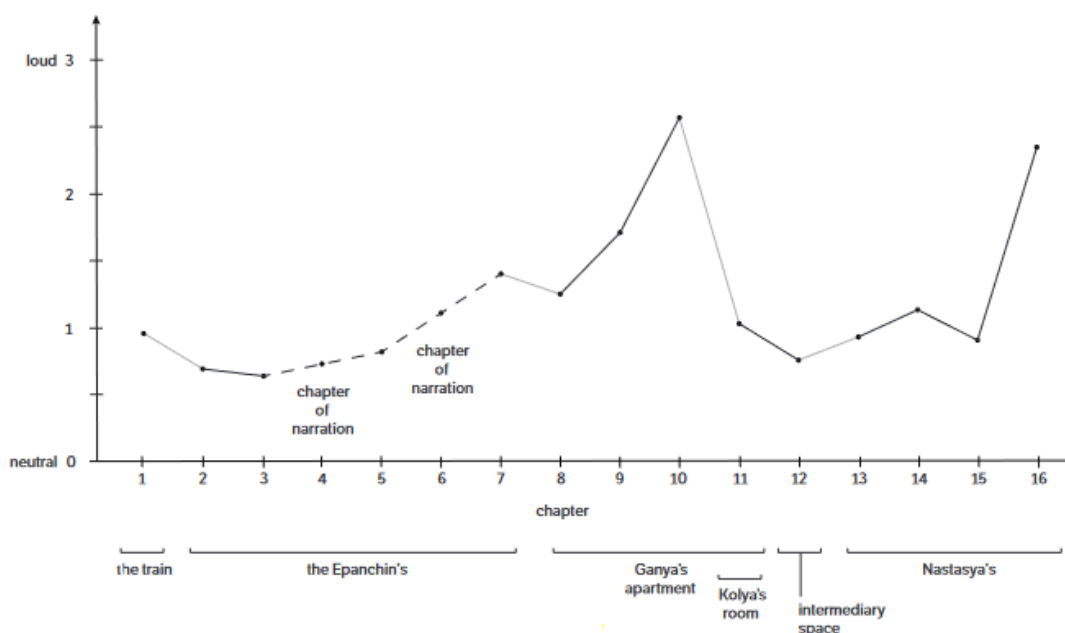
vizualizaci v podobě spojnicového grafu, zaznamenávajícího užití určitých slov v čase v textech digitální knihovny Google Books⁶⁰ – vizte obrázek 26.



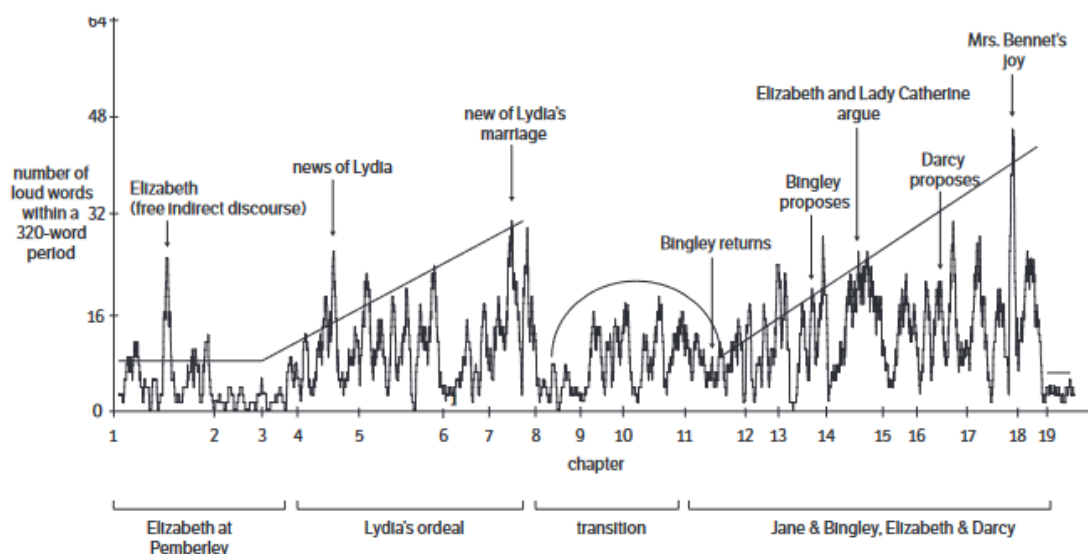
Obrázek 26: Frekvence slova „kultura“ v anglicky psaných textech v letech 1750–1900 (Heuser a Le-Khac 2012 s. 3).

Zajímavou studií je také text „Loudness in the Novel“, jehož autorem je Holst Katsma. Hlavním tématem výzkumu je zde zvuk, který se ve fikčních narativech (konkrétně britských románech 19. století) manifestuje formou hlasů (vypravěče a postav) a který lze považovat za zvuk bez ohledu na to, zda čtenář čte potichu nebo nahlas. Skrze analýzu hlasitosti se autor pokouší postihnout funkci zvuku v románu (Katsma 2014). Autor ve studii jednak provedl sémantickou analýzu, kde se pokoušel vydělit výrazy, které nesou příznak hlasitosti, a následně blíže prozkoumat v jakém kontextu se zde objevují, jednak se jal prozkoumat hlasitost jako konstrukční element románu. Tento aspekt analyzuje již pouze na konkrétním textu, a to Dostojevského *Idiotovi* – vizte obrázek 27 –, a následně ověřuje na románu *Pýcha a předsudek* Jane Austen, kde je funkce hlasitosti ve strukturaci narativu ještě zřejmější – vizte obrázek 28 (Katsma 2014).

⁶⁰ Která rozhodně nepředstavuje zanedbatelný vzorek – aktuálně se zde nachází přes 40 milionů knih ve více než 500 jazycích (Marini 2023).



Obrázek 27: Diagram průměrné hlasitosti na základě verb dicendi, tj. sloves mluvení na úrovni kapitol v prvním svazku románu *Idiot* F. M. Dostojevského (Katsma 2014 s. 11–12).



Obrázek 28: Diagram průměrné hlasitosti v příběhu třetí části románu *Jane Austen Pýcha a předseudek* (Katsma 2014 s. 18).

Autor na základě těchto analýz dochází k závěru, že některé texty jsou hlasitější než jiné (např. *Pamela* je průměrně hlasitější než *Stařec a moře*) a že podobné rozdíly můžeme sledovat i u jednotlivých autorů nebo na úrovni žánrů. Také zde blíže zkoumá proměnu hlasitosti v britských románech v průběhu 19. století, kde zjistil, že průměrná hlasitost románů (tedy frekvence užití expresivně hlasitých mluvících sloves) postupně klesá (Katsma 2014). To dává do souvislosti s „celkovým procesem socializace a racionalizace

románu. [...] Svět románu nabyl socializovanosti, stal se méně dramatickým, více zaměřeným na všední život a s tím nabyly i jeho hlasy menší dramatickosti a větší umírněnosti – mluvící sloveso ‚řekl‘ vytlačilo hlasitá mluvící slovesa jako ‚vykřikl‘ a ‚zvolal‘.“ (Katsma 2014 s. 22).

Do třetice zmiňme románovou analýzu s názvem „Between Canon and Corpus: Six Perspectives on 20th-Century Novels“ z roku 2015, jejímiž autory jsou Mark Algee-Hewitt a Mark McGurl. Zde se autoři zamýšlejí nad otázkou, jakým způsobem z obrovského množství próz, které bylo dosud publikováno, vytvořit dostatečně reprezentativní a užitečný vzorek, jenž by co nejvěrněji zastupoval celek. Poukazují na některé dosavadní snahy o sestavení takových výběrů, jakým byl např. ambiciózní, avšak kontroverzní seznam *Modern Library's 100 Best Novels*⁶¹, a popisují postup, jakým volili konkrétní oficiální výběry textů⁶², jež zařadili do svého korpusu. Celkem tak dali dohromady 352 děl z pěti publikovaných výběrů (Algee-Hewitt a McGurl 2015).

Na základě analýzy a vizualizace v rozmanitých, zvláště síťových diagramech se pokoušeli prozkoumat charakter těchto děl (mimo jiné na základě pohlaví a etnicity⁶³) a jejich vzájemnou provázanost – vizte obrázky 29 a 30.

Proto se autoři rozhodli oslovit instituce zaměřené na marginalizované skupiny⁶⁴ s prosbou o poskytnutí jimi vytvořeného rankovaného seznamu nejvýznačnějších titulů, jenž by následně zahrnuli do svého korpusu. Zjistili, že seznam poskytnutý Asociací postkoloniálních studií je diametrálně odlišný od těch populárních a velmi málo společných

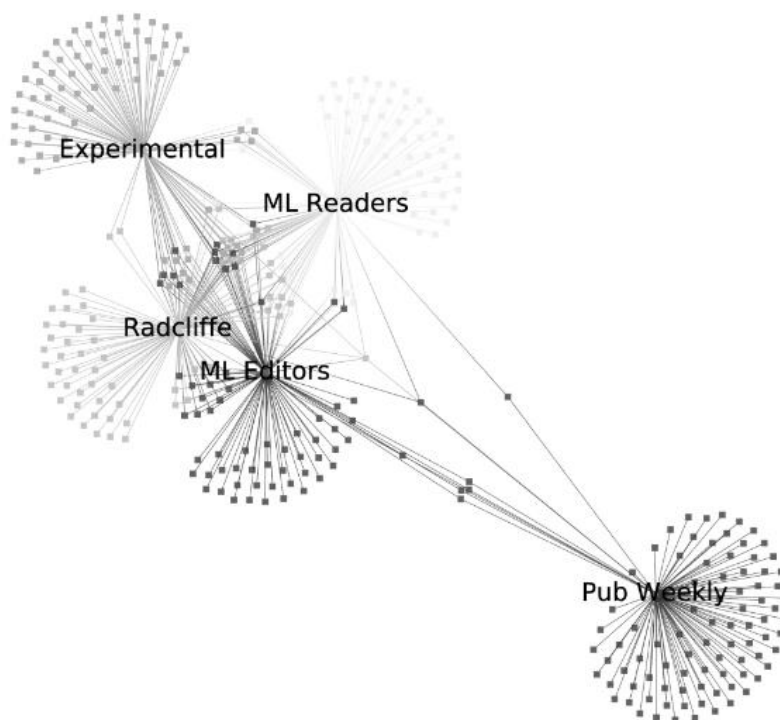
⁶¹ Tento seznam nejlepších knih, jemuž vévodí *Odysseus* Jamese Joyce, byl sestaven v roce 1998. Problematickým není pouze skladba seznamu sama o sobě – jeho extrémní anglo-americká centricita, přestože je výběr prezentován jako univerzální, a důraz na literaturu první poloviny století, jakož i mizivé procento žen a ne-bílých autorů –, ale též sama odborná porota, jejíž sestava je přirozeně hlavní příčinou takového výběru – v 10členné porotě se nacházelo devět (a z nich osm bílých) mužů a pouze jedna (bílá) žena (The Modern Library nedat.; Woodbury 2017). I když seznam není prezentován jako kanonický, z pozice institutu (zaštitovaného největším nakladatelským domem Penguin Random House), který požívá určitou kulturní moc, mají právě takové výběry značný vliv.

⁶² Při nichž kladli důraz i na onen Morettiho „sociální kánon“ a volili nejen odborně sestavené seznamy, ale i čtenářské výběry (*Modern Library Reader's List of 100 Best Novels of the 20th Century*, ročně nejprodávanější knihy podle dat *Publishers Weekly* ad.) (Algee-Hewitt a McGurl 2015).

⁶³ Dle pohlaví je v celém korpusu textů zastoupeno 55 žen ku 297 mužům. Z hlediska etnicity je výsledek ještě více tristní, je zde zastoupeno pouhých 17 ne-bílých autorů ku 335 bílým (Algee-Hewitt a McGurl 2015).

⁶⁴ Konkrétně redakční radu časopisu *MELUS* (*Multi-Ethnic Literature of the United States*), členy Asociace postkoloniálních studií a redakční radu časopisu *Feminist Press* (Algee-Hewitt a McGurl 2015).

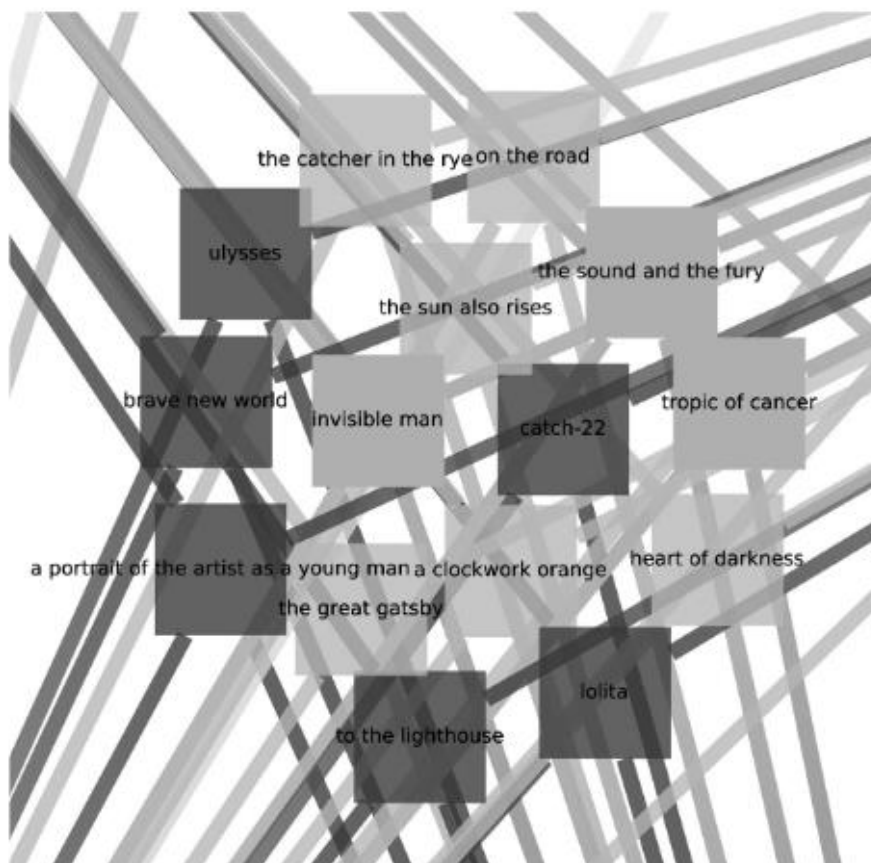
textů má i s těmi odborně sestavenými (vizte obrázek 31)⁶⁵. Zároveň však obdrželi množství odmítavých odpovědí, které může svědčit o přetrvávající nedůvěře k projektům tohoto typu, ale též averzi vůči samotnému sestavování podobných seznamů (Algee-Hewitt a McGurl 2015). To je u institucí, jejichž hlavním záměrem je mnohdy samotná snaha o destrukci konstruktů literárních kánonů jako takových, poměrně pochopitelná.



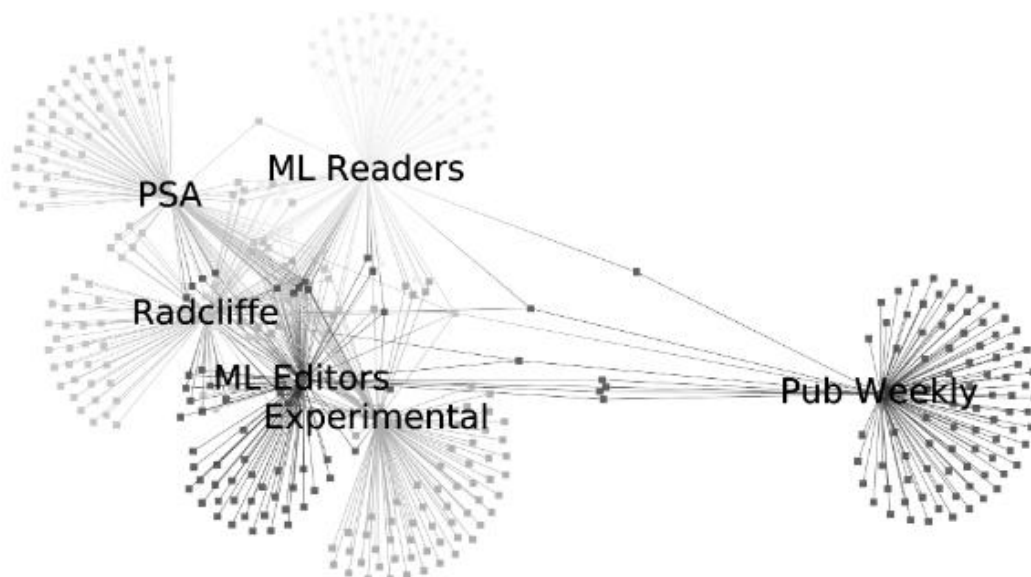
Obrázek 29: Síťové zobrazení původních knižních seznamů tvořících zkoumaný korpus. Uzly reprezentují jednotlivá díla a hrany spojnice mezi těmito texty a seznamy⁶⁶, do nichž náleží (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 11).

⁶⁵ Zároveň je však poměrně překvapivé, že se nerovné zastoupení projevuje v celkem vysoké míře i u textů poskytnutých touto institucí – v jejich výběru je poměr bílých a ne-bílých autorů 66 ku 33 a poměr mužských autorů a ženských autorek 73 ku 26, jak ukazují grafy, které zde autoři studie publikují (Algee-Hewitt a McGurl 2015).

⁶⁶ „Experimental“ značí *Larry McCaffery's List of the 100 Best Novels of the 20th Century*, „ML Readers“ obdobný *Modern Library Reader's List*, „ML Editors“ *Modern Library Board's List*, „Radcliffe“ *Radcliffe's Rival List* a „Pub Weekly“ roční statistiky nejprodávanějších knih *Publishers Weekly* (Algee-Hewitt a McGurl 2015).



Obrázek 30: Přibližný záběr na centrální shluk uzlů, které se pojí ke všem seznamům s výjimkou Publishers Weekly (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 12).



Obrázek 31: Revidované síťové zobrazení textů z jednotlivých výběrů spolu s texty ze seznamu poskytnutého Asociací postkoloniálních studií („PSA“) (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 16).

Algee-Hewitt a McGurl se zde však snaží obhájit důležitost kvantifikace, skrze kterou byli schopni poukázat na zaujatost, která nutně doprovází každou tvorbu kánonu nebo jiného literárního výběru, na nedostatečnou reprezentaci určitých skupin i nahodilost výběru. Autoři si zde tak kladou ambiciózní cíl pomocí kvantitativních metod vytvořit co nejvyváženější korpus beletrie 20. století, jež „by nám měl umožnit vidět nové věci, pokládat nové otázky, navrhnout nové odpovědi a ověřovat to, co si myslíme, že už známe, na základě mohutněji analyzovatelné podoby celku, než jakou jsme kdy měli k dispozici“ (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 22).

4.4 DH V ČESKÉ LITERÁRNÍ VĚDĚ

Jak jsme v rámci kritických reakcí i návazností výše mohli pozorovat, diskuze a práce v oblasti nejen literárněvědných kvantitativních metod, ale též DH obecně, je opravdu rozsáhlá a rozmanitá. Co se však týče českého prostředí, metody DH a distančního čtení do akademického diskurzu v oblasti literární vědy pronikají jen velmi pozvolna. Významnou měrou se digitální přístupy uplatnily v lingvistice, kde navázaly na starší kvantitativní metody vycházející ze strukturalismu a uplatňující se např. v tvorbě autorských slovníků, jež vyústily mimo jiné do vzniku *Českého národního korpusu* (ČNK)⁶⁷, který je v rámci česky psaných textů stěžejním zdrojem i pro případné literární badatele a badatelky v oblasti distančního čtení.

Přesto však nelze říci, že by česká literární věda tuto oblast zcela ignorovala. Publikáční prostor textům zabývajícím se DH přinesla v posledních letech zejména edice *Studia nových médií* nakladatelství Karolinum, v jejímž široce pojatém záběru oborů souvisejících s digitálními technologiemi dostal prostor nejen překlad Morettiho *Grafů, map, stromů* (2014), ale v nedávné době též tuzemská kolektivní publikace s názvem *Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách* (2022). Nakladatelství Academia v roce 2019 vydalo překladový kolektivní titul *Digital Humanities* a problematiky distančního čtení v post-digitální éře se dotýká i Karel Piorecký v knize *Česká literatura a nová média* (2016). Reflexe, byť sporadická, probíhá i ve vědeckých časopisech, zmiňme např. šesté číslo *České literatury* z roku 2022 s tématem „Kvantitativní a statistické metody“. Vedle toho se Morettiho eseji „Teorie sítí a analýza syžetu“ spolu s doprovodnou studií

⁶⁷ Volně dostupné zde: <https://korpus.cz/>.

Františka A. Podhajského, dostalo místa v třetím čísle druhého ročníku časopisu *Arte Acta* (2019).

Mimoto se někteří badatelé pustili i do konkrétních projektů, mezi něž patří např. *Korpus českého verše*⁶⁸ pod vedením Petra Plecháče a Roberta Kolára, *Korpus současné poezie*⁶⁹ Karla Pioreckého a Michala Škrabala nebo *Literárně kartografické a kvantitativní modely české prózy 19. století*⁷⁰ Richarda Změlíka.

4.4.1 KORPUSY ČESKÉ POEZIE

Pro české literární prostředí je specifické, že se mnoho projektů zaměřuje na poezii a její sbírání do digitálních korpusů. Už v roce 2005 vznikl pod záštitou ÚČL AV ČR digitální archiv české poezie – *Česká elektronická knihovna*⁷¹ –, zahrnující texty 19. a počátku 20. století. Rovněž pod literárním ústavem Akademie věd následně od roku 2014 funguje *Korpus českého verše*, který ze zmíněné elektronické knihovny vychází, a od roku 2015 zde vzniká i *Korpus současné poezie*.

Korpus českého verše (KČV) je projektem, v jehož rámci byl vytvořen korpus poetických textů zejména 19. a počátku 20. století, a to o téměř 1 700 sbírkách a 77 tisících básní, jež mají dohromady přes dva a půl milionu veršů a přes čtrnáct milionů slov (Plecháč a Kolár 2014). Autoři ke korpusu připravili i řadu online nástrojů, které usnadňují práci s korpusem – např. databázi rýmů Gunstick, měřidlo eufonie Eufonometr, databázi českých meter a další⁷². Vždy je u nich podrobný návod, takže jednotlivé nástroje lze používat i bez hlubších programátorských či lingvistických dovedností.

Podobným projektem je potom *Korpus současné poezie* (KSP), jehož náplní jsou texty publikované po roce 1989 a který už v úvodu deklaruje: „Korpus nepřináší odpovědi, ale naopak umožňuje klást otázky – a to nad tak velkým souborem textů, který by nebylo možné vstřebat běžnými způsoby čtení.“ (Piorecký a Škrabal 2015 nestr.). Zároveň zde dle slov autorů není zajištěn přístup k celým textům, avšak je možné opět využít řadu obdobných nástrojů jako u KČV, které pomáhají při práci s texty na makroskopické úrovni – tedy poskytují statistická data jako materiál k následné interpretaci (Piorecký a Škrabal 2015).

⁶⁸ Volně dostupné zde: https://versologie.cz/v2/web_content/corpus.php?lang=cz.

⁶⁹ Volně dostupné zde: https://versologie.cz/ksp/web_content/.

⁷⁰ Volně dostupné zde: <http://www.korpusprozy.com/>.

⁷¹ Volně dostupné zde: <http://www.ceska-poezie.cz/cek/>.

⁷² Všechny nástroje jsou dostupné zde: https://versologie.cz/v2/web_content/tools.php.

4.4.2 KARTOGRAFIE FIKČNÍ PRAHY

Richard Změlík se od roku 2020 mimo jiné věnuje projektu, v němž se pokouší zachytit pražskou topografii v dílech vybraných autorů od druhé poloviny 19. století (Jakub Arbes, Jan Neruda, Jaroslav Hašek aj.). Za hlavní cíl si klade vytvoření databáze kartografických modelů obohacených o rozmanité kvantitativní analýzy, díky nimž „lze dospět k takovým výsledkům, které jsou schopny poskytnout zcela originální a jinak obtížně získatelné informace, jež mají potenciál stát se významným zdrojem nového pohledu na způsob, jakým česká literatura od uvedeného období reprezentovala Prahu“ (Změlík 2020b).

Jak sám autor uvádí, smyslem mapování fikčních prostorů není jejich prosté znázornění na mapě reálného světa, ale mají fungovat jako výchozí materiál pro prostorovou analýzu zkoumaných textů, která může sloužit „nejen ke sledování vývoje ve vlastní Arbesově tvorbě, ale umožní porovnávat povahu pražské fikční topografie v Arbesově próze s urbánním vývojem Prahy ve druhé polovině 19. století“ (Změlík 2022 s. 128).

Z výše provedeného nastínění několika projektů je tedy zřejmé, že přestože se metody DH dostávají do českého literárněvědného prostředí až v posledních letech a diskuze nad jejich přínosem se teprve otevírá, do budoucna snad můžeme očekávat, že se k nim nebude přistupovat s apriorní nedůvěrou, ale zaujatou snahou o to jim porozumět a osvojit si je. Proměňující se literární prostor v souvislosti s digitálním publikováním a elektronickými knihami literární badatele a badatelky totiž dříve či později přinutí osvojovat si nové metody nakládání s literárními texty. Textů je stále více, a pokud se budeme zaručit držet výlučně metody *close reading*, naše ponětí o celku a souvislostech na vyšší úrovni bude čím dál omezenější.

ZÁVĚR

V předestřené práci jsme se pokusili zmapovat pojem *distant reading* a dalších metod, které jsou v kontextu tohoto přístupu užívány. Činili jsme tak ve třech oblastech, a sice v práci italského literárního vědce Franca Morettiho, který tento pojem v literární vědě etabloval, dále ve vybraných kritických reflexích, jež Morettiho metoda zaznamenala, a nakonec také v rámci některých návazností, tedy v dílech autorů a autorek, jejichž výzkumy a teoretické myšlení různými způsoby navazovaly na Morettiho práci.

Po tom, co jsme v první části práce stručně nastínili charakter odvětví *digital humanities* a *digital literary studies*, jsme v druhé části věnovali detailní pozornost metodě distančního čtení Franca Morettiho, kterou představil v řadě článků i publikací, jakož i výstupů v rámci projektu *Stanford Literary Lab*, jehož byl spoluzakladatelem. Metodu *distant reading* jsme zde představili i s ukázkou vybraných experimentů, na nichž Moretti svůj přístup testoval, a to za doprovodu kritického komentáře ve snaze o propojení autorových myšlenek do jednoho celku.

Načrtli jsme zde obrysy východisek jeho metody nahlížení na literaturu, jež velkou měrou vychází z tendence pojímat literární systém analogicky k systémům, jež vycházejí z jiných humanitních, společenskovědných, ale též přírodovědných oborů (např. evoluční teorie či teorie světového systému). Zároveň jsme poukázali na určité nedostatky a problematická místa, jež se v Morettiho výzkumech a teoretických konceptech objevují – např. pojetí „sociálního“ kánonu, místy přílišná simplifikace, která někdy ústí do opomíjení možných vlivů (vizte případ stop v detektivní fikci), či zjednodušující pohled na „matrjoškové“ rozvrstvení literatury. Ve výsledku však Morettiho metody představují zásadní potenciál pro zkoumání literatury v době, kdy se neustále rozrůstají archivy digitalizovaných dokumentů a kdy rapidně roste množství literatury publikované v online prostoru. Autor na mnohých experimentech dokládá, že díky metodě distančního čtení můžeme v textech přijít na souvislosti, kterých bychom si jinak nevšimli, a to i v dílech, jež už byla nesčetněkrát analyzována ze všech možných úhlů pohledu, jako je např. *Hamlet*.

Poukazům na nedostatky v Morettiho práci od dalších humanitně zaměřených badatelů a badatelek jsme dali prostor ve třetí části práce. Na některé kritiky bylo opakovaně odkazováno i v dalších reflexích a na ty zvláště závažné a podnětné reagoval ve svých textech i sám Moretti, což vnímáme jako otevřenou snahu o podporu dialogu mezi badatelskými hlasy z různých vědních oblastí, ale též v rámci literárněvědných pracovišť.

Mezi nejčastější, ale též nejpovrchnější kritiky, na které se Moretti už ani neobtěžoval reagovat⁷³, patří polemiky ohledně možné kompatibility či kontradikce pojmů *close* a *distant reading*. Otázky rovněž vzbuzuje definice tohoto pojmu, jakož i konkrétní nedostatky tam, kde Moretti aplikuje své teoretické koncepty na zvolený korpus textů. Stranou nezůstala ani kritika z genderového aspektu, která vyvstala zvláště následkem toho, že byl Moretti obviněn ze sexuálního obtěžování v souvislosti s hnutím #MeToo.

Naši hlavní snahou v této části práce bylo poskytnout prostor kritikám z různých úhlů pohledu a toto názorové mnohohlasí systematicky utřídit, aby zazněly nejdůležitější námítky, případně i Morettiho reakce na ně, stejně jako poukázat na případná problematická místa ve vznesených argumentacích.

V poslední části práce jsme se zabývali některými návaznostmi, tedy autory a autorkami, jež svou prací navázali na Morettiho koncept distančního čtení, ať už přímo použili jím koncipovaný termín (Ted Underwood), či si vytvořili analogické pojmenování (Matthew Jockers). Tak jako jsme v Morettiho případě zmínili řadu letáků ze *Stanford Literary Lab*, kde působil, zde dostali prostor další autoři a autorky, kteří v této literární laboratoři prováděli své výzkumu s těsnou vazbou na Morettiho myšlení. Při představení jednotlivých výzkumů se zde pokoušíme poukázat na to, v jakém ohledu navazují na Morettiho práci, případně čím se odlišují.

Do poslední části jsme se nad rámec tématu práce rozhodli přidat i krátké shrnutí toho, jak je v českém literárněvědném prostředí reflektováno téma *digital humanities* a v jakých projektech jsou empirické metody výzkumu uplatněny. Poukazujeme na některé publikace, které u nás vznikly nebo byly přeloženy, jakož i na vybrané projekty, jakým je např. *Korpus současné poezie* či kartografické modely české prózy.

V průběhu celé práce jsme kladli důraz na to, aby prezentované empirické metody, které na poli literárního bádání mohou působit revolučně, a ne vždy pozitivním dojmem, nebyly vnímány jako snaha o náhradu kvalitativní interpretace kvantitativními přístupy a prací s texty jako s daty. „Nejedná se o debatu podobnou boji mezi strukturalismem a poststrukturalismem, kdy bylo nutné vzdát se jedné perspektivy, aby bylo možno přijmout jinou. Distanční čtení představuje jednoduše nový rozměr deskripce,“ píše Ted Underwood (2019 s. XVII). Metodu *distant reading* tak vnímáme jako příležitost, díky níž mohou literární badatelé obohatit svůj výzkum a získat skrze ni materiál, který nabídne

⁷³ „Reakce na *Grafy, mapy, stromy* se [...] nakonec točí kolem *close* a *distant reading* – zdali se doplňují, jsou kompatibilní, nebo protikladné, jestli *vážně* chci, aby lidé přestali číst knihy atd.“ vyjadřuje se Moretti v úvodu ke své reakci na kritiku Christophera Prendergasta (Moretti 2013 s. 137).

dosud nezachycené souvislosti, jež nelze detekovat metodou *close reading*. Tato metoda může posloužit k výzkumu starších textů a stává se téměř nezbytnou při výzkumu digitálně publikované literatury, která je čím dál významnější měrou součástí literárního díla zvláště mladší píšící generace. Dotkli jsme se také toho, jaké nové impulsy a příležitosti pro distanční čtení přináší rozvoj v oblasti umělé inteligence a neuronových sítí, o čemž svědčí např. současné diskuze okolo ChatuGPT.

Jak bylo na více místech této práce nastíněno, pohlédnout na literární díla z většího odstupu a soustředit se na vzorce, tedy na to, co mají texty společného, a ne na to, čím se odlišují, může mnohdy osvětlit úplně nové souvislosti nebo dokonce zpochybnit závěry, kterých jsme nabyli důkladným čtením. „Morettiho metody jsou nápomocné zejména tím, že fungují jako nezávislá kontrola toho, co si myslíme, že už víme,“ soudí John Holbo (2011 s. 10).

To je dle našeho mínění jeden z nejdůležitějších přínosů metody *distant reading*.

ANOTACE

Příjmení a jméno:	Kovářová Žaneta
Katedra a fakulta:	katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Název diplomové práce:	Distant reading: reflexe a kritiky pojmu
Vedoucí práce:	Mgr. Richard Změlík, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023
Počet znaků:	144 611 (80 NS)
Počet zdrojů:	99
Počet stran:	86
Jazyk práce:	čeština

Anotace

Cílem této diplomové práce je zmapovat chápání pojmu *distant reading*; předně tak, jak ho definoval a aplikoval jeho autor, Franco Moretti, a dále pak jak jej reflektovali a užívali někteří další badatelé a badatelky. Jsme si vědomi širokého užití tohoto pojmu i velkého množství literárních vědců a vědkyň, kteří se mu věnují, a proto není v možnostech této práce poskytnout úplný přehled o vývoji a chápání metody *distant reading*. V první části práce se věnujeme stručné charakteristice oboru *digital humanities*, pod který zmíněná metoda spadá, načež následuje stěžejní část věnovaná teoretickým konceptům Franca Morettiho. Ve třetí části práce se věnujeme kritikám konceptu *distant reading*, a to jak v odborných vědeckých diskuzích, tak v ideologicky zaměřeném diskurzu. V poslední části poskytujeme prostor vybraným návaznostem na Morettiho metody. V celé práci se zabýváme především zahraničními reflexemi, neboť v českém prostředí tento přístup není dosud dostatečně zkoumán.

Klíčová slova

close reading; digital humanities; digital literary studies; distant reading; empirické metody; Franco Moretti; literární kartografie; Stanford Literary Lab

ANNOTATION

Name:	Kovářová Žaneta
Department and faculty:	Department of Czech Studies, Faculty of Arts, Palacký University
Master thesis title:	Distant Reading: Reflections and Critiques of the Concept
Supervisor:	Mgr. Richard Změlík, Ph.D.
Year of thesis defence:	2023
Number of characters:	144 611 (80 NS)
Number of sources:	99
Number of pages:	86
Language:	Czech

Annotation

The aim of this diploma thesis is to map the understanding of the concept of distant reading; firstly, as defined and applied by its author, Franco Moretti, and then as reflected and used by some other scholars. The author of the thesis is aware of the wide use of this concept and of the large number of literary scholars who study it. Therefore, this paper is not capable to provide the complete overview of development and understanding of distant reading method. The first part of this thesis focuses on the brief description of the field of digital humanities, under which previously mentioned method comes. That is followed by the key part devoted to the theoretical concepts of Franco Moretti. The third part of presented thesis focuses on the critiques of the concept of distant reading, both in professional academic discussions and in ideologically oriented discourse. The last part of the paper is concentrated on providing space to chosen authors and concepts following Moretti's methods. The whole thesis deals mainly with the foreign reflections, as this approach has not yet been sufficiently explored in the Czech academic discourse.

Keywords

close reading; digital humanities; digital literary studies; distant reading; empirical methods; Franco Moretti; literary cartography; Stanford Literary Lab

RESUMÉ

The aim of this diploma thesis is to map the understanding of the concept of distant reading; firstly, as defined and applied by its author, Franco Moretti, and then as reflected and used by some other scholars. The author of the thesis is aware of the wide use of this concept and of the large number of literary scholars who study it.

The structure of the paper has a descriptive-analytical character. Its aim is to create a comprehensive and critically commented overview of the concept of distant reading which has not yet received much attention in the Czech literary discourse.

The first part of the thesis focuses on the brief description of the field of digital humanities and digital literary studies, under which previously mentioned method comes. That is followed by the key part devoted to the theoretical concepts of Franco Moretti related to distant reading together with examples from his application of these methods.

The third part of presented thesis focuses on the critiques of the concept of distant reading, both in professional academic discussions and in ideologically oriented discourse. The presented reception is focused on the most reflected critiques of which the thesis seeks to provide a systematic overview including critiques of distant reading and related empirical methods from various perspectives.

The last part of the paper is concentrated on providing space to chosen authors and concepts following Moretti's methods. Attention is given to two prominent figures working with empirical methods – Matthew Jockers and Ted Underwood – as well as to follow-up projects from Stanford Literary Lab which were highly influenced by Moretti. Beyond the topic of this thesis, the situation of digital humanities in the Czech literary discourse is also briefly summarized here.

The whole thesis deals mainly with the foreign (English written) reflections, as this approach has not yet been sufficiently explored in the Czech academic discourse. Its main aim is to provide an overview of the possibilities of examining literary texts using empirical methods, as well as to provide an argumentative basis for their necessity and usefulness.

SEZNAM LITERATURY

- ANDERSON, Margaret L.; TAYLOR, Howard F. (2010). Heslo: World Systems Theory. In: *Sociology: The Essentials*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning, s. 219–221.
- ARCHER, Jodie; JOCKERS, Matthew L. (2017). *Šifra mistra bestselleru: anatomie knižního trhu*. Praha: XYZ.
- BACHTIN, Michail Michajlovič (1980). Čas a chronotop v románu. Studie z historické poetiky. In: *Román jako dialog*. Praha: Odeon, s. 222–377.
- BARABÁSI, Albert-László (2005). *V pavučině sítí*. Praha/Litomyšl: Paseka.
- BENZON, William (2011). Maps, Iconic and Abstract. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 56–63.
- BERLIN JOHNSON, Steven (2011). Distant Reading Minds. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 81–84.
- BODE, Katherine (2012). *Reading by Numbers. Recalibrating the Literary Field*. Londýn/New York: Anthem Press.
- BURDICKOVÁ, Anne et al. (2019). *Digital Humanities*. Praha: Academia.
- BURKE, Tim (2011). Book Notes: Franco Moretti's Graphs, Maps, and Trees. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 41–48.
- COHEN, Margaret (1999). *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton: Princeton University Press.
- DAVIDSON, Jenny (2011). The Next Cigarette and a Modest Garnish. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 85–91.
- DAVIS, Ray (2011). Graphs, Maps, Trees / Sets Hamper Grasp. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 15–30.
- GOODWIN, Jonathan (2011). Introduction. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. IX–XXII.
- GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.) (2011). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press.
- HOCKEY, Susan (2004). The History of Humanities Computing. In: SCHREIBMAN, Susan et al. (eds.). *A Companion to Digital Humanities*. Oxford: Blackwell, s. 3–19.
- HODROVÁ, Daniela (1997). Paměť a proměny míst. Na okraj tematologie a topologie. In: HODROVÁ, Daniela et al. *Poetika míst. Kapitoly z literární tematologie*. Jinočany: H&H, s. 5–24.
- HOLBO, John (2011). Graphs, Maps, Trees, Fruits of the MLA. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 3–14.
- CHOMSKY, Noam (1975). *Reflections on Language*. New York: Pantheon Books.
- JIRÁK, Jan; KÖPPELOVÁ, Barbara (2015). *Masová média. 2. vydání*. Praha: Portál.

- KOLBAS, Dean E. (2001). *Critical Theory and the Literary Canon*. Boulder/Oxford: Westview Press.
- KUBÁT, Miroslav (2016): *Kvantitativní analýza žánrů*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- KUNDERA, Milan (2005). *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis.
- MARX, Karl (1958). *Teorie o nadhodnotě I. Čtvrtý díl „Kapitálu“*. Praha: SNPL.
- MCCANN, Sean (2011). Human, Not So Human. In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 108–114.
- MORETTI, Franco (1997). *Atlas of the European Novel. 1800–1900*. Londýn/New York: Verso Books.
- MORETTI, Franco (ed.) (2006). *The Novel. Volume I. History, Geography, and Culture*. Princeton/Woodstock: Princeton University Press.
- MORETTI, Franco (2007). *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for Literary History*. Londýn/Brooklyn: Verso Books.
- MORETTI, Franco (2009). Style, Inc. Reflections on Seven Thousand Titles (British Novels, 1740–1850). In: *Critical Inquiry*, roč. 36, č. 1. Chicago: The University of Chicago Press, s. 134–158.
- MORETTI, Franco (2011a). Moretti Responds (II). In: GOODWIN, Jonathan; HOLBO, John (eds.). *Reading Graphs, Maps, Trees: Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, s. 73–75.
- MORETTI, Franco (2013). *Distant Reading*. Londýn/Brooklyn: Verso Books.
- MORETTI, Franco (2014). *Grafy, mapy, stromy. Abstraktní modely literární historie*. Praha: Karolinum.
- MORETTI, Franco (2019). Teorie sítě a analýza syžetu. In: *Arte Acta*, roč. 2, č. 3. Praha: Akademie múzických umění, s. 57–84.
- NÜNNING, Ansgar (ed.) (2006). Heslo „teorie systémů“. In: *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, s. 807–810.
- ORSINI, Francesca (2004). India in the Mirror of World Fiction. In: PRENDERGAST, Christopher (ed.). *Debating World Literature*. Londýn/New York: Verso Books, s. 319–333.
- RHODY, Lisa Marie (2016). Why I Dig: Feminist Approaches to Text Analysis. In: GOLD, Matthew K.; KLEIN, Lauren (eds.). *Debates in the Digital Humanities 2016*. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 536–539.
- STEGGLE, Matthew (2013). „Knowledge will be multiplied“: Digital Literary Studies and Early Modern Literature. In: SIEMENS, Ray; SCHREIBMAN, Susan (eds.). *A Companion to Digital Literary Studies*. Oxford: Blackwell, s. 82–105.
- TOMAŠEVSKIJ, Boris (1970). *Teorie literatury*. Praha: Lidové nakladatelství.
- UNDERWOOD, Ted (2013). *Why Literary Periods Mattered: Historical Contrast and the Prestige of English Studies*. Stanford: Stanford University Press.
- UNDERWOOD, Ted (2016). Distant Reading and Recent Intellectual History. In: GOLD, Matthew K.; KLEIN, Lauren (eds.). *Debates in the Digital Humanities 2016*. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 530–533.
- UNDERWOOD, Ted (2019). *Distant Horizons: Digital Evidence and Literary Change*. Chicago/Londýn: University of Chicago Press.
- ZMĚLÍK, Richard (2022). Řízená literárněvědná interpretace fikční sémantiky: přínos digitálních metod literární vědě. In: HLADÍK, Radim et al. (2022). *Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách*. Praha: Karolinum, s. 109–131.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- ALGEE-HEWITT, Mark; MCGURL, Mark (2015). Between Canon and Corpus: Six Perspectives on 20th-Century Novels [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 19-04-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/assets/pdf/Literary-LabPamphlet8.pdf>.
- ARCHER JOCKERS (nedat.). Archer Jockers Services [online]. In: *Archer Jockers*, © 2023 [cit. 14-04-2023]. Dostupné z: <https://archerjockers.com/services/>.
- BAILEY, Moya Z. (2011). All the Digital Humanists Are White, All the Nerds Are Men, but Some of Us Are Brave [online]. In: *Journal of Digital Humanities*, roč. 1, č. 1, s. 102–104 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <https://journalofdigitalhumanities.org/1-1/>.
- BARQUIN, Alexis et al. (nedat.). Hesla: „Sir Arthur Conan Doyle: Complete Works“, „The Strand Magazine“, „Bones: The April Fool of Harvey’s Sluice“, „A Study in Scarlet“ [online]. In: *The Arthur Conan Doyle Encyclopedia*, © 2023 [cit. 06-04-2023]. Dostupné z: <https://www.arthur-conan-doyle.com/>.
- BATUMAN, Elif (2005). The Adventures of a Man of Science [online]. In: *n+1*, č. 3, © 2023 [cit. 09-04-2023]. Dostupné z: <https://www.nplusonemag.com/issue-3/reviews/adventures-of-a-man-of-science/>.
- BITTNEROVÁ, Barbora (2015). Heslo „Moc“ [online]. In: *MedKult*, © 2023 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <http://medkult.upmedia.cz/Keywords/moc/>.
- CENTRE FOR THE STUDY OF THE NOVEL (nedat.). History [online]. In: *Centre for the Study of the Novel*. Stanford: Stanford University [cit. 10-03-2023]. Dostupné z: <https://novel.stanford.edu/past-events/#History>.
- DRUCKER, Johanna (2017). Why Distant Reading Isn’t [online]. In: *PMLA*, roč. 132, č. 3, s. 628–635 [cit. 03-04-2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27037376>.
- EDELSTEIN, Dan et al. (2017). Historical Research in a Digital Age: Reflections from the Mapping the Republic of Letters Project [online]. In: *The American Historical Review*, roč. 122, č. 2, s. 400–424 [cit. 25-04-2023]. Dostupné z: <http://republicofletters.stanford.edu/publications/HistoricalResearch.pdf>.
- ENGLISH, James F. (2010). Everywhere and Nowhere: The Sociology of Literature After „the Sociology of Literature“ [online]. In: *New Literary History*, roč. 41, č. 2, s. V–XXIII [cit. 03-04-2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40983820>.
- EVAN-ZOHAR, Itamar (1990). The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem [online]. In: *Poetics Today*, roč. 11, č. 1, s. 45–51 [cit. 05-04-2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1772668>.
- FINN, Ed (2011). Becoming Yourself: The Afterlife of Reception [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 17-04-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet3.pdf>.
- GOLDSTONE, Andrew (2017). The Doxa of Reading [online]. In: *PMLA*, roč. 132, č. 3, s. 636–642 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27037377>.

- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich (2001). *The Philosophy of the World* [online]. Kitchener: Batoche Books [cit. 22-03-2023]. Dostupné z: <https://filosofia.fflch.usp.br/sites/filosofia.fflch.usp.br/files/docentes/sites/safatle/2018/TCH/HEGEL.%2C%20Georg.%20The%20Philosophy%20of%20His-tory.pdf>.
- HEUSER, Ryan et al. (2016). The Emotions of London [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 30-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet13.pdf>.
- HEUSER, Ryan; LE-KHAC, Long (2012). A Quantitative Literary History of 2,958 Nineteenth-Century British Novels: The Semantic Cohort Method [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 18-04-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/Literary-LabPamphlet4.pdf>.
- JANIŠ, Viktor (2023). Volná variace na autorovo téma [online]. In: *H7O – host 7 dní online*, © 2023 [cit. 17-04-2023]. Dostupné z: <http://www.h7o.cz/volna-variace-na-autorovo-tema/>.
- JAROVSKÁ, Lucie; LIŠKOVÁ, Kateřina (2021). Je to problém, když chodí učitel se studentkou? [online]. In: *A2larm*, 29. 7. 2021 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/07/je-to-problem-kdyz-chodi-ucitel-se-studentkou/>.
- JOCKERS, Matthew (2011). On Distant Reading and Macroanalysis [online]. In: *Matthew L. Jockers*, 1. 7. 2011 [cit. 14-04-2023]. Dostupné z: <https://www.matthewjockers.net/2011/07/01/on-distant-reading-and-macroanalysis/>.
- JOCKERS, Matthew (2013). Thoughts on a Literary Lab [online]. In: *Matthew L. Jockers*, 4. 1. 2013 [cit. 14-04-2023]. Dostupné z: <https://www.matthewjockers.net/2013/01/04/defining-a-literary-lab/>.
- JOCKERS, Matthew (nedat.). About [online]. In: *Matthew L. Jockers* [cit. 14-04-2023]. Dostupné z: <https://www.matthewjockers.net/>.
- JOHNSON, Arianna (2023). ChatGPT In Schools: Here's Where It's Banned—And How It Could Potentially Help Students. In: *Forbes*, © 2023 [cit. 17-04-2023]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/ariannajohnson/2023/01/18/chatgpt-in-schools-heres-where-its-banned-and-how-it-could-potentially-help-students/>.
- KASÍK, Pavel (2021). „Nečekal jsem, že se toho dožiju!“ Profíci žasnou, jak překládá stroj [online]. In: *Seznam Zprávy*, 29. 5. 2021 [cit. 17-04-2023]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/necekal-jsem-ze-se-toho-dozi-ju-prekladatele-zasnou-co-umi-stroj-156128>.
- KATSMA, Holst (2014). Loudness in the Novel [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 18-04-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/assets/pdf/LiteraryLabPamphlet7.pdf>.
- KLEIN, Lauren (2018). Distant Reading After Moretti [online]. In: *Arcade*, © 2022 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <https://shc.stanford.edu/arcade/interventions/distant-reading-after-moretti>.
- KRISTAL, Efraín (2002). „Considering Coldly ...“ [online]. In: *New Left Review*, č. 15 [cit. 05-04-2023]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/ii15/articles/efrain-kristal-considering-coldly>.
- LATTA, Kimberly (nedat.). Profil „Kimberly Latta“ [online]. In: *Academia.edu*, © 2023 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <https://rutgers.academia.edu/KimberlyLatta>.

- LIU, Fangzhou; KNOWLES, Hannah (2017a). Retired English professor accused of sexual assault by former graduate student [online]. In: *The Stanford Daily*, 9. 11. 2017 [cit. 10-04-2023]. Dostupné z: <https://stanforddaily.com/2017/11/09/english-professor-accused-of-sexual-assault-by-former-graduate-student/>.
- LIU, Fangzhou; KNOWLES, Hannah (2017b). Harassment, assault allegations against Moretti span three campuses [online]. In: *The Stanford Daily*, 16. 11. 2017 [cit. 12-04-2023]. Dostupné z: <https://stanforddaily.com/2017/11/16/harassment-assault-allegations-against-moretti-span-three-campuses/>.
- MARINI, Ari (2023). How the Google Books team moved 90,000 books across a continent [online]. In: *The Keyword*, © 2023 [cit. 18-04-2023]. Dostupné z: <https://blog.google/products/search/google-books-library-project/>.
- MORETTI, Franco (2001). Planet Hollywood [online]. In: *New Left Review*, č. 9, s. 90–101 [cit. 30-3-2023]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/ii9/articles/franco-moretti-planet-hollywood>.
- MORETTI, Franco (2004a). Graphs, Maps, Trees – 2. In: *New Left Review*, č. 26 [cit. 30-3-2023]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/ii26/articles/franco-moretti-graphs-maps-trees-2>.
- MORETTI, Franco (2004b). Graphs, Maps, Trees – 3. In: *New Left Review*, č. 28 [cit. 09-04-2023]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/ii28/articles/franco-moretti-graphs-maps-trees-3>.
- MORETTI, Franco (2011b). Network Theory, Plot Analysis [Figures Only] [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 29-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet2B.Figures.pdf>.
- MORETTI, Franco (2016a). Literature, Measured [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 13-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/Literary-LabPamphlet12.pdf>.
- MORETTI, Franco (2016b). Canon/Archive. Large-scale Dynamics in the Literary Field [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 23-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet11.pdf>.
- MORETTI, Franco (2017). Patterns and Interpretation [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 23-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/Literary-LabPamphlet15.pdf>.
- MORETTI, Franco; PESTRE, Dominique (2015). Bankspeak: The Language of World Bank Reports, 1946–2012 [online]. In: *Pamphlets of the Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University [cit. 27-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet9.pdf>.
- MORETTI, Franco; PODHAJSKÝ, František A. (2020). Spíš než peníze potřebují vědci více volného času, říká emeritní profesor Stanfordu [online]. In: *Universitas: magazín vysokých škol*, © 2016–2023 [cit. 10-03-2023]. Dostupné z: <https://www.universitas.cz/osobnosti/5036-spis-nez-penize-potrebuji-vedci-vice-volneho-casu-rika-emeritni-profesor-stanfordu>.
- PARLE, Jale (2004). The Object of Comparison [online]. In: *Comparative Literature Studies*, roč. 41, č. 1, s. 116–125 [cit. 05-04-2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40468105>.

- PIORECKÝ, Karel; ŠKRABAL, Michal (2015). *Korpus současné poezie* [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, © 2023 [cit. 19-04-2023]. Dostupné z: https://versologie.cz/ksp/web_content/.
- PLECHÁČ, Petr; KOLÁR, Robert (2014). *Korpus českého verše* [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, © 2023 [cit. 19-04-2023]. Dostupné z: https://versologie.cz/v2/web_content/index.php.
- POSNER, Miriam (2012). Some things to think about before you exhort everyone to code [online]. In: *Miriam Posner's Blog*, 2009–2021 [cit. 12-4-2023]. Dostupné z: <http://miriamposner.com/blog/some-things-to-think-about-before-you-exhort-everyone-to-code/>.
- PRENDERGAST, Christopher (2001). Negotiating World Literature [online]. In: *New Left Review*, č. 8 [cit. 05-04-2023]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/ii8/articles/christopher-prendergast-negotiating-world-literature>.
- PRENDERGAST, Christopher (2005). Evolution and Literary History [online]. In: *New Left Review*, č. 34 [cit. 06-04-2023]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/ii34/articles/christopher-prendergast-evolution-and-literary-history>.
- STANFORD LITERARY LAB (2023). Homepage [online]. In: *Stanford Literary Lab*. Stanford: Stanford University, © 2023 [cit. 13-03-2023]. Dostupné z: <https://litlab.stanford.edu/>.
- THE MODERN LIBRARY (nedat.). 100 Best Novels [online]. In: *The Modern Library* (Penguin Random House), © 2023 [cit. 19-04-2023]. Dostupné z: <https://sites.prh.com/modern-library-top-100#top-100-novels>.
- UNDERWOOD, Ted (2017). A Genealogy of Distant Reading [online]. In: *Digital Humanities Quarterly*, roč. 11, č. 2 [cit. 03-04-2023]. Dostupné z: <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/11/2/000317/000317.html>.
- UNDERWOOD, Ted (2018a). A broader purpose [online]. In: *tedunderwood.com*, © 2023 [cit. 16-04-2023]. Dostupné z: <https://tedunderwood.com/2018/01/04/a-broader-purpose/>.
- UNDERWOOD, Ted (2018b). Why Literary Time is Measured in Minutes [online]. In: *ELH*, roč. 85, č. 2, s. 341–365 [cit. 17-04-2023]. Dostupné z: <https://sci-hub.ru/10.1353/elh.2018.0013>.
- UNDERWOOD, Ted (2023). Using GPT-4 to measure the passage of time in fiction [online]. In: *tedunderwood.com*, © 2023 [cit. 17-04-2023]. Dostupné z: <https://tedunderwood.com/2023/03/19/using-gpt-4-to-measure-the-passage-of-time-in-fiction/>.
- UNDERWOOD, Ted (nedat.). Ted Underwood [online]. In: *tedunderwood.com*, © 2023 [cit. 16-04-2023]. Dostupné z: <https://tedunderwood.com/ted-underwood/>.
- UNIVERSITY OF CAMBRIDGE (nedat.). Professor Christopher Prendergast [online]. In: *University of Cambridge*, © 2023 [cit. 13-04-2023]. Dostupné z: <https://www.mml.cam.ac.uk/cap1000>.
- VERSO BOOKS (nedat.). About Verso [online]. In: *Verso Books*, © 2023 [cit. 16-03-2023]. Dostupné z: <https://www.versobooks.com/pg/about-verso>.
- WILKENS, Matthew (2015). Digital Humanities and Its Application in the Study of Literature and Culture [online]. In: *Comparative Literature*, roč. 67, č. 1, s. 11–20 [cit. 21-04-2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24694545>.
- WOODBURY, Jessica (2017). Back Away From that 100 Best Novels List [online]. In: *Book Riot*, © 2023 [cit. 19-04-2023]. Dostupné z: <https://bookriot.com/100-best-novels-list/>.

- ZMĚLÍK, Richard (2020a). Digitální literární kartografie a kvantifikace segmentů literárně narativního textu – metodologie, nástroje a interpretační strategie (popis jednoho projektu) [online]. In: *Slovenská literatura*, roč. 67, č. 6, s. 523–551 [cit. 30-3-2023]. Dostupné z: https://www.academia.edu/44932519/Digit%C3%A1ln%C3%AD_liter%C3%A1rn%C3%AD_kartografie_a_kvantifikace_segment%C5%AF_liter%C3%A1rn%C4%9B_narativn%C3%ADho_textu_metodologie_n%C3%A1stroje_a_interpreta%C4%8Dn%C3%AD_strategie_popis_jednoho_projektu.
- ZMĚLÍK, Richard (2020b). *Literárně kartografické a kvantitativní modely české prózy 19. století* [online]. © 2020–2023 [cit. 19-04-2023]. Dostupné z: <http://www.korpusprozy.com/>.

PLNÉ ODKAZY BIT.LY LINKŮ

1. <https://bit.ly/WSTMap> → https://en.wikipedia.org/wiki/World-systems_theory#/media/File:World_trade_map.PNG (s. 41)
2. <https://bit.ly/TWCMapp> → https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Third_world_countries_map_world_2.PNG (s. 41)
3. <https://bit.ly/SexualniObtezovaniNaVS> → <https://www.vysokeskoly.cz/clanek/skoro-dve-tretiny-lidi-na-vs-zaziji-sexualni-obtezovani-a-diskriminaci> (s. 50)
4. <https://bit.ly/WorseThatItSeems> → <https://www.insidehighered.com/news/2017/07/18/study-finds-large-share-cases-involving-faculty-harassment-graduate-students-are> (s. 50)
5. <https://bit.ly/BarevnaVerzeSitovehoDiagramu> → <https://www.matthewjockers.net/macroanalysisbook/color-versions-of-figures-9-3-and-9-4/gendernet/> (s. 56)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Darwinovo schéma o odlišování druhů založené na přírodním výběru, tedy na tom, že pouze ty dostatečně „prospěšné“ druhy jsou zachovány. Jimi jsou nejčastěji ty, co se nejvíce odlišují a nejdále větví (Moretti 2007 s. 68; 2013 s. 124).....	14
Obrázek 2: Strom zobrazující přítomnost vodítek a vývoj detektivního žánru (Moretti 2007 s. 73; 2013 s. 73).	19
Obrázek 3: Grafické znázornění Morettiho „matrjoškového“ rozvrstvení literatury pomocí kruhového grafu.....	21
Obrázek 4: Bodový diagram zobrazující postupně se zkracující délku románových titulů v počtu slov v časovém období 1740–1850 (Moretti 2009 s. 135).....	24
Obrázek 5: Bodový diagram zobrazující zvyšující se podobnost titulů britských románů ve sledovaném období 1740–1850 (Moretti 2009 s. 137).	24
Obrázek 6: Sloupcový graf zobrazující četnost užívání adjektiv v krátkých titulech, jež se dle Morettiho vyznačuje určitou tendencí, kdy absence adjektiva v názvu skládajícím se ze substantiva a členu je příznakem dobrodružství, kdežto jeho přítomnost značí domáckost (např. <i>The Monk</i> vs. <i>The Unfashionable Wife</i>) (Moretti 2009 s. 146, 2013 s. 195). Otázkou však je, zda má ono adjektivum skutečně takový transformační potenciál, o kterém Moretti mluví, a není jen doprovodným jevem, kde hlavní silou, jež proměňuje sémantické pole, je samotné substantivum. Použit v názvu podstatná jména jako „pirát“, „fakír“ nebo „upír“ totiž sama o sobě mají mnohem větší sémantický potenciál a podněcují čtenářovu představivost tak, že doprovodný přívlastek – na rozdíl od běžných označení rodinných členů jako „otec“ nebo „dcera“ – nepotřebují.	25
Obrázek 7: Nákres královeckých mostů. Velká písmena A–D označují oblasti souše – uzly; malá písmena a–d značí jednotlivé mosty – hrany (Barabási 2005 s. 17).	26
Obrázek 8: Základní síť vzájemných interakcí postav v <i>Hamletovi</i> (Moretti 2011b s. 2).....	27
Obrázek 9: Základní síť vzájemných interakcí postav v <i>Hamletovi</i> s vynecháním Hamleta (Moretti 2011b s. 7).	28
Obrázek 10: Základní síť vzájemných interakcí postav v <i>Hamletovi</i> s vynecháním Claudia (Moretti 2011b s. 9).	28
Obrázek 11: Síť vztahů mezi postavami v první kapitole druhé knihy románu <i>Our Mutual Friend</i> od Charlese Dickense (Moretti 2011b s. 19).....	29
Obrázek 12: Síť vztahů mezi postavami ve dvacáté čtvrté kapitole románu <i>Sen v červeném domě</i> od Cchao Süe-čchina (Moretti 2011b s. 24).	30
Obrázek 13: Mapa geografického rozmístění britských gotických povídek (1770–1840) dle jejich lokace. Vyplývá z ní, že zpočátku byly texty lokalizovány do Itálie a Francie, okolo roku 1800 se častějším zasazením začalo stávat severní Německo, a ještě více na sever, do Skotska, se potom zasazovaly zhruba po roce 1820 (Moretti 1997 s. 16).	32
Obrázek 14: Geografické znázornění úspěšnosti hollywoodských filmů v procentech dle jednotlivých zemí. Údaje zobrazují procentuální množství amerických filmů v žebříčkách pěti komerčně nejúspěšnějších snímků v daných zemích v letech 1986 až 1995 (Moretti 2001 s. 91).	33

Obrázek 15: Kruhová struktura prostoru v prvním svazku románu <i>Our Village</i> Mary Mitford. První kruh okolo středu vesnice je charakteristický příběhy vázícími se k osobním vztahům. Druhý, vnější kruh se potom soustředí na společenské události a jsou pro něj charakteristické přírodní motivy (Moretti 2004a).	34
Obrázek 16: Mapa Paříže zobrazující bydliště hlavních postav a jejich milenců (označeni hvězdičkami) v románu <i>Otec Goriot</i> . Vyplývá z ní, že většina protagonistů (převážně vpravo dole) žije na opačném břehu Seiny než jejich milovaní (převážně vlevo nahoře) (Moretti 1997 s. 97).	35
Obrázek 17: Geografické znázornění emocí na území Londýna v narativních textech na škále radosti a strachu. Velikost kroužku je odvozená od intenzity emoce, a to přímo úměrně (čím větší kroužek, tím silnější emoce) (Heuser et al. 2016 s. 7).	36
Obrázek 18: Slovní bohatství v irsko-americké beletrii chronologicky 1800–2000 (Jockers 2013 s. 55). Jockers zde využívá metodu TTR, tedy Type-Token Ratio, která se počítá jednoduchým poměrem typů a tokenů (tedy poměrem konkrétních tvarů slov a jejich realizacemi v textu).	54
Obrázek 19: Chronologické rozvrstvení irsko-americké fikce podle ženského (přerušovaná linie), nebo mužského (plná linie) pohlaví autora (Jockers 2013 s. 41).	55
Obrázek 20: Chronologické rozvrstvení irsko-americké fikce podle jejich venkovského (přerušovaná linie), nebo městského (plná linie) prostorového zasazení (Jockers 2013 s. 45).	55
Obrázek 21: Síťové zobrazení románů 19. století stínované dle pohlaví (světle šedá pro mužské autory a tmavě šedá pro ženské autorky) (Jockers 2013 s. 166).	56
Obrázek 22: Diagram znázorňující genderování slov „srdce“, „mysl“ a „vášeň“ a jejich frekvenci tak, jak se nachází v popisech žen s odečtením její četnosti v popisech mužů (Underwood 2019 s. 121). V rámci 19. století zde autor zaznamenal vyšší frekvenci výrazů souvisejících s cítěním (kromě „srdce“ též „slzy“ nebo „vzdechy“) u ženských postav, naopak „vášeň“ je častěji spojována s postavami mužskými. Tyto trendy se ve 20. století však postupně neutralizují a už nejsou jednoznačným znakem pohlaví (Underwood 2019).	59
Obrázek 23: Diagram znázorňující genderový dimorfismus charakteristiky postav v literatuře v období 1800–2000 (Underwood 2019 s. 127). Vrchní přerušovaná linie reflektuje zastoupení textů psaných ženami, spodní plná linie představuje texty mužských autorů.	59
Obrázek 24: Průměrná délka fikčního času v 250 slovech narativu (Underwood 2018b s. 352).	61
Obrázek 25: Síťový diagram doporučení Wallaceových titulů na Amazonu z let 2010–2011 (Finn 2011 s. 6). Velký ovál naznačuje síť textů, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že pokud si jeden z nich čtenář koupí, pořídí si i další. Tato data jsou založená na amazonském doporučení „Customers Who Bought This Item Also Bought“. Prestiž jednoho textu tak vzrůstá s frekvencí jeho zobrazení jako „doporučeného“ u textů dalších (Finn 2011).	62
Obrázek 26: Frekvence slova „kultura“ v anglicky psaných textech v letech 1750–1900 (Heuser a Le-Khac 2012 s. 3).	64
Obrázek 27: Diagram průměrné hlasitosti na základě verb dicendi, tj. sloves mluvení na úrovni kapitol v prvním svazku románu <i>Idiot</i> F. M. Dostojevského (Katsma 2014 s. 11–12).	65
Obrázek 28: Diagram průměrné hlasitosti v příběhu třetí části románu <i>Jane Austen Pýcha</i> a předsudek (Katsma 2014 s. 18).	65

- Obrázek 29:** Síťové zobrazení původních knižních seznamů tvořících zkoumaný korpus. Uzly reprezentují jednotlivá díla a hrany spojnice mezi těmito texty a seznamy, do nichž náleží (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 11). 67
- Obrázek 30:** Přiblížený záběr na centrální shluk uzlů, které se pojí ke všem seznamům s výjimkou Publishers Weekly (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 12). 68
- Obrázek 31:** Revidované síťové zobrazení textů z jednotlivých výběrů spolu s texty ze seznamu poskytnutého Asociací postkoloniálních studií („PSA“) (Algee-Hewitt a McGurl 2015 s. 16). 68